

Luftkrigsskolens skriftserie

Volum nr. 11 (april 2004)

Luftforsvaret og militær transformasjon.
Dagens valg – morgendagens
tvangstrøye?

GILs Luftmaktseminar 2004

Ole Jørgen Maaø (red.)

ISSN 1502-007X

Trondheim MIL
N-7004 TRONDHEIM

Publikasjon/report number	Sikkerhetsgradering/ Security classification	Antall sider / Number of pages
	Ugradert	155
Tittel / Title		
Luftforsvaret og militær transformasjon. Dagens valg – morgendagens tvangstrøye?		
Redaktør		
Ole Jørgen Maaø (red./ed.)		
Indeks / Indexing terms		
På norsk:	In English:	
a) Luftmakt	a) Air Power	
b) Luftmakt og teknologi	b) Air Power and Technology	
c) Nettverksbasert Forsvar	c) Network-centric Warfare	
d) Transformasjon	d) Transformation	
e) Forsvarspolitikk	e) Defence Policy	
Abstract		
<p>The Royal Norwegian Air Force's annual Air Power Symposium was arranged at the Royal Norwegian Air Force Academy in Trondheim from 3 through 5 February 2004. This year's theme was "The Air Force and Military Transformation. Today's options – tomorrow's strait jacket (?)". The theme was approached mainly by Norwegian speakers, with the exception of Dr. David Gates, member of the RAF's Air Power Workshop, who discussed "British Conceptual Air Power Thinking". The main aim was to try to interpret the American term Transformation in a Norwegian context. A more direct approach to transforming the Norwegian military was tried on the last day, which was spent discussing the recommendations given by the Chief of Defence for the then forthcoming White Paper on the development of the Norwegian Armed Forces.</p>		

Om skriftserien

Luftkrigsskolens skriftserie så dagens lys høsten 1999, og har til hensikt å publisere stoff som kan bidra til å stimulere den akademiske debatten i Forsvaret og samfunnet for øvrig. Det foreligger ingen utgivelsesplan for skriftserien, men ambisjonen er å komme med tre til fire utgaver hvert år – det avhenger av tilgangen på interessant stoff.

Tidligere utgivelser kan bestilles fra Luftkrigsskolens bibliotek, men vi arbeider med å få gjort de tilgjengelige i PDF-format. For nærmere info, bruk oppgitte e-postadresse.

Karl Erik Haug
Førstelektor/redaktør

Adresse:

Luftkrigsskolens skriftserie
Luftkrigsskolen
Trondheim mil
7004 Trondheim

Karl.Haug@LKSK.MIL.NO

Alle synspunktene i disse arbeidene står for forfatterens regning, og kan således ikke tillegges Luftkrigsskolen eller Forsvaret.

INNHold

Forord	1
Seminarets foredragsholdere	3
<u>Kristin Krohn Devold:</u>	
Norges behov for militær transformasjon	7
<u>Osmund Ueland:</u>	
Transformasjon i NSB – hva innebærer det å ta ansvar for omstilling?.....	17
<u>Tom Guttormsen:</u>	
Militær transformasjon sett fra et fellesoperativt ståsted.....	27
<u>Nils Naastad:</u>	
Fra gripbart til begripbart Forsvar – et lite bidrag	43
<u>Terje Wahl:</u>	
Teknologiske erfaringer og trender fra de siste års konflikter	53
<u>Paul Narum:</u>	
Luftmakt, teknologi og transformasjon – teknologiske perspektiver for et Luftforsvar i omforming.....	63
<u>Ronny Knudsen, Mona Lødeng og Haakon Gamborg:</u>	
Nettverksbasert forsvar – innhold og implikasjoner	73
<u>Arnvid Løvbukten:</u>	
Vellykket norsk transformasjon – luftmakt i internasjonale operasjoner(!?)	85
<u>Hans Ole Sandnes:</u>	
Refleksjoner over militær transformasjon fra den operative virkelighet	91
<u>David Gates:</u>	
British Conceptual Air Power Thinking.....	101
<u>Barthold Hals:</u>	
Forsvarets nye innretning – dagens valg, morgendagens tvangstrøye?	115
<u>Jacob Børresen:</u>	
Militær transformasjon – konsekvenser for norsk suverenitetshevdelse	121
<u>Tom Henry Knudsen:</u>	
Et transformert Luftforsvar – muligheter, begrensninger og implikasjoner	131
<u>Thorbjørn Jagland:</u>	
Refleksjoner over bruk av norske kampstyrker i utlandet	147

Forord

Generalinspektøren for Luftforsvaret (GIL) arrangerte i februar 2004 sitt årlige Luftmaktseminar ved Luftkrigsskolen i Trondheim. Faglig ansvarlig for gjennomføringen var som vanlig Avdeling for luftmakt og teknologi. Seminaret ble etablert i sin nåværende form i 1994, og har utviklet seg til å bli den viktigste arena i Norge for diskusjon rundt luftmakt som politisk og militært virkemiddel. At Forsvarsminister Kristin Krohn Devold åpnet seminaret og at lederen i Stortingets utenrikskomité, Thorbjørn Jagland, avrundet det hele, er et signal om seminarets status. Luftmaktseminaret fremstår også som Luftforsvarets sentrale møtearena, der henimot 250 mennesker med interesse for de nevnte problemstillinger møtes til faglig og sosialt samvær. Det har også vært en gledelig utvikling i deltagelsen; fra et relativt snevert seminar for Luftforsvarets offiserer, er det nå stor sivil og militær bredde blant seminarets deltagere, noe som betyr at seminaret er sentralt i Luftforsvarets kommunikasjon med resten av Forsvaret og det øvrige samfunn.

Årets seminar hadde i likhet med de siste årenes seminarer blitt anlagt med et bredt tema; *Luftforsvaret og militær transformasjon*, med undertittelen *Dagens valg – morgendagens tvangstrøye?* Temaet signaliserte at man skulle forsøke å diskutere det nyeste ”moteordet” som Forsvaret har snappet opp fra USA: *Transformasjon*. Osmund Ueland signaliserte i sitt innlegg at enkelhet i språket er viktig i både strategi og ledelse; og en kan jo fundere på om han ikke har et poeng, all den tid Forsvaret i sin iver etter å være moderne til stadighet importerer utenlandske uttrykk uten å definere innholdet i dem. Det til side, *transformasjon* er det ordet Forsvarsdepartementet nå har satt på prosessen med å omforme Forsvaret. Seminaret hadde som en av sine fremste målsettinger å fornorske begrepet.

Seminarets undertittel var ment å indikere at strategiske veivalg fort kan gi både muligheter og begrensninger i fremtiden. De valg vi gjør i dag, skaper det handlingsrom hvori våre beslutninger kan fattes om eksempelvis 15 år. Så usikker som fremtiden er (og alltid har vært?), er det muligens like enkelt å skape tvangstrøyer som det er å skape handlingsrom?

Med unntak av Dr David Gates’ innlegg, var det i år bare norske foredragsholdere. Dette signaliserer forhåpentligvis at kvaliteten på tenkningen i Norge rundt disse spørsmålene ikke står noe tilbake for stormaktenes, noe vi ved skolen i all beskjedenhet tar på oss noe av æren for. At Avdeling for luftmakt og teknologi også i år leverte egenproduserte bidrag, samt at kadettene ved årets avgangskull også bidro med et innlegg om Nettverksbasert Forsvar, er vi ved skolen også nokså stolte av.

Alle bidragene på årets seminar er med i denne publikasjonen, og de er ordnet kronologisk etter rekkefølgen på seminaret.

Måtte de publiserte bidragene stimulere til og bidra i debatten om vårt fremtidige (Luft)Forsvar. God lesning!

Ole Jørgen Maaø
Major
Hovedlærer

Seminarets foredragsholdere

Forsvarsminister Kristin Krohn Devold er utdannet siviløkonom fra Norges Handelshøgskole i Bergen. Hun har siden 1997 representert partiet Høyre på Stortinget. Kristin Krohn Devold ble utnevnt til Forsvarsminister i oktober 2001.

Osmund Ueland er leder for firmaet LederFokus. Han har innehatt en rekke ledende stillinger i norsk næringsliv, blant annet ved de Olympiske leker på Lillehammer i 1994 og Norges Statsbaner.

Førsteamanuensis Nils Naastad har i en årrekke undervist ved Luftkrigsskolen og er en av grunnleggerne av Avdeling for luftmakt og teknologi. Våren 2002 forsvarte han sin doktoravhandling; *En planlagt krig, RAF og den britiske opprustningen på 1930 tallet*, ved Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet. Han er en flittig bidragsyter i forskjellige militære tidsskrift.

Forsker Terje Wahl er utdannet Cand. Scient. ved Universitetet i Oslo. Han har siden 1982 vært ansatt ved Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), hvor han har arbeidet som forsker og prosjektleder innen forskningsfelt som overvåkning, radarsatellitter og sensorer. Forsker Terje Wahl har videre vært medlem og leder for så vel nasjonale som internasjonale forskningskomiteer.

Paul Narum er administrerende direktør ved Forsvarets forskningsinstitutt. Han er utdannet sivilingeniør og tok sin doktoravhandling ved daværende Norges Tekniske Høgskole i Trondheim. Han er i tillegg utdannet ved Ecolé Militaire i Paris. Paul Narum er også professor II ved Universitetet i Oslo og har stor erfaring fra ulike forskningsinstitusjoner i USA og Norge.

Kadettene Håkon Gamborg, Ronny Knudsen og Mona Lødeng representerer årets avgangskull på 20 kadetter ved Luftkrigsskole II. Kullet er det første som gjennomfører denne utdanningen etter en ny modulbasert modell. Høstsemesteret 2003 var avsatt til fordypningsstudier, der kadettene blant annet studerte nettverksbasert forsvar med tre forskjellige utgangspunkt; militærteori, teknologi og organisasjonsutvikling.

Generalmajor Arnvid Brage Løvbukten er utdannet jagerflyger. Han har tjenestegjort som flyger ved 331, 338 og 718 skvadronen, som gruppesjef ved Rygge Hovedflystasjon og som stasjonssjef ved Ørland Hovedflystasjon. Generalmajor Løvbukten har også tjenestegjort ved Forsvarets forskningsinstitutt og han var militærsekretær i Forsvarskommisjonen av 1991. Han har tjenesteerfaring fra både gren- og fellesstab. Generalmajor Løvbukten tiltrådte sin nåværende stilling som Kommandør for luftstridskreftene ved Fellesoperativt hovedkvarter i 2002.

Major Hans Ole Sandnes er utdannet jagerflyger og har under sin operative tjeneste fløyet F-16 ved 338 skvadronen på Ørland. Major Sandnes gjennomførte LKSK II i perioden 1995-97 og Stabsskole I høsten 2000. Hans internasjonale erfaring dekker deltagelse i operasjon Enduring Freedom. Major Sandnes er Assisterende Hovedlærer ved Avdeling for luftmakt og teknologi ved Luftkrigsskolen.

Doctor David Gates er Deputy Director og Senior Fellow ved Centre for Defence and International Security Studies ved Universitet i Lancaster, Storbritannia. Dr. Gates har en doktorgrad fra Oxford. Han er medlem av the Royal Air Force's Airpower Workshop, et rådgivingspanel for Chief of Air Staff, Royal Air Force.

Flaggkommandør (P) Jacob Børresen ble uteksaminert fra Sjøkrigsskolen i 1968. Hans sjøoperative erfaring favner tjeneste fra både ubåt og fregatt. Flaggkommandøren har vært militærstipendiat ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt og militærsekretær for Forsvarsminister Johan Jørgen Holst. I tillegg har han tjenestegjort ved nasjonale og internasjonale militære staber. Flaggkommandør Børresen avsluttet sin aktive militære karriere som stabssjef i Sjøforsvarsstaben. Han er fortsatt en aktiv skribent og bidragsyter i den sikkerhetspolitiske og fagmilitære debatt. Jacob Børresen driver nå eget konsulentfirma.

Brigader Barthold Hals er utdannet artillerist i Hæren. Av militær utdannelse har han gjennomført Krigsskolen, Hærens stabsskole og US Army Command and General Staff College. Brigaderen har variert tjeneste i Hæren og fra fellesstab. Han har vært sjef for Artilleribataljonen i 6. Divisjon, og han ledet prosjektgruppen som utarbeidet Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD) ved Forsvarets stabsskole. Videre har han vært Prosessleder Langtidsplanlegging i Forsvarets overkommando/Fellesstaben (nå Forsvarsstaben) før han overtok ansvaret for slutføringen av Forsvarssjefens militærfaglige utredning (MFU) i 2003.

Brigader Tom Henry Knutsen er utdannet luftvernartillerist i Luftforsvaret. Av militær utdanning har han gjennomført Luftkrigsskolen, Forsvarets stabsskole I, Canadian Forces Command & Staff College, og US Air Force Air War College. Brigaderen har en variert tjenestebakgrunn som spenner fra tjeneste ved luftvern bataljon, grenstab, prosjektarbeid, sjef Luftkrigsskolen og som adjutant for H M Kong Harald V. Brigader Knutsen tjenestegjør nå i Forsvarsdepartementet.

Tidligere statsminister Torbjørn Jagland representerer Arbeiderpartiet på Stortinget, der han er leder for Stortingets Utenrikskomité. Han har hatt sete på Stortinget siden 1993, og han har vært medlem av regjeringen i fire perioder. Torbjørn Jagland var Statsminister i perioden 1996 – 97 og Utenriksminister i perioden 2000 - 01.

Norges behov for militær transformasjon

Kristin Krohn Devold

Takk for invitasjonen til årets Luftmaktseminar.

Snuoperasjonen av Forsvaret er iverksatt. Nå setter vi militær transformasjon på dagsordenen. Det samme skjer i NATO.

For ett år siden holdt jeg et foredrag på Open Road-seminaret i USA, et kick-off seminar for transformasjon i NATO. Tema var transformasjon og følgene for alliansen. Den gangen var både NATOs og vårt eget arbeid for transformasjon fortsatt i støpeskjeen.

Ett år senere har mye skjedd. Allied Command Transformation, NATOs nye strategiske kommando som tar mål av seg til å være alliansens nye intellektuelle senter, er opprettet – med et europeisk fotavtrykk – i Norge.

Joint Warfare Centre i Stavanger omtales ofte som ”The Jewel in the Crown”. Senteret vil spille en viktig rolle i NATOs arbeid med konsept- og doktrineutvikling, og vi bør utnytte Norges fortrinn for alliert trening og eksperimentering i hele vårt langstrakte land.

Norge trenger militær transformasjon.

Luftforsvaret trenger militær transformasjon.

Transformasjon omfatter ikke bare den spisse ende. Transformasjon omfatter like mye de systemer og personer som får den spisse ende til å fungere.

Derfor er jeg glad for at jeg i dag kan snakke til dere alle. Ikke bare de i Luftforsvaret som flyr, men også dere som jobber på teknisk side, på kontroll- og varsling, i baseforsvar, innenfor luftvern, administrasjon, logistikk og sanitet.

Uten alle dere hadde vi ikke kunnet holde seks F-16 i lufta over Afghanistan i fjor. En operasjon som var enestående i norsk historie.

Vårt sikkerhetspolitiske landskap er radikalt endret etter den kalde krigens slutt i 1989.

Dagens operasjonsområde strekker seg fra grense Jakobselv til gatene i Kabul. Fremtidens operasjonsområde strekker seg fra cyberspace til steder i verden vi kanskje ennå ikke har hørt om.

Motstanderens motiver og midler kan være mange og uforutsigbare. I fremtidens konflikter vil vi kunne stå ansikt til ansikt med terrorister og motstandere med alt fra masseødeleggelsesvåpen til hjemmesnekrede bomber. Motstandere som kan være mer enn villige til å ofre egne liv, og sivile liv.

Vi vil kunne stå ansikt til ansikt med en motstander som er lite bundet av konvensjoner for krigføring og internasjonal rett. En motstander som har som strategi å gjøre krigen mest mulig grusom og hensynsløs, egnet til å bli formidlet som scener fra en skrekkfilm gjennom daglige nyhetsendinger.

Vi vil kunne møte en motstander som har som strategi å ramme sivile for å nå egne mål.

Vi ser konturene av en situasjon der motstanderen vurderer internasjonale hjelpeorganisasjoner som FN og Røde Kors som "soft skin and high yield" – fritt oversatt "lett å ta og med stor effekt".

Jobben blir ikke enklere av at det midt i operasjonsområdet står hjelpearbeidere og journalister med TV-kameraer og egne agendaer som kan sende direkte.

I fremtidens operasjonsområde må dere være forberedt på å kjempe en tre kvartalers krig, eller "The Three Block War" som den amerikanske generalen Charles C. Krulak har kalt den. I løpet av timer og minutter og innenfor tre kvartaler i en og samme by må vi takle et bredt spekter av utfordringer.

Vi må kunne ta del i fredsbevarende arbeid, gjenoppbygging og krigføring. Vi må kunne fatte de rette beslutninger til rett tid, der utfallet kan avhenge av vår beslutning, og de tiltak vi iverksetter. I et slikt perspektiv mikses rollene til militære og politikere. Vi får den taktiske politiker og den strategiske korporal.

Samtidig har politisk nivå ansvar for både overordnede rammer, og tett oppfølging og støtte underveis.

Også derfor trenger vi militær transformasjon, fordi fremtidens operasjoner krever det.

Moderne krisehåndtering er allerede svært kompleks. Det er nok å nevne Srebrenica, Mogadishu, Kosovo Polje, Tora Bora eller Bagdad. Utfordringene er mange og forskjellige.

Vi skal løse oppdrag både hjemme og ute. Forsvaret må ha kompetanse og kapasiteter for alle faser av en konflikt.

Nye oppgaver krever et relevant Forsvar. Vi trenger et fleksibelt, gripbart og anvendelig forsvar, av høy kvalitet.

Vår forsvarsmodell endres. Vi går fra et mobiliseringsforsvar til et hurtigreagerende forsvar. Relevante enheter skal være tilgjengelige på kort varsel, og kunne flyttes dit det er behov for dem.

Tidligere utviklet vi et forsvar som skulle kunne håndtere en høyrisiko forsvarskrig hjemme, og lavrisiko FN-operasjoner ute. Den tid er forbi. Virkeligheten har forandret seg. I dag er utfordringen nesten motsatt.

I dag trenger vi et forsvar som kan håndtere både høy og lav risiko, så vel ute som hjemme. Vi trenger ett forsvar som løser alle oppgaver like bra og der alle er innstilt på å løse sitt oppdrag der det trengs når det trengs.

For å klare å skape dette, må vi sikre en kontinuerlig evne til å forandre våre militære styrkers egenskaper, måten styrkene er sammensatt på og måten vi opererer på. Det er dette som er militær transformasjon.

Militær transformasjon er en vedvarende og offensiv prosess. En prosess der vi utvikler og tar i bruk nye konsepter og doktriner. En prosess der vi forbedrer Forsvarets kapasiteter, Forsvarets organisasjon, og Forsvarets evne til å samvirke med andre både hjemme og ute.

Det kan bare skje ved å endre vårt tankesett.

Evnen til fortløpende endring må være en permanent del av våre militære styrkers virksomhet.

Vi kan ikke lenger skreddersy Forsvaret for å møte en bestemt trussel eller en bestemt krig. Spørsmålet er ikke om vi er godt eller dårlig forberedt til en bestemt krig til ett bestemt tidspunkt. Spørsmålet er om vi til enhver tid er anvendelige hjemme og ute.

Det krever vilje, først og fremst vilje, for ingen liker endring – eller som en besøkende general sa det: ”Only a baby with a wet diaper likes change.”

I Forsvaret har vi lagt flere år bak oss med stor omstilling og krevende tiltak. Dristighet og endringsvilje har vært avgjørende.

Dette har vært en av de mest omfattende omlegginger i norsk offentlig sektors historie og omleggingen har vært vellykket.

Ressursstrømmen dreies nå fra støttevirksomhet til operativ virksomhet. Vår operative nasjonale beredskap er styrket. Våre styrkebidrag i internasjonale operasjoner er relevante og av høy kvalitet. Dette styrker vår troverdighet i NATO, og øker våre alliertes interesse for å komme hit og trene, øve og opprettholde viktig alliert nærvær og fokus på oss og Nord-områdene.

Vi er på rett vei - fremover.

Vi har vist at Forsvaret er en *lærende* organisasjon – som kan tenke nytt.

Vi har vist at vi er en *levende* organisasjon – som tilpasser seg.

Vi har vist at vi er *ledende* i NATO på viktige områder, og vi har vist at Forsvaret kan *levere* styrkene som trengs.

Det er min visjon for Forsvaret: En lærende, levende og ledende organisasjon – som kan levere.

Luftforsvaret er en lærende organisasjon – som kan tenke nytt. Dere har vist vilje og evne til å tenke nytt for å oppnå bedre resultat. Derfor fikk dere i fjor prisen

”Balanced Score Card Hall of Fame” for arbeidet med balansert målstyring. Dette viser at Luftforsvaret lykkes i å gjøre de rette tingene.

Også Luftforsvarets satsing på kommunikasjonsstrategier har vært et viktig bidrag til den positive utviklingen som har skjedd i Luftforsvaret de senere årene.

Luftforsvaret er en levende organisasjon. Ett eksempel er utviklingen av de mobile basesettene. Et annet eksempel er den utviklingen innen EPAF-samarbeidet (European Participating Air Forces) med Nederland og Danmark. Utviklingen av GILs lederkrav for Luftforsvaret er et annet viktig bidrag til en dynamisk organisasjon.

Luftforsvaret er en ledende organisasjon. EK-kapasiteten (elektronisk krigføring) knyttet til våre to DA 20 Jet Falcon er i første rekke etterspurt blant våre allierte. Og gjennom samarbeidet med Danmark og Nederland i Afghanistan viste vi at vi er i stand til å ta ledelsen både når det gjelder operativ virksomhet og støttevirksomhet.

Luftforsvaret kan levere styrkene som trengs. Deployeringen av transportfly og kampfly til Kirgisistan er et skoleeksempel på det. Luftforsvaret tok ansvar og var en relevant bidragsyter i luft-til bakke-rollen. Nå planlegges helikoptre til Kosovo. Vi må heller ikke glemme de daglige leveransene hjemme knyttet til luftovervåkning og redningstjenesten.

Hvordan skal vi oppnå militær transformasjon?

For det første må transformasjon innebære en prosess som forbedrer Forsvarets evne til å samvirke med allierte – på tvers av forsvarsgrener – både hjemme og ute.

Vi transformerer for å endre de militære styrkers egenskaper, sammensetting og måte å operere på. Hensikten er å gjøre Forsvaret i stand til å være en relevant bidragsyter til nasjonal og internasjonal sikkerhet.

På NATO-toppmøtet i Istanbul til sommeren vil mål nr. 1 være å styrke NATOs ”Usability” – eller anvendbarhet! NATO, og Norge, skal ha bedre evne til å levere der det trengs, og når det trengs. Hva betyr det? Å være anvendbar betyr å ha raske, gripbare og troverdige kapasiteter for tilstedeværelse, suverenitetshevdelse, overvåkning og krisehåndtering her hjemme. Det er alltid det viktigste! Å være anvendbar betyr også å ha evne til å sikre at NATO kan og vil støtte oss her hjemme, dersom situasjonen tilsier det. Det gjør vi ved å vise egen forsvarsevne og forsvarsvilje. Å være anvendbar betyr at vi kan stille både hjemme og ute når det trengs. Begge deler er avgjørende for vår egen sikkerhet. Å være anvendbar betyr å ha evnen til å bruke militær slagkraft sammen med våre allierte, både ved norskekysten og i Afghanistan.

Beslutningen om å opprette NATOs nye hurtige reaksjonsstyrke, NATO Response Force eller NRF, er ett viktig tiltak for å bli mer anvendbar og skape troverdighet for vår kollektive sikkerhet.

NRF skal ha evne til å holde høy beredskap over tid. Å være anvendbar betyr at Norge bidrar til NRF med enheter og avdelinger, tilpasset Forsvarets evne og NATOs behov.

NRF er en ny måte å melde inn styrker til NATO på, en rotasjonsordning eller vaktordning mellom land som gir mer rettferdig belastning på medlemslandene – og mer reell reaksjonsevne for NATO.

Hvordan kan vi styrke Forsvarets evne til å samvirke med allierte både ute og hjemme?

Vi må i større grad legge vekt på å utvikle felles – eller joint – operasjoner fra å være koordinerte til å bli integrerte operasjoner.

De tyske planer for en innsatsstyrke er interessante. Forslaget innebærer en ny organisering av forsvaret i tre pilarer hvor betydningen av forsvarsgrenene tones ned til fordel for:

- intervensjonsstyrker
- stabiliseringsstyrker
- og støttestyrker

Skal vi klare å transformere det norske Forsvaret, og klare å operere integrert på tvers av forsvarsgrenene, må vi ha en teknologisk standard som gjør det mulig å operere effektivt, både alene og sammen med allierte styrker, i og utenfor Norge.

Skal vi få til dét, må vi få på plass et mer nettverksbasert Forsvar. Ved bruk av informasjonsteknologi knyttes kapasiteter og aktører sammen i et nettverk, både på tvers av forsvarsgrenene og på ulike nivåer i organisasjonen.

Gevinsten er økt hastighet i utøvelse av kommando, raskere tempo i operasjoner, økt stridsevne og større evne til overlevelse.

I forsvarsbudsjettet for i år, har vi satt av ca. 224 millioner for å anskaffe LINK 16 som blant annet skal gi oss et bedre helhetsbilde og felles situasjonsbilde.

Et viktig bottom-up initiativ er utviklingen av Norwegian Battle Lab and Experimentation (NOBLE). Det er derfor gledelig å merke seg at NOBLEs arbeid med nettverksbasert forsvar nylig ble nominert, og fikk en god andreplass, i den amerikanske konkurransen om de beste nettverksbaserte løsningene.

Vi vil ikke i den kommende langtidsplanen i detalj ha klart for oss hvordan et nettverksbasert forsvarskonsept skal utvikles i Norge. Men én ting er sikkert; vi må vekk fra stasjonære og plattformorienterte strukturer og over til mer dynamiske strukturer.

Det blir en utfordring for tradisjonell forsvarsgrenvis tenkning.

Som et første skritt foreslår forsvarssjefen å samle de felles deployerbare kommando, kontroll og informasjonssystemene til en fellesoperativ enhet.

Enheten skal støtte deployering av norske styrker med strategisk og taktisk informasjon kommunikasjons teknologi (IKT), nasjonalt som internasjonalt, noe som vil styrke interoperabiliteten til de styrkene som vi deployerer.

Et annet bidrag er etableringen av en Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance (ISTAR)-kapasitet. ISTAR er et konsept for å integrere og synkronisere bruken av sensorer og informasjons-, etterretnings- og målangivelsesdata til støtte for operasjoner.

Den norske ISTAR-kapasiteten skal være fleksibel, og kunne operere både innenfor en alliert og nasjonal ramme, og bestå av elementer fra alle tre forsvarsgrener.

Hvordan selve styrkeproduksjonen til ISTAR-kapasiteten organiseres er foreløpig ikke avgjort.

Nye kapasiteter kan være svært kostnadskrevenne. Flernasjonalt samarbeid er derfor i mange tilfeller en forutsetning for å finansiere nye kapasiteter, både med hensyn til innkjøp, vedlikehold, opplæring og operasjoner. Sammen med andre, kan små land som Norge oppnå mer enn vi kan alene. All erfaring så langt viser det.

Den tenkningen ligger til grunn for så vel økt tilgang på strategisk lufttransport og lufttankingskapasitet gjennom spleiseordning i NATO, mens felles innkjøp og vedlikehold med andre land vil danne basis for så vel nye maritime helikoptre som kampfly.

For det andre må militær transformasjon være en prosess som utvikler og tar i bruk nye konsepter og doktriner.

De erfaringene vi får fra faktiske operasjoner, samt trening og øving med allierte, skal danne grunnlaget for nye doktriner og operasjonskonsepter, bedre tilpasset nye trusler. Dette krever også økt vektlegging av etter-evaluering eller "lessons learned"-prosessen.

Selve hensikten med en øvelse, eller et eksperiment kan nettopp være å modernisere doktrinearbeidet, ved å teste ut ny teknologi og bruke erfaringene fra siste operasjon.

Våre konsepter og doktriner må basere seg på så vel egne som andres erfaringer. Den sist utkjempe krig er viktig lærdom for alle, også de som ikke deltok. Erfaringene må viderefremmes til hele alliansen. Derfor er toveis-kjøring eller en "Two-way street" over Atlanteren så viktig.

Vi snakker nemlig om en sammenheng – eller et hjul – der erfaringer fra konkrete operasjoner, erfaringer fra siste øvelse, eller fra ny forskning og teknologi samt eksperimentering danner grunnlaget for utvikling av fremtidens doktriner.

Derfor har NATO ved Allied Command Transformation (ACT) valgt å vektlegge lærdommer sterkere. ACT har opprettet egne Lessons Learned-team som en del av Internasjonal Security Assistance Force (ISAF) i Afghanistan.

Slik vil NATO i større grad bruke lærdommer i utviklingen av konsepter og doktriner for å sikre at disse får rask anvendelse og effekt i pågående og fremtidige operasjoner. Her har vi alle mye å lære.

I stedet for ”blindt” å rapportere inn om våre lærdommer til andre, må vi sikre at disse blir relevante og nyttige ved at de brukes aktivt i utviklingen av egne konsepter og doktriner. Vi må kunne vise til:

- ”lessons identified”
- “lessons learned” og
- “lessons implemented”.

Derfor har vi etablert et Senter for militær erfaring; SME, på Jåtta. Senteret skal sikre at erfaringer fra øvingsaktivitet og operativ virksomhet mates direkte inn i arbeidet med å utvikle nye relevante konsepter og doktriner. Senteret skal derfor gi innspill til hva vi ønsker å teste ut ved de øvelser eller eksperimenter som skal utformes. Dette er også en viktig del av transformasjonsarbeidet. Concept Development and Experimentation (CDE) – eller konseptutvikling og eksperimentering – skal være en integrert del av Forsvarets virksomhet.

Vi skal derfor dra stor nytte av at Joint Warfare Center er lagt til Norge og at Norge samtidig er unikt som treningsområde for allierte. Dette gir nettopp det viktige bindeleddet mellom trening og operasjoner, samt et bindeledd mellom resten av forsvars-Norge og Jåtta.

Fremtidens konsepter og doktriner skal gjenspeile sist innhentet lærdom og derved være relevant for dagens og fremtidens operasjoner.

Vi må ta inn over oss at de militære operasjonene i større grad vil bli integrert og at luftmakt, landmakt og sjømakt ikke kan operere isolert fra hverandre.

Vi må ta inn over oss at en operasjon inneholder en rekke faser. En doktrine som bare dekker den mest høyintense del av operasjonene bidrar neppe til at vi lykkes i håndteringen av de utfordringer som følger med stabiliseringsoppdrag og humanitær bistand.

Og vi må inn over oss at ulike faser i konflikter stiller ulike krav til Forsvarets kapasiteter. Det har til nå vært relativt mye fokus på krigføringsfasen, men hva med fasene etter at krigen er avsluttet? Her mangler ikke konkrete oppgaver, men kanskje doktrinær utdyping?

Spørsmålet om transformasjon blir noen ganger fremstilt som økt satsing på et høyteknologisk forsvar med færre soldater. I de innledende faser med høy risiko satses det riktig nok på avdelinger med mer teknologi og mindre personell.

De påfølgende fasene kan derimot være mer personellkrevende og teknologien spiller en mindre avgjørende rolle. Selv om selve krigføringen er avsluttet, som i Irak eller Afghanistan er sikkerhetsutfordringene fortsatt store og risikoen høy. For de som er en aktiv del av operasjonen vil det fortsatt være episoder eller hendelser i større eller mindre skala som vil ha en høyrisikokarakter.

Det å vinne krigføringsfasen er ikke lenger nok. Vel så utfordrende vil det være å vinne freden.

Vi begynte med spesialstyrker og kampfly – nå er jentene tilbake på skolen, og kvinnes stilling bedres i ny grunnlov, vedtatt på Loya Jirga, der vi påtok oss vaktholdet.

I amerikanske ”tenke-tanker” har situasjonen i Irak etter at krigen ble erklært avsluttet blitt beskrevet som ”The Fog of Peace”: Amerikanerne har vært nødt til å manøvrere i et ingenmannsland mellom krig og fred.

I tillegg kommer lærdommene fra ulike fredsoperasjoner sist illustrert ved situasjonen både i Afghanistan og Irak, som viser at mange utfordringer utspiller seg i grå-sonen mellom ”hjelparbeid”, sivile- eller politirelaterte oppdrag og militære oppgaver.

Håndtering av denne type utfordringer og glidende overganger mellom ansvarsområder er noe vi må ta på alvor.

For det tredje skal militær transformasjon være en prosess som forbedrer Forsvarets kapasiteter og organisasjon

Den teknologiske utviklingen og de muligheter denne skaper, er et viktig element ved militær transformasjon. For eksempel virker utviklingen innen informasjonsteknologi inn på Forsvarets kapasiteter, organisasjon, ledelsesformer, operasjonskonsepter og kompetansebehov.

Den svenske historikeren Peter Englund beskriver i sin bok *Fortidens Landskap* hvordan krigens ansikt til alle tider har vært preget av et vekselspill mellom den militære teknologi og militær tenkning.

Fra tid til annen har kløften mellom disse to dimensjonene vært milevid, noe som har gitt ødeleggende resultater.

Dette kan vi ikke tillate. Vi skal ha et fruktbart vekselspill mellom militær teknologi og militær tenkning!

Transformasjonsaspektet skal derfor tillegges betydelig vekt i forbindelse med alle investeringer og anskaffelser av nytt materiell. Like viktig er det å gjøre eksisterende materiell mer relevant.

Å tenke er ”billig”, sett i forhold til de resultater det kan gi!

Mens trening, konsept- og doktrineutvikling og utdanning kan sees som endring av Forsvarets ”software” og kanskje dermed kan ”gjennomføres” vil det trolig være vanskeligere å oppnå raske resultater på ”hardware-siden” – med hensyn til kapasiteter og materiell. Her møter vi flere utfordringer.

Hvordan kan vi sikre at alle våre plattformer har relevans i strukturen, og i forhold til de sikkerhetspolitiske omgivelsene? Feilinvesteringer vil begrense Forsvarets mulighet til å anskaffe nødvendig materiell i fremtiden. Mangel på interoperabilitet mellom forsvarsgrener og nasjoner er et viktig hinder for reell operativ evne.

De store plattformene har ofte en lengre levetid enn selve trusselbildet de først ble ”født inn i”.

Dette er en utfordring også ved anskaffelsen av nye kampfly. Det er viktig at alle plattformene vi anskaffer, er fleksible og scenario-robuste. Det må ligge til grunn for nye anskaffelser.

I tillegg kommer utfordringen med teknologisk fordyrelse. Vi må klare oss med færre plattformer, men med mer avansert utstyr per plattform.

Militær transformasjon kan bare skje ved at vi endrer vårt tankesett

Skal omstillingen gå fra å være en snuoperasjon til en reell transformasjon, kan vi ikke kun leve av gårsdagens resultater. Derfor fremskynder vi neste langtidsproposisjon med ett år, for å holde tempoet oppe. Det gir oss samtidig fordeler ved raskere å frigjøre midler til forsvarsgrenenes operative aktivitet. Vi kan glede oss over forbedringer, raskere. Det er jo selve målet: Mer penger til reell aktivitet, mindre til ledelsesbyråkrati og støtte.

Langtidsproposisjonen skal trekke opp linjene for et forsvar der transformasjon er integrert i all virksomhet, i alle avdelinger som er gripbare, fleksible og ikke minst anvendelige.

Det krever at hele Forsvarets organisasjon har vilje til kreativitet, vilje til nytenkning og tilpasningsevne.

Behov for strategisk ledelse

Tidligere skjedde doktrineutvikling som en top-down-prosess, der teoriene styrte praksis. Nå vil doktrinene utvikles mye mer som en bottom-up prosess, der erfaringer fra trening, operasjoner og teknologiutvikling gir erfaringer som former doktrinene. Den som har vært i ”felt” besitter viktig kompetanse.

Bottum-up er blitt viktigere, og plasserer mer ansvar og innflytelse i de operative ledd. Strategien for å få dette til å skje utvikles på toppen, i det integrerte Forsvarsdepartementet. Gjennomføringen skjer i tett samarbeid, der nettverk erstatter tidligere hierarkier. Vi må få en flatere organisasjon. Unødige mellomledd må vekk. Tempo og dialog må økes.

En flatere organisasjon, med økt krav til tempo, krever en mye tettere integrert sivil-militær strategisk ledelse i framtiden, og færre ledd mellom strategisk, operasjonelt og taktisk nivå, færre ledd fra topp til bunn.

Kompetanse

Transformasjon handler om mennesker, faglig kompetanse og ferdigheter. Derfor er det viktig å sette fokus på Forsvarets viktigste ressurs – nemlig personellet.

Endringer på personellområdet er ett av de viktigste grep vi må ta for å få på plass det forsvaret vi trenger i fremtiden. Forsvarets oppgaver, struktur og innretning har endret seg drastisk, uten at dette er godt nok reflektert i personellforvaltningen og utdanningssystemet.

Forsvaret trenger menn og kvinner med høy motivasjon og høy kompetanse. Jeg er opptatt av at Forsvaret skal rekruttere og beholde de beste. Kadetter, dere representerer fremtiden for Luftforsvaret. Dere har tatt et spennende og utfordrende karrierevalg.

Skal vi lykkes med å transformere organisasjonen må vi sørge for at rett mann og rett kvinne – det vil si alle dere som sitter her - havner på rett sted, der vi trenger dere.

Vi skal ha en kultur i organisasjonen der menn og kvinner med ”blikk” for transformasjon, det vil si riktig kompetanse og innstilling, besetter sentrale stillinger. Kreativitet, endringsvilje og – evne, i kombinasjon med solid faglig kompetanse, må være sentrale kriterier for fremtidens offiserer.

Vi må belønne de som har dette blikket. De som har spesiell verdi må gis muligheter slik at verdien får effekt. Vi må ha en dynamisk organisasjon.

Vi må tørre å endre tilvante rekrutterings- og ansettelsesprosedyrer, slik at vi får de rette hodene i de rette posisjonene.

Transformasjon må samtidig ses i et langsiktig perspektiv. Det tar tid å endre Forsvarets komplekse organisasjon og tankesett. Transformasjon vil derfor være en vedvarende og omfattende prosess.

For at Forsvaret skal kunne møte det uforutsette, når det måtte oppstå, der det måtte oppstå, må vi ha evne til å reagere fleksibelt, kreativt og interoperabelt.

Det er dette som ligger til grunn for arbeidet med neste langtidsproposisjon. Vi skal utvikle et forsvar hvor transformasjon er en naturlig virksomhet for alle Forsvarets enheter, enheter som er gripbare, fleksible og anvendelige.

Dette er noe må vi gjøre sammen! La oss derfor brette opp armene og ønske hverandre lykke til!

Transformasjon i NSB – hva innebærer det å ta ansvar for omstilling?¹

Osmund Ueland

Jeg føler det er en krevende oppgave jeg har fått her i dag. På 30 minutter skal jeg prøve å dele erfaringer og tilføre dere noe. Jeg føler jeg snakker til en del av Forsvaret som er ganske profesjonelt, og når jeg har hørt på introduksjonen av meg her, her så lurer jeg på hvordan mitt omdømme er når jeg er ferdig med disse 30 minuttene. Jeg har, som alle andre, et omdømme i dag – positivt eller negativt – og i løpet av disse 30 minuttene så blir det enten styrket eller svekket litt, eller så blir det kanskje bare holdt ved like. Omdømme er et viktig stikkord, for omdømmet til Luftforsvaret, omdømmet til Forsvaret, det er det hver enkelt person som er med på å forme. Dette synes jeg det settes for lite fokus på. Hver enkelt medarbeider er ansvarlig for omdømmet til den som betaler dens lønn. Her er det utrolig mye gjort.

Transformasjon? Da jeg fikk denne utfordringen så syntes jeg at jeg ikke passet i et slikt seminar. Ordet transformasjon skjønner jeg ikke helt, det ligger for høyt for meg. Jeg er vant med et enkelt språk. Når en skal lede en stor organisasjon med ulik kompetanse så har jeg følt at enkelhet i språket er noe som har hjulpet meg med å få alle til å forstå hva vi måtte igjennom.

Litt OL inspirert er min inngang både til Flytoget og til NSB. I tiden jeg var med i ledelsen på Lillehammer så klarte vi å lage et A4 ark, vi brukte ett år i ledergruppen på det. Det fortalte hva vi måtte lykkes med i løpet av de 16 dagene. Jeg syntes det var en prestasjon å lage det arket. Og det kommuniserte til alle ansatte, det kommuniserte til alle frivillige, det kommuniserte til publikum, de aktive utøverne, sponsorer, miljøvernorganisasjoner, Statsministeren og til Stortinget. Det fortalte hva vi hadde tenkt vi skulle gjennom. Vi visste hva det handlet om, det handlet om budsjett, det handlet om sikkerhet, det handlet om åpningsseremoni, det handlet om avslutningsseremoni, det handlet selvfølgelig om det sportslige på toppen, men det handlet om kommunikasjon, det handlet om etterbruk, det handlet om kulturen, det handlet om transport, som jeg fikk ansvar for etter hvert, det handlet om en rekke ting, og til slutt så begynte også OL-kommunene å bruke dette arket, for de så også sin rolle i arbeidet med å lykkes med arrangementet. For det var en tanke bak, det å lykkes! Det var ikke en OL-ledelse alene som kunne lykkes, det var kun ved å involvere alle, også sponsorene. Alle måtte se sin rolle i å lykkes.

Når jeg tenker tilbake på min tid som NSB-sjef så er vel det noe av min erfaring at hvis en klarer å få hver enkelt medarbeider til å se sin rolle i at virksomheten skal

¹ Redaktøren gjør oppmerksom på at denne teksten har et utpreget muntlig preg siden den er basert på Osmund Uelands muntlige fremføring uten manus ved seminaret. Den gjengitte teksten er godkjent av Ueland.

lykkes, da er en kommet veldig langt. Da må en bruke et enkelt språk, da må en forenkle strategier og tykke fine dokumenter. Da må alle nede på gulvet forstå hva som er deres bidrag til at denne organisasjonen skal lykkes. På dette området er det utrolig mye ugjort i mange virksomheter. Den dagen en har klart å få hver enkelt medarbeider med på dette, den dagen blir det lettere å være leder.

Det er 4 ting jeg har tenkt å snakke litt om; klart mål, åpenhet og aktiv kommunikasjon, ansvarlighet og handlekraftig ledelse og så er det tempo. Det er nøkkelordene i min erfaring når det gjelder omstilling. Min erfaring er at du ikke klarer å få alle ansatte til å skjønne og forholde seg til mer enn 3 A4 ark. De klarer ikke å huske mer enn 3 A4 ark. Hva er det som skal stå på de arkene? Hva er det som skal stå på de arkene som skal være verdifulle for en organisasjon?

Jeg ble kastet inn i NSB på kort varsel, jeg hadde etter Lillehammer '94 ledet Flytoget og Gardemobanen i 14 måneder og så fikk jeg plutselig en telefon om å ta over som sjef i NSB. Det sa jeg ja til uten å tenke meg om. Fordi jeg tenkte at dersom styret i NSB hadde tillit til meg og tro på at jeg ville klare denne jobben, så skulle ikke jeg tvile på meg selv. Det er min erfaring at det er viktig å agere slik som leder og medarbeider, hvis noen har tillit til deg så skal du ikke gjøre deg kostbar.

Jeg ble kastet inn i en organisasjon som ikke var preget av godt samarbeid mellom ledelse og tillitsvalgte, den var ikke preget av fornyelse, den var heller ikke preget av god omstillingskultur – alt hadde bare blitt ett år eldre for hvert år som gikk og kapitalkostnadsbegrepet eksisterte ikke. Alt var blitt så gammelt at en snakket ikke om kapitalkostnader. Og Stortinget de hadde bevilget litt her og litt der, litt rykk og napp, ingen samlet plan. Sterke fagforeninger. Jeg hadde lyst på denne jobben fordi jeg så det var noe ugjort. Min første del av jobben de første 9 månedene var å lage dette ene A4 arket. Det var å få de mektige tillitsvalgte til å være med og være enige i det som står på det arket. De sterke fagforeningene var nødt til å ta ansvar, de var nødt til å være med, de kunne ikke bare melde seg ut, de har like mye ansvar som en ledelse. Og de gode kreftene som finnes i en fagforening, de må være med å dra lasset for å fornye bedriften. Og det går ikke an å være uenig i det som står på dette A4 arket.

”Hva måtte så NSB lykkes med?” Dere ser jeg endrer språket litt, på Lillehammer snakket vi om suksesskriterier, men for NSB hadde det blitt et litt for moderne språk, å snakke om suksesskriterier. Men Ove Dalsheim, en av de hovedtillitsvalgte, skjønte hva det innebar å lykkes, og det går ikke an som tillitsvalgt å nekte for at man har lyst til å være med å lykkes. Det handler da om pålitelighet, som flytoget har i dag, det handler om tilgjengelighet, det hjelper ikke bare å ha et flott tog som bare går om morgenen og ett om kvelden, det må gå ofte nok. Det handler om reisetid, ikke å konkurrere med fly, men å være best der du bestemmer deg for å være, og det handler veldig mye om kunde- og markedsorientering. Da jeg kom til NSB så var det mange skuddsikre glass og ”tal her” luker. De er borte, og det kan jeg i alle fall bli husket for. Og det er atskillig

mer kompetanse bak skranken enn det var før og det samme i telefonen. For det var et område det ikke var prioritert å bygge kompetanse på. De som løftet av røret og de som var bak disken. Det er faktisk de viktigste ambassadørene i tillegg til de som er om bord på toget. Hvordan du blir møtt når du ringer og hvordan du blir møtt når du kommer. Det handler videre om informasjon og det handler om styring og kontroll – vi hadde vært alt for mye i fokus i forhold til Riksrevisjonen. Vi måtte lykkes med samarbeid og ledelse for det hadde vært splittelse mellom ledelse og tillitsvalgte og sånn gikk det ikke an å operere. Når noe rundt omstilling skulle opp i styret så var det 5 for og 2 mot, det er ingen god måte å drive en virksomhet på. De som var mot var representantene for de ansatte i styret. Og, det handler om utvikling og omstilling. De ansatte skjønnte hvorfor vi foreslo å kjøpe inn tog for 5 milliarder kroner, det er det ingen NSB-sjef som har gjort før og det er vel ingen som vil gjøre det i fremtiden heller, og det var alle med på. For enten måtte en fortsette en ren avvikling av virksomheten, eller så måtte en starte med en viss fornyelse. De ansatte skjønnte at når du kjøper tog for 5 milliarder kroner så kommer det inn et begrep som heter kapitalkostnader. Og vi regnet ikke med å få mer penger, men kapitalkostnader på 5 milliarder det er noen hundre millioner, og de kostnadene måtte bort. Og de forsto at de kom til å bli 1200 personer færre i løpet av fire år. Men de ville være med på den positive delen av dette.

En av mine største dager i NSB var i mars 1996, etter 9 måneder i stillingen, da jeg gikk til styret med arket på hva NSB måtte lykkes med, og en plan for omstilling. Denne gangen stemte alle for. Til og med de tillitsvalgte stemte for.

Så begynte omstillingen. Noen sier at jeg brukte for lang tid gjennom 9 måneders forberedelse, men jeg følte at det måtte ta så lang tid. Jeg var i Narvik, Åndalsnes, jeg var over hele landet. Jeg var hos kommunene, fylkeskommunene, jeg var hos alle for å selge inn at det er dette vi skal. Det er dette det handler om.

Samferdselskomiteen på Stortinget kunne ikke være uenig med dette, fordi vi som ledelse og organisasjon hadde forstått situasjonen. Det er dette det handler om. Vi prøvde å kommunisere at vi ønsker ansvaret inn i NSB. Vi ønsker å ta ansvar for utviklingen av denne bedriften. Jeg følte jeg kom til et NSB som var flinke til å skrive på bortforklaringer. Hvert år når en skrev til Stortinget var en så flink til å formulere seg at alt virket greit, det skjedde bare ingen ting. Slik kompetanse bør en ikke ha så mye av i en virksomhet. Med ansvaret inn i bedriften og at vi fikk lov til å gjøre noe, og med den vedtatte fornyelsen så la vi et press på Stortinget til etter hvert å forbedre helsetilstanden på eksisterende baner, og etter hvert bygge et spor i hver retning. Det skulle bare mangle at jernbanen skulle ha spor i hver retning, når veier nå i pressområder skal ha to felt i hver kjøreretning. Men det tar litt tid før en kommer dit. Det handler om å få alle med til å skjønne dette, og si at dette gjør vi, dette er vi enige i.

Arket med ”Områder NSB må lykkes på” forteller ingen ting om hvor dårlig vi var, kun områdene der vi måtte lykkes. Det neste arket forteller en del om områder som vi var altfor dårlige på. På fagspråket heter dette GAP-analyse, men vi i ledelse og

tillitsvalgte satte oss sammen i 2 dager for å diskutere hvor vi var for dårlige, hvor gapet var størst mellom nå-situasjon og ønsket-situasjon. Mange ting ble diskutert, vi konkluderte med at vi var alt for dårlige når det gjaldt presisjon. Både når det gjaldt å komme til møter og å få togene i rute, det fantes ingen presisjonskultur. Jeg ga alle ansatte en klokke med en stor rød sekundviser til jul – bare som et lite tegn på at vi måtte bli litt bedre kjent med sekundviseren. Men flytoget de kan det, for de vet at det tar 20 sekunder å lukke døren, og hvis flytoget skal gå når sekundviseren står rett opp, så stenger de dørene 20 sekunder før det. Da har du litt respekt for det du har lovet kunden.

Kommunikasjon var vi også alt for dårlige på, og det er enda alt for dårlig. En vektlegger kommunikasjon for lite når en rekrutterer ledere, en er for dårlig på kommunikasjon som fag når en setter mennesker til å snakke gjennom en høyttaler på en stasjon, eller om det er på toget. 80% av irritasjonen kan fjernes med god, åpen og aktiv kommunikasjon. Kundeorienteringen gikk på materiell og måten du jobbet på i forhold til kundene. Vi var ikke i noen monopolsituasjon, kundene hadde alternativer, de har bil og kan ta fly og buss, så vi kunne ikke si at det bare er en jernbane og vi kan gjøre som vi vil. Da forsvinner kundene. Og det skjønte de ansatte etter hvert. Og alle skjønte at det måtte bort kostnader tilsvarende kapitalkostnadene.

Og vi var ikke gode nok på ledelse – dagen etter at vi hadde hatt denne samlingen så laget vi en egen lederskole. Og jeg startet med toppledelsen og med det jeg kalte sersjanten, førstelinjelederne, de som var ute i togene. Det høres riktig ut å starte fra topp og bunn. Men jeg gjorde en feil, det var at mellomlederne ikke fikk samme fokus. Mellomlederne fikk ikke samme oppmerksomhet, og det var feil. Hvorfor kunne jeg ikke startet med mellomlederne? Som har ledere både over og under seg. De er jo i stand til å påvirke en organisasjon like mye som alle andre. Det er en refleksjon.

Jeg kuttet to nivåer mellom meg og lokførerene, da var ikke avstanden lang, det ble mye lettere å operere. I omstilling er det viktig med en flat organisasjon, da får du se hvilke ledere som fungerer, og så har du veldig kort kommunikasjon helt til det ytterste ledd. Forbedringsområdene i NSB kalte vi den gang Fokusområder, og ledelsen og tillitsvalgte var enige om disse.

Man må være dønn ærlig på det en ikke er god nok til, man må si det selv, skrive det inn i strategien, fortelle det til journalisten. Det er mye bedre å si det selv enn at du blir herjet med av journalisten, som kommer å fortelle alt som ikke er godt nok. Det går an å innrømme at en ikke er god nok på kommunikasjon og disse områdene. Det er viktig at alle ansatte er med og erkjenner det, at dette er situasjonen. Det er dette vi må ta tak i, det er dette vi må gjøre noe med. Så får hver ansatt spørre seg selv, hva er det min avdeling skal bidra med for at en skal lukke dette gapet der? Det handler om å klare å kommunisere klart.

Jeg laget også en illustrasjon på det ”nye” NSB. Med så mye nytt materiell så begynte jeg å kalle det det ”nye” NSB. Det blir jo synlig etter hvert, og dere ser mer og mer av det. Og det er jo en måte å stikke hodet ut på som ikke alle som jobbet for meg var helt enig i. Jeg kunne jo ikke gjemme dette i skuffen og fortelle det den dagen det kom et nytt tog. Det er ikke så lett å kamuflere at det er nye tog på vei inn til 5 milliarder kroner, så det må en på en måte kommunisere. Jeg føler at i forhold til de ansatte så var det litt viktig å heise opp veldig klare milepæler, hva er det som skal skje hvert år. Det er et område som jeg synes Forsvaret kunne vært flinkere på, det er så mye positivt på gang, det er så mye fornyelse på gang, å tegne et litt enklere bilde som kanskje alle kan få et forhold til. Og så forplikter en seg. Det er noe av lederrollen å stikke hodet litt ut og forplikte seg. Min erfaring er at selv om du ikke klarer alt du har sagt du skal gjøre, så blir resultatet bedre, for du legger slik press på deg selv som leder når du sier at dette har jeg tenkt å få til.

Strategidokumenter har jeg sett mye av, og det legges mye forskjellig i det, men det som jeg har prøvd å jobbe etter, det er å gjøre det så enkelt at alle ansatte forstår. Det som jeg kaller strategi er summen av disse tre tingene; å beskrive nå-situasjonen (det som er positivt og negativt), tegne et målbilde og lage en Handlingsplan på å komme fra nå-situasjonen til målbildet. Og målbildet legger en forskjellig i. Det er ikke alle som har et likt målbilde, som har et moderne målbilde. Luftforsvaret driver profesjonell målstyring – jeg skal ikke si noe galt om det, men det må ikke drives for langt for systemets skyld. Jeg savner av og til et veldig klart medarbeidermål i et målbilde, som sier så enkelt: ”hos oss skal vi ha stolte medarbeidere”. Det er mulig at alle i Luftforsvaret er stolte, men jeg tror ikke det er alle i Forsvaret som er stolte. Det å kommunisere stolthet, å ha den ambisjonen at alle ansatte skal være stolte over å jobbe her, er noe konkret og målbart å strekke seg etter. For da bygger du omdømme både for deg selv og for virksomheten. Så målbildet handler ikke bare om penger og kundemål, men et veldig enkelt medarbeidermål som ikke behøver å være mer enn en boble på et balansert målstyringskart. Det kan være et enkelt mål: stolte medarbeidere. Det er veldig enkelt, og det er veldig enkelt å sjekke om situasjonen er slik.

Lederkjennetegn er dere flinke på i Luftforsvaret, det må måles. Hvorfor gjorde jeg det i NSB? Vi var jo ingen ledende bedrift på noe område sånn sett. Men jeg ville ikke bli tatt på at jeg ikke hadde tatt i bruk moderne hjelpemidler. Måle lederskapet, måle kvaliteten på lederskapet, måle medarbeidertilfredsheten. Hvert år og agere ut i fra det. Tillitsvalgte må være med på det så slipper en å kalle det HMS-undersøkelse eller Klima-undersøkelse. Enkelt og greit, få elendigheten fram i lyset, det som en skal jobbe med, og så jobber en etter en plan og innenfor en moderne struktur. Summen av disse tre tingene kaller jeg en strategi, og det er viktig at alle ansatte skjønner det, og så må det ligge en kommunikasjonsplan i bunn.

Kommunikasjon, kommunikasjon, kommunikasjon.

Dette dommer-kartet laget jeg etter at jeg sluttet å jobbe i NSB, men det er et kart som jeg helt klart hadde i kroppen hele tiden når jeg jobbet i NSB. Og det er et kart som jeg synes veldig mange organisasjoner trenger. Det å være pinlig klar over hvem som er virksomhetens dommerne. Hvem var dommerne over NSB, hvem er dommerne over Forsvaret, hvem er dommerne over Luftforsvaret? Det krever en åpen og aktiv kommunikasjon i forhold til hver og en av de som står i disse boblene. Det er viktig å få de tillitsvalgte med på laget – de er en viktig dommer, de ansatte er en viktig dommer, men det er veldig mange andre interessenter som du som ledelse må ha et helt bevisst forhold til. I en kommunikasjonsplan så inngår dette dommerkartet. Og så må en spørre hva må en legge vekt på for at hver dommergruppe skal kunne si at denne virksomhet er vellykket?

Hvorfor står eksempelvis jernbanepensjonistene der? Jo de står der fordi jeg visste at de var opptatt av jernbanene, og møttes hver måned og snakket om denne. De lurte på hva som skulle skje når jeg hadde blitt sjef. Og det endte med at jeg ble invitert hver sommer til Storefjell høyfjellshotell, der hadde pensjonistforeningen sitt årsmøte, med 400 pensjonister og ektefeller. Jeg var med i et døgn hvert år der oppe. Og første gang jeg dro dit var i 1996, da hadde jeg vært i NSB i ett år og da presenterte jeg omstillingen for dem. Jeg var veldig spent på hva pensjonistene kom til å si om fornyelsesplanen. Jeg fikk en veldig positiv mottakelse og tilbakemelding på den orienteringen jeg ga, for da sa pensjonistene: endelig skjer det som vi har snakket om i 30 år. Etter det møtet så ble jeg der fast hvert år. For jeg hadde lyst til å påvirke dem til å snakke positivt om jernbanen, for pensjonistene snakker seg imellom og med andre og ble en viktig målgruppe for meg som leder.

Hvorfor står Georg Apenes der? Georg Apenes han reiser på Østfoldbanen. Han har vært kritisk til jernbanen, før min tid skrev han lange artikler om jernbanen i Dagens Næringsliv, og når OL kom så syntes han at alt fokus ble på OL og ikke på Østfoldbanen. Så ble jeg sjef i NSB og han fortsatte å skrive. Når det hadde gått et år så ringte jeg til Georg Apenes og sa at det var NSB-sjefen og at jeg har lyst til å invitere han til lunch, jeg har lyst til å gi han noen fakta. Georg Apenes kom til mitt kontor til lunch, og det endte med at han sluttet å skrive om NSB. Han skrev ikke om mitt navn og NSB før 3 dager etter at jeg forlot NSB. Da skrev han en fantastisk positiv artikkel som han fikk inn i Stavanger Aftenblad og noen andre regionale aviser, som hadde overskriften ”når noen må gå”. Georg Apenes ble en venn, han var en kritiker av jernbanen som hadde klaget på jernbanen, men som aldri hadde blitt tatt på alvor før. Han hadde aldri fått svar på alle sine henvendelser. Og så følte han at han møtte en NSB-sjef hvor han ble respektert, og vi fikk til en god kommunikasjon. Det var mye mindre plagsomt for meg å ha ham som en venn enn å ha ham som kritiker.

Det er også en erfaring fra Aker Brygge og OL, at en må bruke litt tid på sine kritikere. Finne ut hvem kritikerne er. Det var litt av min erfaring fra NSB. Og derfor var jeg den reisende emissær som var rundt over hele landet og tok tak i det

ubehagelige ved å snakke med kritikerne, lokalpolitikere, pendlere eller hvem det var, som var opptatt av hva som skulle skje. Jernbanen, Forsvaret og Posten de har jo sin spesielle plass rundt i distriktene som en bare må ta på alvor, og alle i ledelsen må være inneforstått med at slik er det. Det krever ganske mye tid og krefter å klare å nøytralisere de fleste av disse kritikerne. Vel anvendt tid, og veldig nyttig å sette dette opp på et ark. Georg Apenes vet jo at han står på dette arket. For ett år siden ble jeg invitert på kaffe hos ham, og da fikk han denne i farger, så det er en måte å vise at jeg satte veldig pris på den dialogen vi fikk.

Hva er kommunikasjon i omstilling? Kommunikasjon for meg det er alt det du sier og skriver, internt og eksternt, men viktigst er det du gjør. Denne kommunikasjonen er med og skaper omdømmet til virksomheten. Jeg tror det snakkes alt for lite med hver enkelt medarbeider om deres rolle i dette. Vi jobbet med det, men her blir en aldri ferdig. Konduktørene skjønnte jo at de var ambassadører til tusen. De fikk medarbeidertilfredshetsmåling og kundemålinger med utrolig bra tilbakemelding på grunn av den holdningen de hadde. Men det å ta opp en diskusjon med hver enkelt medarbeider som ambassadør for virksomheten, som betalt ambassadør, er et stort potensiale for forbedring.

Kommunikasjon, hva er nå det? Jo det er samtalen i lunchen, hva snakkes det om i lunchen, er det stolthet over ledelsen? Eller er det misnøye? Hva snakkes det om når du kommer hjem fra jobben? Er det stolthet, eller er det misnøye? Hva sier du til dine naboer? Hva sier du om Forsvaret? Hva sier du om NSB? Det er en kjempejobb å gjøre noe med det, og det er en jobb som lederne på ulike nivå må ta på alvor. Du må kjenne dine medarbeidere, du må ikke ha flere enn at du kjenner de så godt at du vet om de er stolte over å jobbe her, om de kommuniserer stolthet eller det motsatte.

Kommunikasjon er jo veldig krevende. Det er jo mange som har problemer å informere hverandre, og enda verre er det når enda flere skal snakke sammen, og derfor ble det et stort satsingsområde i NSB, det å jobbe med kommunikasjon. Da jeg kom til NSB var det ingen omstillingskultur i virksomheten. Og hvem var det sitt ansvar at det ikke var en omstillingskultur i NSB? Det er jo like mye et ansvar for Stortinget, som regjering, som ledelse, som tillitsvalgt – begrepet omstillingskultur eksisterte ikke. Hvem har ansvaret for å skape omstillingskultur i virksomheten? Jo det er alle i virksomheten og dens styrende organer. Alle i virksomheten bør ha den holdningen og kunne si at hos oss har vi en positiv omstillingskultur. Vi motarbeider ikke den teknologiske utviklingen, ingen ting skal få hope seg opp her.

Jeg grudde meg veldig til den dagen jeg skulle skrive 113 oppsigelser, for det hadde ikke skjedd i NSB før å si opp 113 personer. Det ble ingen pressekonferanse av det, det ble ingen presseoppslag av det. Av de 113 var det 14 som var særdeles vanskeligstilte personer på alle måter. Og vi som ledelse hadde strukket oss så langt både økonomisk og tidsmessig i forhold til disse 14, at det var ingen ting å klage på. De forsto hvorfor de måtte forlate NSB, det ble ingen arbeidsrettssak og

de tillitsvalgte de så at det var en ledelse som hadde strukket seg så langt at det var ingen ting å stå fram å klage på. Jeg er glad for at det var dyktige tillitsvalgte i NSB, de kunne spillereglene, og det er det ikke alle som kan. Det er ikke alle tillitsvalgte som har nødvendig kompetanse til å være aktive pådrivere i en omstilling. Men vil jeg si at den kunnskapen hadde de tillitsvalgte i NSB. Derfor gikk det an å gjennomføre en så krevende omstilling på en måte hvor de aller fleste skjønnte hvorfor de måtte forlate NSB.

Denne kurven her laget jeg mens jeg enda var ansatt i NSB, og den forteller litt om omdømme, og den forteller om NSB sin utvikling i de 5 årene, med medgang og motgang. Etter at jeg begynte kom den første grønne pilen oppover ved vedtaket om omstilling i mars 96. Den røde pilen nedover deretter er Romeriksporten og lokaltog som ikke gikk som de skulle. Så retter alle ryggen siden det nærmet seg åpning av flyplass og flytog, da gikk den grønne pilen kraftig oppover. Så kom det en dag hvor et nytt år startet med den tragiske Åsta-ulykken, og så ble alt på en måte dratt ned i jorda i løpet av veldig kort tid. Nå er kanskje ikke denne kurven så dramatisk som vist, men jeg tror det er viktig for en virksomhet å være åpen og ærlig på ens eget omdømme. Tegn og illustrerer den både i forhold til politikere og styre. Så kommuniserer man og de vet hvor du står. Jeg kommuniserte også at det kunne komme en dag da det ikke var riktig at jeg skulle lede NSB. Jeg gikk ikke rundt og sa at jeg skal være sjef i NSB uansett hva som skjer. Det var jeg også veldig åpen på. Jeg skal ikke gå inn på hvordan det er å måtte forlate en sånn post, men det er klart det kan ikke beskrives som noe annet enn en personlig krise. Dette er en kraftig personlig omstilling! Det er ganske stor omstilling fra å lede en stor organisasjon med 12.000 ansatte med en flott ledergruppe og som har lyst å gjøre en jobb, til å bli alene, og starte på nytt.

Det er veldig mange enkeltpersoner som kommer opp i en personlig krise i en omstilling. Det kan være noen som mister en grad, eller noen som mister en stilling. Jeg tror det er veldig viktig at ledelsen er veldig oppmerksom på hvordan hver enkelt har det, hvilket nettverk har mine medarbeidere rundt seg for å kunne takle en slik situasjon. Omstilling må gjennomføres raskt, men ikke uansvarlig. De ansatte ønsker å få vite hva som skal skje, blir jeg berørt? Så det å hale ut dette med en masse utredninger kommer det ikke noe ut av. Sett på en ledelse som får gjennomført dette. Sett på en ledelse som får anledning til å jobbe sammen i hvert fall en 4-5 år, det er sikkert en utfordring i Forsvaret med rotasjoner og litt av hvert. Men at det er noen som tar på seg et ansvar så får han stå ved det ut.

Helt til slutt vil jeg trekke fram et par ting jeg ville gjort annerledes. Det første har jeg sagt, det med lederutvikling, det andre er kompetansebygging. Det tok vi ikke nok på alvor i alle sammenhenger. Det snakkes ofte veldig fint om det, men ikke alle arbeider systematisk med dette. Vi flyttet vedlikehold på lokaltog fra Lodalen i Oslo til Drammen. Vi flyttet fra gamle lokaler til flotte lokaler som hadde stått ledig der det var høyt under taket og lyse vegger, og alt var flott. Vi hadde laget mange utredninger på sporkapasitet og alle mulige ting og det var nok av folk i

Drammen, så det manglet ikke på det. Vi flyttet dette vedlikeholdet, men så skjedde det høsten 1997 at vi ikke klarte å holde togene i drift i fra verkstedet på Sundland i Drammen. Det gikk faktisk så langt at vi måtte ringe pensjonistene, å få de tilbake til å hjelpe oss med å finne feilene i togene. For vi hadde ikke lagt nok vekt på kompetanse til de som jobbet på Sundland. Kompetanse på det å finne feil, kompetanse på det å vedlikeholde noe som var så gammelt. Så selv om jeg følte at det skjedde mye bra i min NSB-tid, vi fikk til mye fornyelse, så bommet vi også på ting som vi egentlig ikke burde bommet på. Vi tok for gitt at slik kompetanse fantes, og gikk ikke til bunns i dette. Vi hadde heller ikke kompetanse fremme som et kriterium for flyttingen av vedlikeholdet.

Arbeid med å skape felles holdninger og verdier prioriterte jeg ikke så mye i starten. Jeg syntes det var bra med mål og lederkjennetegn. Men så ble dette også satt på dagsorden etter et år. Verdier berørte jo alle ansatte, og vi fikk de tillitsvalgte med på dette. Tillitsvalgte ga positiv tilbakemelding på arbeidet og at vi hadde respekt for det gode i den gamle kulturen i NSB. En av de verdiene var ansvarlighet, som vi tok med som en verdi som skulle kjennetegne alle i NSB. For om en går tilbake 30 år med jernbanen, så tror jeg en husker jernbanen som de ansvarlige personer. De tillitsvalgte syntes det var fint at ordet ansvarlig ble tatt med videre. Når er det du virkelig får testet om verdiene er levende hos de ansatte? Det kom fram under Åsta-ulykken. Da så jeg mer samhold og mer ansvarlighet i hele organisasjonen enn jeg trodde det fantes. Så det er når krisen kommer at en får testet ledelsen, og en får testet om verdiene er levende i organisasjonen.

Militær transformasjon sett fra et fellesoperativt ståsted

Tom Guttormsen

Det er gledelig å få dele mine tanker om militær transformasjon med seminardeltakerne. En forutsetning for å akseptere utfordringen var at jeg ikke kommer med noe offisielt syn fra Fellesoperativt Hovedkvarter (FOHK). Denne forutsetningen har jeg satt ikke nødvendigvis fordi jeg har et annet syn enn det sjefen min har, men en del av de aspektene jeg ønsker å diskutere har ikke blitt behandlet på behørig måte. Det dere får presentert er derfor Tom Guttormsens syn på dette, og som tittelen antyder, fra et fellesoperativt ståsted, men kanskje ikke nødvendigvis FOHK. Det jeg vil ta dere igjennom, er delt inn i fire deler. Jeg vil forsøke å besvare fire spørsmål;

1. Hva er militær transformasjon?
2. Hvordan operasjonalisere eller konkretisere transformasjon?
3. Hva gjør FOHK med det i dag?
4. Hvor går vi og hvilke konsekvenser bør transformasjon få for Forsvaret. ?

Dersom spørsmålene gir tilfredsstillende svar så bør det være mulig å oppsummere foredraget med essensen i budskapet, men det er ikke en lineær kurs jeg vil følge. Transformasjon er utvilsomt et av dagens mest brukte ord i internasjonal militær sammenheng. Nasjonalt så er det vel kun overgått av en forsvarsgrens bruk av ordet gripbar. Jeg skal forsøke å bidra til en avmystifisering av uttrykket og forhåpentligvis øke den felles forståelsen av en del sentrale begreper knyttet til militær transformasjon.

Hva er transformasjon?

Den nasjonale oppvåkningen startet for alvor høsten 2002, og i fjor var det en arbeidsgruppe under Militærfaglig Utredning (MFU) som jobbet med transformasjon, men noe løselig tilknyttet resten av utredningen. Men internasjonalt og spesielt på amerikansk side av Atlanteren så har jo betydningen av transformasjon økt betydelig over flere år. Dette har utviklet seg på en måte som gjør ressurstildeling nærmest avhengig av ordet *transformation*. Spesielt med hensyn til utvikling av ny teknologi har man kommet til anerkjennelsen av at ny teknologi ikke kan utvikles mot eksisterende doktriner, men mot nye konsepter.

Først så vil jeg ta veien innom NATO før jeg sier mer om den amerikanske tilnærmingen. NATO har nylig gjennomgått endringer med bemerkelsesverdig hastighet, spesielt tatt i betraktning den sendrektigheten organisasjonen har vært kjent for. Vi husker alle hva NATO sto for: "No Action Talk Only". Det har vel nå mer historisk interesse. Ikke bare har alliansen overlevd sitt opprinnelige eksistensgrunnlag, men også vist en evne og vilje til endring som få ville trodd var

mulig. Den har militært sett påtatt seg oppgaver langt utenfor sitt opprinnelige interesseområde, og også staket ut en kurs for endring som etter min mening kan være avgjørende for alliansens fremtid. På toppmøte i Praha i 2002 ble det fattet fire større beslutninger;

1. En utvidelse av antall medlemsland;
2. En revitalisering av *Defence Capabilities Initiative* (DCI) gjennom det nye *Prague Capabilities Commitment* (PCC)
3. Opprettelsen av *NATO Responce Force* (NRF); men med mest betydning for temaet:
4. Opprettelsen av en ny kommandostruktur.

Allied Command Transformation (ACT) ble formelt etablert i USA i juni i fjor, og har definert sine primære produkter som følger:

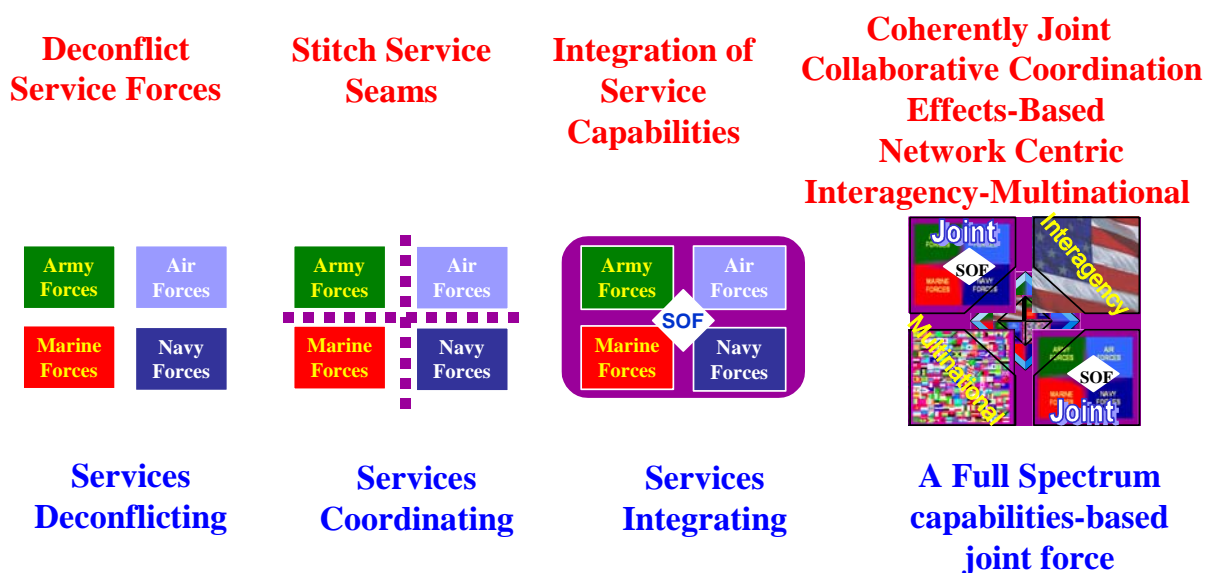
- Strategiske konsepter
- Konseptutvikling og eksperimentering
- Operative krav og kapasiteter
- Fremtidige kapasiteter
- Fellesoperativ utdanning og trening.

Listen er dermed en konkret illustrasjon over hva alliansen mener med transformasjon. Ansvars- og interesseområdet er ikke lenger geografisk begrenset, men kronologisk, ansvarsområdet er fremtiden. Som alle vet, en viktig del av denne fremtidsorienterte kommandostrukturen er bestemt plassert til Norge, nærmere bestemt Joint Warfare Centre (JWC) på Jåtta ved Stavanger. Det faktum at ACT og *US Joint Forces Command* (*US JFCOM*) har en felles dobbelhattet sjef, og er samlokalisert, gir grunnlag for å trekke ut betydelige synergieffekter. Så langt er det utvilsomt NATO som har dratt mest nytte av dette, men med tid og stunder så vil det vippe begge veier. *US JF COM* er på samme måte som ACT, en funksjonell kommando. Uten geografisk ansvar eller med oppdrag om å lede styrker. Kommandoen ble opprettet i 1999 og oppdraget er å lede transformasjon av militære kapasiteter gjennom:

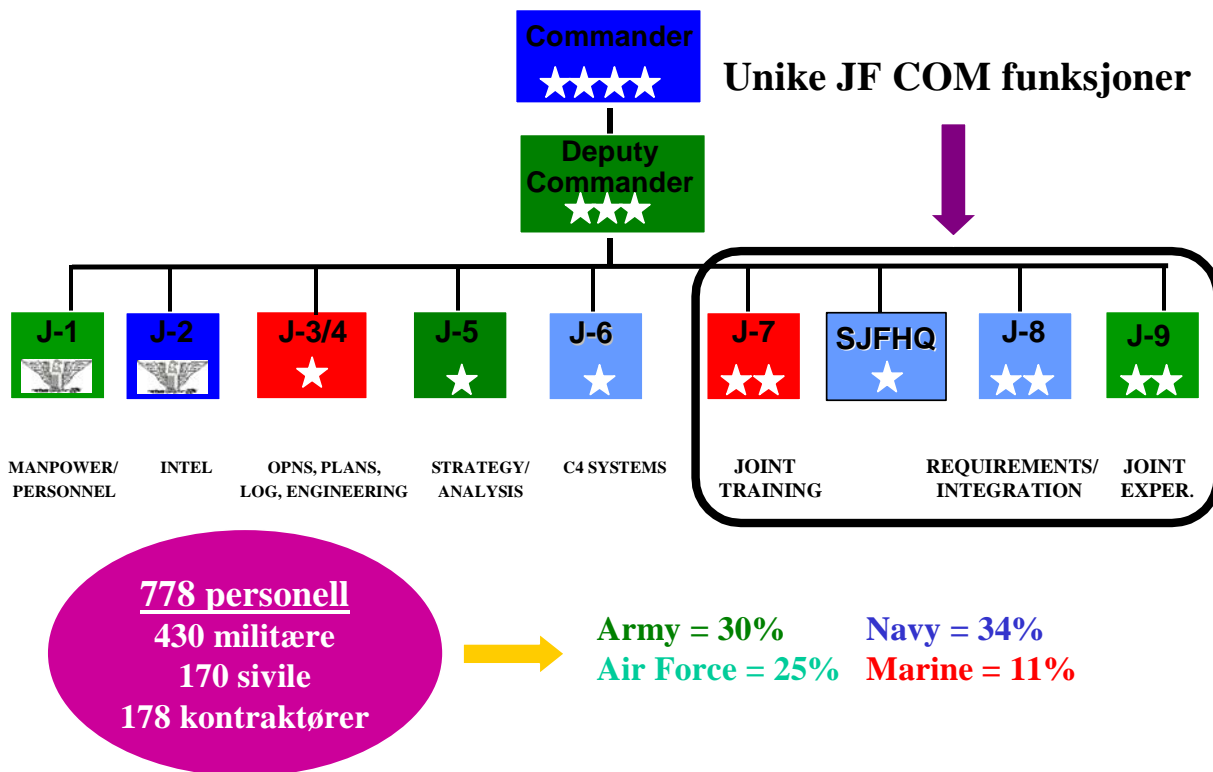
- Konseptutvikling og eksperimentering
- Fellesoperative krav
- Økt interoperabilitet
- Fellesoperativ trening
- Fellesoperativ styrkeprodusent

Figuren under viser hvordan sjefen for *US JFCOM* presenterer den amerikanske modellen for transformasjon:

Transforming the Joint Force - The U. S. approach

Dersom vi har ambisjoner om å delta fullt ut i koalisjonsoperasjoner sammen med amerikanerne må vi også tilstrebe en lignende utvikling. På mange områder har vi kommet ganske langt, men det er ikke nødvendigvis basert på den samme modellen. Det er ikke lengre nok å fokusere på interoperabilitet, når andre styrker faktisk er integrerte. Forøvrig så er det en av mine hypoteser at kravet til interoperabilitet følger lineært med intensiteten i operasjonene, det vil si at elementer i en styrkestruktur som ikke er tenkt brukt i høyintensitetsoperasjoner, ikke bør ha det samme kravet til interoperabilitet. Dette skal ikke være et foredrag preget av organisasjoner og firkanter, men figuren under viser hvordan *US Joint Forces Command* er organisert, og vi kan se at det er fellesoperativt orientert og at fokus er på fremtiden:

Vi ser at det er relativt mye personell som er involvert, men det er verdt å merke seg at det i tillegg til dette finnes utøvende enheter direkte underlagt *US JF COM*. Tar vi med de 2500 som utgjør de utøvende funksjoner direkte underlagt denne kommandoen, som for eksempel Joint Training Analysis and Simulation Center (JTASC), så forstår man at Transformasjon etter hvert har fått en svært så sentral rolle.

La oss før vi går videre se på den amerikanske definisjonen av transformasjon:

"A process that shapes the changing nature of military competition and cooperation through new combinations of concepts, capabilities, people and organizations that exploit our nation's advantages and protect against our asymmetric vulnerabilities to sustain our strategic position, which helps underpin peace and stability in the world."

Den amerikanske definisjonen slik den står gir det lite mening å oversette direkte, for så å gjøre den til vår egen. Jeg er også av den oppfatning at den inneholder svært mange ord, og vil derfor presentere min egen definisjon, og det er den som er lagt til grunn for dette foredraget:

"Militær transformasjon er en pågående endringsprosess som skal sikre at forsvarets kapasiteter, doktriner og organisasjon i fremtiden vil være tilpasset de pålagte oppgaver."

I det så legger jeg at prosessen foregår kontinuerlig og at den er uten et definert sluttmaal. Det er kanskje akkurat det som er forskjellen mellom transformasjon og

omstilling. Den må være fremtidsrettet og fokusere på endringer, det er denne kulturen som må dyrkes frem. Militær transformasjon må fokusere på tre produkter; militære kapasiteter, doktriner og organisasjon. Forsvarets oppgaver defineres av de politiske myndigheter, og fra en epoke med relativt forutsigbare oppgaver og oppdrag opplever vi nå hvordan eksterne påvirkninger fra en verden hvor alt endres mye raskere enn tidligere, får direkte innvirkning på hvilke oppdrag våre militære kapasiteter anvendes til. Dette krever at Forsvaret har evne til å endre seg raskere enn det vi hittil har gjort. Når jeg er inne på oppgaver, hva er Forsvarets primære oppgaver i dag? Jeg ser det sånn at vi skal produsere strategisk mobile militære kapasiteter med høy reaksjonsevne for nasjonale og internasjonale oppgaver. Denne definisjonen beskriver primæroppgaven, og er ment som primær, det vil si at andre oppgaver som ikke direkte støtter opp om denne har lavere prioritet eller eventuelt må velges bort. For å sette dette opp mot definisjonen og for å sikre at våre militære kapasiteter i fremtiden er relevante så vil et transformasjonsorientert forsvar ivareta dette.

Hvordan operasjonalisere transformasjon?

For å underbygge dette, vil jeg følge opp med et forsøk på å operasjonalisere militær transformasjon og bli noe mer konkret. Dette kan gjøres ved å forandre vår endringsfilosofi fra omstilling til transformasjon, og gjennom å iverksette en implementeringsprosess. Den må initielt fokusere på en kulturendring, men nye prosesser må beskrives og forankres i organisasjonen. Ved å dele den militære transformasjonsprosessen inn i delprosesser, slik som i figuren under, kan det være enklere å illustrere hva jeg mener med operasjonalisering:

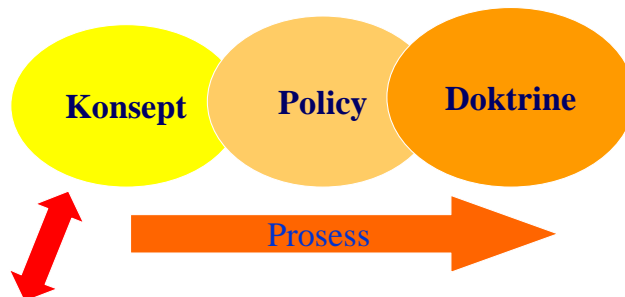

I en operativ planprosess kan dette ses på som operasjonslinjer som må følges for å konsentrere innsatsen mot den kampanjens mål. Hver av delprosessene henger imidlertid mer eller mindre sammen med de andre, og kan ikke utvikles i isolasjon. Dette bør brukes som en beskrivelse av terrenget slik at vi kan utvikle et veikart. Jeg ser ingen motsetninger mellom en dreining mot et transformasjonsorientert forsvar og Balansert Målstyring (BM). Tvert imot, BM er et utmerket verktøy for å

fokusere mot kjernevirksomheten i en organisasjon, og vil være meget velegnet til å styre Forsvaret mot en ny orientering. For å trekke tråden tilbake til min definisjon så er det viktig å peke på de leveranser som delprosessene må fokusere på. Jeg har valgt å bruke mest tid på de tre øverste i figuren over.

Forsvarets fellesoperative doktriner gir oss svaret på sammenhengen mellom konsept, policy og doktriner:

Doktriner nær sammenheng

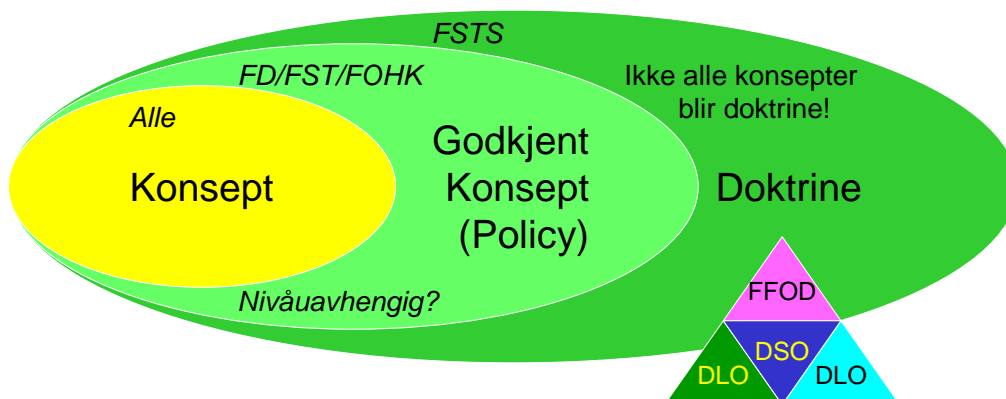
"En grunnleggende ide eller skisse til hvordan et problem eller en oppgave kan løses".

FFOD

Jeg vil hevde at vi ikke etterlever dette. Begrepet konsept blir brukt i en rekke andre sammenhenger som bidrar til begrepsforvirring. Det sies at man utvikler konsepter, mens det man i realiteten gjør er å utvikle policy, uten å ha vært igjennom de delprosessene som konseptutvikling og eksperimentering består av.

Figuren viser en modell for hvordan vi nasjonalt kan tilpasse oss sammenhengen, mellom konsept og doktriner.

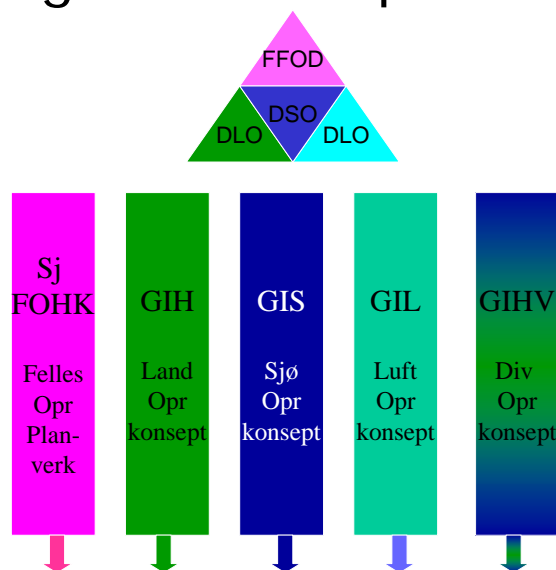
Sammenheng konsept – doktriner, norsk modell?

Modellen gir også et bilde over hvem skal være ansvarlig på de ulike nivåene, og det er blant annet her det kommer et spørsmålsteget inn. Det som i dag er en mangel er primært en beskrivelse av prosessene, men vi må også spørre oss selv om vi er hensiktsmessig organisert. Forhåpentligvis så vil et transformasjonsorientert forsvar raskt bidra til å avklare dette.

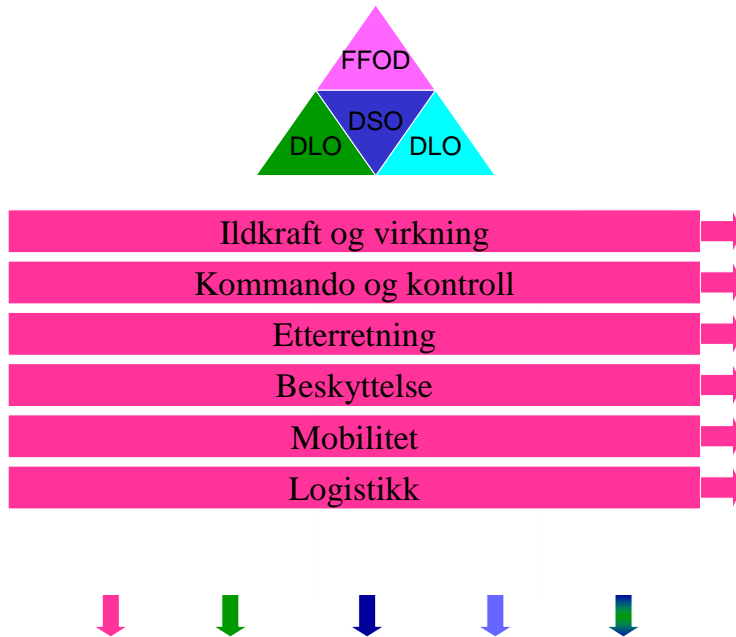
Den neste figuren er ment å illustrere dagens konseptiere:

Dagens konseptiere

Som en kan se er vi fremdeles svært orientert mot grenvise operasjoner og utvikler konsept primært basert på dette. Den fellesoperative koordineringen er tilfeldig, og gir ikke nødvendig effekt. Forsvarsgrenene må naturligvis bestå, men dersom vi skal følge med i tiden, og spesielt med de land som vi liker å sammenligne oss med og legge transformasjon til grunn for endringsprosess, må vi i hvert fall delvis tenke nytt. I en tid hvor den grenvise tilnærmingen til oppdrag og operasjoner i realiteten reduseres, med referanse til den amerikanske modellen, kan det være på sin plass å vurdere om vi må endre de tradisjonelle konseptierne. På samme måten som ansvaret må plasseres for de ulike delprosessene. Tilnærmingen som gis i neste figur er en av flere mulige alternativer, og dermed ikke nødvendigvis den rette, men den kan kanskje anvendes med hensyn til de utfordringene vi står overfor ved å implementere et transformasjonsorientert Forsvar.

Nye konseptei ere?

For øvrig så er de horisontale linjene basisfunksjonene slik vi finner de i Forsvarets fellesoperative doktriner. Det doktrinen derimot ikke sier noe om er sammenhengen mellom basisfunksjonene, konseptutvikling og ansvarsforhold. Som et mer konkret bidrag til begrepsavklaringene, vil jeg presentere følgende hierarki av konsepter:

- **Overbyggende konsept.** Dette nivået favner hele Forsvarets strategi og visjon.
Eks: ”Styrke og relevans”.
- **Integrerende konsept.** Et integrerende konsept er et konsept som kombinerer flere funksjonelle underkonsepter til et felles konsept (tema).
Eks: NBF konseptet
- **Funksjonelt konsept.** Dette konseptnivået fokuserer på en spesifikk type operasjon eller oppdrag. Et funksjonelt konsept kombinerer to eller flere brukskonsepter.
Eks: Kommandokonsept for nettverksbasert forsvar.
- **Brukskonsept.** Et brukskonsept beskriver hvordan et spesifikt system benyttes for å gjennomføre en konkret oppgave.
Eks: TADKOM.

En slik inndeling må danne grunnlaget for en bevisstgjøring av prosessen med hensyn til konseptutvikling. Det skal videre sikre at vi har forankring og ansvar på riktig nivå, og vise sammenhenger i konseptarbeidet. Da kan det også danne grunnlag for en reell tverrprioritering.

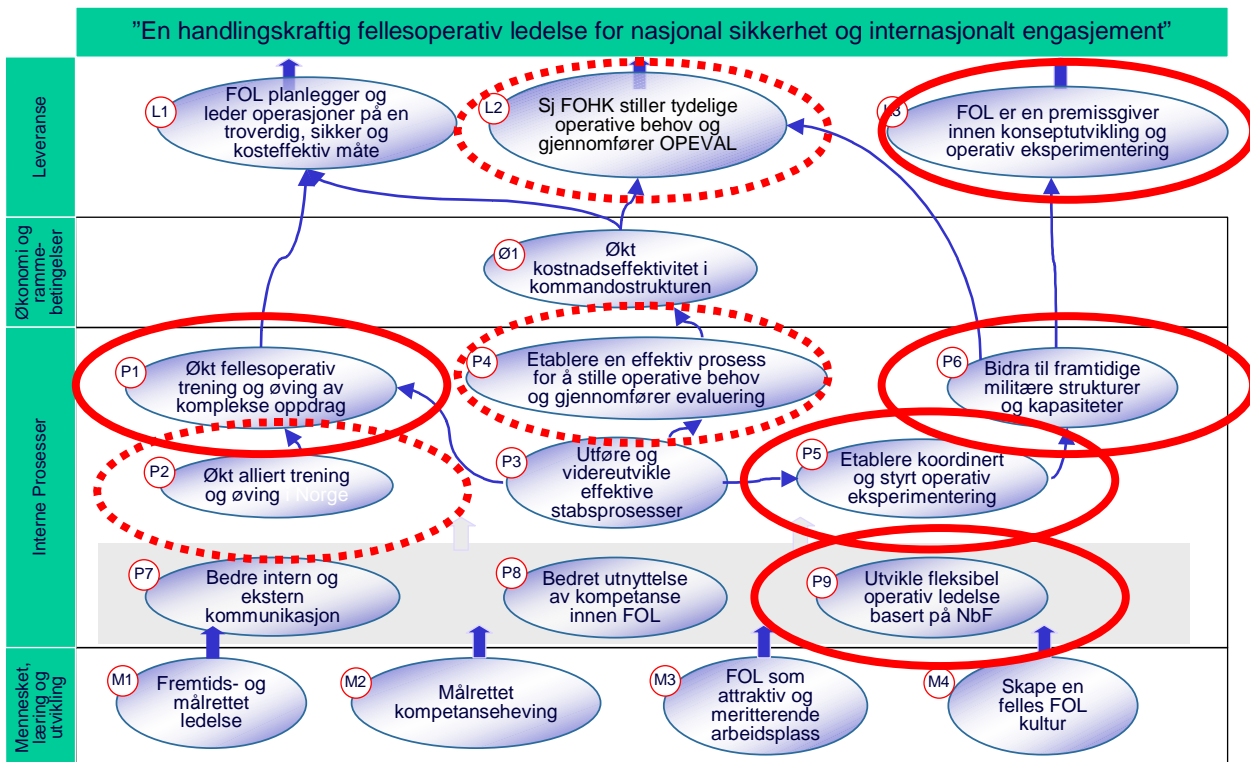
Hva gjør Fellesoperativt hovedkvarter?

Etter å ha konsentrert meg om konsepter og utviklingen av disse er det naturlig å være mer konkret og dele med dere noe av det vi faktisk gjør ved FOHK. Da mener jeg ikke å beskrive alle FOHKs oppgaver, men fokusere på de som er relaterte til transformasjon. Det er avgjørende at vi nasjonalt må være oppmerksom på at FOHK primært er et fellesoperativt hovedkvarter, med hovedoppgave å planlegge og gjennomføre operasjoner, gjennom sjefens utøvelse av operativ kommando og operativ kontroll. Når et operativt hovedkvarter tilføres oppgaver relatert til transformasjon er ikke det nødvendigvis feil, men vi må være bevisst på hva vi gjør, som faktisk er det motsatte av hva amerikanerne og NATO har gjort. De har delt strukturen i transformasjon og operasjoner. FOHKs organisasjon er basert på en standard NATO J-struktur, men med et vesentlig tillegg som består av tre Kommandører, for henholdsvis land-, sjø- og luftstridskreftene, med egne staber og operasjonsrom.

I november 2002 ble sjef FOHK gitt et oppdrag fra Forsvarssjefen med hensyn til konseptutvikling og eksperimentering. Det gikk ut på å overta ansvaret for den operativt rettede eksperimentelle virksomheten i Forsvaret, overta ansvaret for *Norwegian Battle Lab and Experimentation* (NOBLE) og knytte NOBLE til en operativ kommando, videreutvikle NOBLE i retning av en fellesoperativ battle-lab og etablere permanente forbindelser med *Concept Development and Experimentation* (CDE) miljøene i *US JF COM* og NATO, samt delta i multinasjonale trening og eksperimentering. Konkret så medførte det en organisasjonsendring i det at J-7 (Konsept og øving) i februar i fjor ble skilt ut fra J-5 (Plan) som det opprinnelig var en del av. Det ble opprettet som en egen stab med en avdeling for konseptutvikling og eksperimentering og en for øving og trening. I første utkast til Forsvarssjefens virksomhetsplan for 2004 er dette oppdraget utvidet til gradvis overta ansvaret for all konseptutvikling og eksperimentering i Forsvarets Militære Organisasjon. Hvordan dette vil påvirke organisasjonen er for tidlig å si.

Figuren viser de strategiske målene ledergruppen i Forsvarets Operative ledelse har utviklet som grunnlag for balansert målstyring:

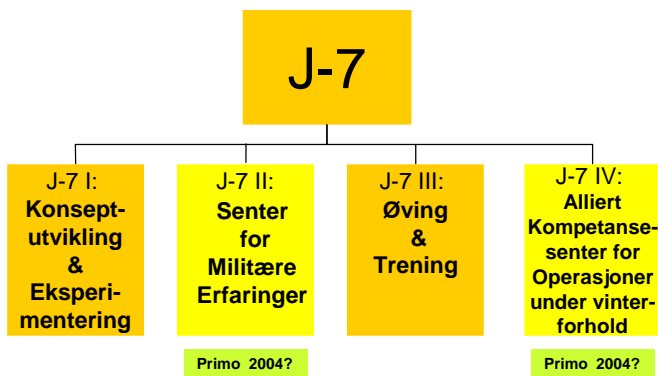
Forsvarets Operative Ledelse - strategiske kart

Hensikten med å vise denne er ikke å illustrere hele det strategiske kartet, men å vise det som er direkte relatert til transformasjon. Samt vise de som også er, eller i denne sammenheng kan bli, J-7 relatert. Dette tolker jeg som selv ikke har vært med på denne prosessen som et tegn på at transformasjon er i ferd med å bli en integrert del av fellesoperativt hovedkvarter.

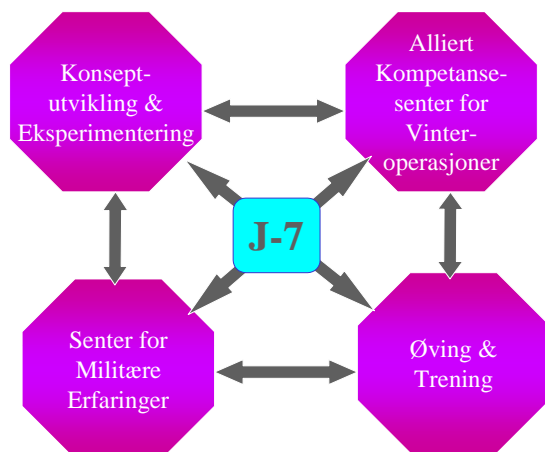
Det er J-7 som har fått tildelt hovedansvaret for de transformasjonsorienterte oppgavene ved FOHK, og dette kan se ut som en formidabel organisasjon, etter både navnet og figuren under å dømme:

J-7 organisasjon

Men både Senter for Militære Erfaringer (SME) og Alliert Kompetansesenter for operasjoner under Vinterforhold (AKOV) er bestemt opprettet som

interimsorganisasjoner. Når dette vil skje er fremdeles et åpent spørsmål, men organisasjonen med stillinger er snart på plass. Og da gjenstår det bare å tilføre de nødvendige ressursene med hensyn til personell. For å justere hvordan dette er tenkt å fungere foretrekker jeg imidlertid å se det på en annen måte, som vist på neste figur:

Dette viser hvordan de fire avdelingene gjensidig vil samarbeide og bidra til kvalitetsorienterte leveranser. Potensialet for betydelige synergieffekter er stort og min rolle som sjef for J-7 i senteret av nettverket vil primært bli å fokusere virksomheten med det for øyet.

Et nøkkelelement for å få dette til å fungere er Senteret for militære erfaringer. Jeg vil hevde at vi her hjemme har vært rimelig gode på å planlegge og gjennomføre operative aktiviteter som øvelser og evalueringer, men vi har manglet det elementet som skal slutte sirkelen, nemlig å ivareta de erfaringer vi gjør oss, og systematisk tilbakeføre disse i organisasjonen. Ved å fokusere på analyse og kontinuerlig tilbakemelding av identifiserte erfaringer kan vi bruke begrepet *lessons learned* slik det var ment å brukes. Et slikt senter må ha kapasitet til selve analysen og forankres i et nettverk. Alle avdelingene er for øvrig avhengige av et fungerende nettverk, både internt i J-7 og FOHK, samt eksternt med både Forsvarsdepartementet og Forsvarets Militære Organisasjon. Men for ikke å skape illusjoner om eksisterende kapasitet er det nødvendig å understreke at vi ikke befinner oss der i dag. I tillegg er det interimsorganisasjoner som er bestemt opprettet, slik at konkrete leveranser ikke kan forventes med det første, men vi er transformasjonsorienterte og utålmodige med hensyn til endringer. Vi har imidlertid etter min oppfatning kommet godt i gang med det vi har.

Eksperimentering skal være en integrert del av øvelser, og vi kan begynne å vise til resultater. NOBLE som var et tidlig transformasjonsorientert initiativ fra Luftforsvaret, ble opprettet for å eksperimentere med brukskonsepter innenfor rammen av et nettverksbasert forsvar, og har opparbeidet seg et betydelig internasjonalt renome. Dette skal vi utvikle videre.

Her følger en liste over de mest sentrale aktivitetene ved FOHK i relasjon til transformasjon og CDE:

- Kampanjeplan CDE
- METEX web-verktøy
- Etablering/oppbygging av CDE-database
- Oppfølging av NOBLE
- Eksperimentering Joint Winter 04
- NbF operasjonalisering
- Rolleavklaring/samarbeid med øvrige aktører
- Multinasjonalt Eksperiment 3
- Bidra til allmenndannelse innen CDE.

For Joint vinter 04 så har vi produsert et eget vedlegg til *Exercise Planning Instruction* som går på eksperimentering, her sies det konkret hva vi har tenkt å eksperimentere med og det kommer til å bli et satsingsområde under de større øvelsene i tiden som kommer. I tillegg så deltar vi på det som kalles Multinasjonalt Eksperiment 3 (MNE 3). Det er et amerikansk-ledet eksperiment hvor NATO er invitert med som en av spillerne. Det går ut på å eksperimentere med helt nye konsepter for hvordan operasjoner drives, og det er lagt til et scenario i Afghanistan.

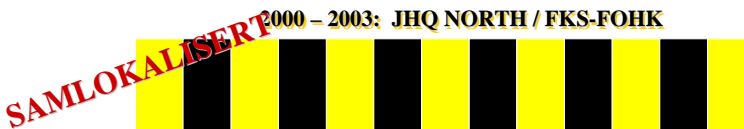
Det er i hvert fall til dels riktig å si at begrunnelsen for å legge transformasjonsorienterte oppgaver til Stavanger og FOHK var å bidra til et fortsatt alliert nærvær på Jåtta. Dette er nå en realitet, og vi vil etter hvert fokusere mer på hvilke synergieffekter som er mulig å oppnå mellom FOHK og Joint Warfare Center. Men igjen er det viktig å forholde seg til realiteter, og figuren under er ment å illustrere forholdet mellom NATO og det nasjonale hovedkvarteret:

Forholdet NATO – Nasjonalt HK

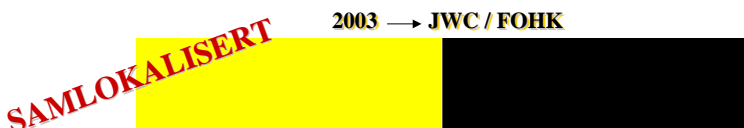
1994 – 2000: JC NORTH / FKS

2000 – 2003: JHQ NORTH / FKS-FOHK

2003 → JWC / FOHK

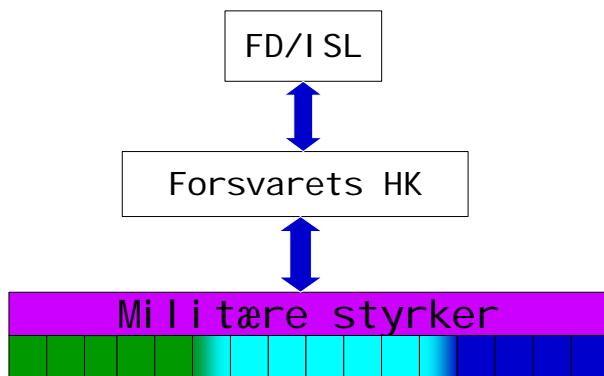

Utfordringen er naturlig nok utviklingen hvor de to enhetene mer eller mindre har glidd fra hverandre, men fremdeles vil være samlokalisert. Vi ser imidlertid gode muligheter til å trekke synergieffekter ut av de ansvarsområdene som er tillagt J-7.

Konsekvenser for Forsvaret

La meg skifte litt fokus fra FOHK til mulige konsekvenser for Forsvaret. Selv om transformasjon på mange områder ikke er så nytt, må det nødvendigvis medføre endrede prosesser, organisering og prioriteringer. Siden dette er en utmerket anledning til å lansere eller underbygge radikale forandringer, så vil jeg konsentrere meg om noen få illustrerende eksempler. Vi har en tradisjon for å foreta strategiske valg basert på en periodisert planleggingssyklus. Ved forsvarsstudier eller militærfaglige utredninger med påfølgende produksjon av politiske langtidsdokumenter, som har vært fremlagt for Stortinget. Dersom vi innfører en transformasjonsorientert prosess med kontinuerlig endring, må vi spørre oss selv om dette er forenelig. Min påstand er nei! Dersom vi skal satse på transformasjon må noe vike. Det er ikke bare å legge dette oppå det vi gjør i dag. Det er en mental kulturendring vi må foreta, og da må noe gammelt tankegods nødvendigvis ut. Dessuten så er det en kjensgjerning at det ikke er tilgjengelige ressurser til å gjøre alt det vi har ambisjoner om. Selv om den nylig avsluttede prosessen med Forsvarssjefens militærfaglige utredning på flere områder var nyttig, og de som var involvert gjorde en formidabel innsats, så vil jeg påstå at det endelige resultatet ikke sto i forhold til forbrukte ressurser. Nå gjenstår å se hva som kommer ut av den politiske behandlingen, men jeg er redd dette vil forsterkes. Vi må selvsagt ivareta den politiske styringen av Forsvarets utvikling, men prosessene må altså endres. Det er også påkrevd med en grundig vurdering av den overordnede modell for organisering av virksomheten. Nå skal transformasjon i henhold til min definisjon ivareta en endring av organisasjonen, og det er på høy tid.

En annen av mine hypoteser er at vi har beveget oss fra et fra et invasjonforsvar til et innsatsforsvar, og nå mer mot det jeg har beskrevet som et ekspedisjonsforsvar, nasjonalt og internasjonalt, uten å foreta de tilsvarende endringer i organisasjonen. Et eksempel på dette er at vi fremdeles har en kommandostruktur delvis på bakgrunn av distriktpolitiske hensyn og ikke reelle militære organisatoriske behov. Nå er det på tide å kraftsamle ressursene. Hva har dette med transformasjon å gjøre? Dersom en skal være endringsvillig må en starte en prosess med det formål å gjøre Forsvaret bedre i stand til å utføre transformasjon. Dessuten mener jeg at dette bedre vil støtte opp om det som jeg har definert som Forsvarets kjerneoppgave, nemlig å produsere strategisk mobile militære kapasiteter med høy reaksjonsevne for nasjonale og internasjonale oppgaver. Jeg opplever daglig at dagens organisasjon med de tre søylene, operasjoner, styrkeproduksjon og logistikk ikke er hensiktsmessig, og tør derfor foreslå en enklere struktur som vist på følgende figur:

En slik organisering betyr ikke at forsvarsgrenene blir borte. Men den enkelte forsvarsgren kan ikke utvikle sine egne transformasjonskommandoer, det vil virke kontreproduktivt i utviklingen av militære kapasiteter, samt forhindre en forankring i et felles begrepsapparat. Dersom utviklingen av denne modellen blir satt på dagsorden er det helt avgjørende at prosessen ikke starter med en lokaliseringsdebatt.

En innføring av et transformasjonsorientert Forsvar må starte med en avklaring av sentrale begreper. Forsvarets fellesoperative doktriner er i dag moden for revisjon, ikke nødvendigvis fordi det som står der må oppfattes som vranglære, men fordi utviklingen går raskt, og det er i dag vesentlige mangler som må inkluderes. Dessuten så er det avgjørende at doktrinen spisses mot å beskrive det som har gyldighet i dag, uten å legge for mange føringer på utviklingen av Forsvaret, det er det andre prosesser og dokumenter som skal gjøre. FFOD er ikke ment å dekke alle sider ved Forsvarets virksomhet, innen militær transformasjon er det viktige grensesnitt som avklares, et eksempel er forholdet mellom forskning og utvikling og konseptutvikling og eksperimentering. Videre må nye nettverksbaserte prosesser beskrives og klare ansvarsforhold gjøres gjeldende.

Siden vi befinner oss i Luftmaktens høyborg, vil jeg innlede avslutningen med et eksempel hvor doktriner ikke har vært styrende for utviklingen, men at det må legges nye konsepter til grunn. Fra mitt ståsted så vil jeg påstå at det er tydelig når vi sammenligner utviklingen av kampflyprosjektene Eurofighter og Joint Strike Fighter. Eurofighter ble unnfanget med basis i gammel doktrine og har ettersom prosjektet til dels sakte har beveget seg fremover, ikke i tilstrekkelig grad vært i stand til å tilpasse seg nye konsepter. Når det gjelder JSF, så tok amerikanerne ikke utgangspunkt i gjeldene doktriner, men utviklet et delvis nytt konsept for bruk av kampfly. Jeg er fullt klar over den tidsmessige forskjellen her mellom når prosjektene kom i gang, men det er etter min mening ikke avgjørende. Det ene prosjektet representerer derfor en utvikling av teknologi basert på tilgjengelighet, mens det andre illustrerer en utvikling av teknologi basert på nye konsepter. Det er kanskje det som gir *Joint Strike Fighter* noen fortrinn foran *Eurofighter*. Historien vil vise hva resultatet blir.

Jeg har gitt min egen definisjon på hva militær transformasjon er, det er en pågående endringsprosess som skal sikre at Forsvarets kapasiteter, doktriner og organisasjon i fremtiden vil være tilpasset de pålagte oppgaver. Jeg har også beskrevet de delprosesser som transformasjonen inneholder, konseptutvikling, eksperimentering, doktrineutvikling, interoperabilitet, utdanning og trening og øving. FOHKs bidrag og enkelte mulige konsekvenser av et transformasjonsorientert Forsvar er beskrevet, men la meg igjen understreke at dette primært forutsetter en kulturendring. Vi må altså tenke annerledes. Dette er imidlertid ikke revolusjonerende nytt, men noe annerledes og en litt annen endringsprosess enn det vi er vant til. Takk for oppmerksomheten.

Fra gripbart til begripbart Forsvar – et lite bidrag

Nils Naastad

Det handler ofte om å velge

Det handler ofte om å velge – i Luftforsvaret som i livet ellers.

Noen ganger er det enkelt å velge, slik som det alltid er for Ole Brum. Andre ganger er det vanskelig fordi det å velge også betyr å velge bort. Det er det som med et fint ord kalles å prioritere.

Til slutt kommer vi frem til de situasjoner hvor vi ikke velger selv når vi burde ha gjort det. Da velger andre for oss. Vi får altså en avgjørelse ved ikke å velge.

I dette foredraget skal jeg drøfte noen sentrale valg vi står overfor sett i sammenheng med vår fremtidige utvikling.

Fremtidig utvikling er et spørsmål om å komme dit vi vil. Den prosessen som skal føre oss dit, dvs. til det lovede land, kaller vi gjerne planlegging.

Et helt sentralt valg vi står overfor når det gjelder vår utvikling, er hvilken krigsfilosofi vi skal velge, eller hvilken filosofi vi *kan* velge.

Er det manøverkrig vi velger eller er det nettverksentrisk krigføring vi tror på, eller finnes det et tredje alternativ? Det alternativet vi velger, vil bestemme organisasjonsstruktur, tenkemåte og utdanning. Kanskje vil krigsfilosofien også bestemme hva slags våpen vi skal ha, men dette er mer uklart for meg.

Manøverkrigen – aksept av kaos

Manøverkrigen er et konkret svar på et militært problem som oppstod under første verdenskrig (for husk, i all krigsteoretisk tenkning er 1. verdenskrig alle krigers mor). Den moderne manøverkrigen er et ektefødt barn av første verdenskrig. Det viste seg jo ganske raskt på Vestfronten at de storstilte angrepene, hvor titusener av soldater mer eller mindre på linje gikk til stormangrep på motpartens soldater i skyttergravene, ikke var måten å gjøre det på. Man ble meid ned i ingenmannsland av artilleri og maskingevær. En viktig grunn til å beholde linjene var jo at man hadde kontroll med soldatene, offiserene gikk selv i linjen eller til dels like bak den, i tilfelle soldater skulle ombestemme seg og gå den motsatte veien.

Men når tapene ble tilstrekkelig uhyggelige – britene mistet 60.000 mann den første dagen i angrepet ved Somme – var jo kontrollen allikevel borte. Det var få igjen å kontrollere for å si det slik.

Konklusjonen var, både for tyske angripere og britisk/franske, at skulle man overleve på slagmarken, måtte man søke skjul. Man måtte *ned i* terrenget for å overleve, ned i granathullene, bak forhøyningene etc. Man måtte også unngå alle former for fargerike uniformer, det triste grå og grønne ble regelen (det lider vi jo

under ennå). Men resultatet av all denne dyrekjøpte erfaringen var at slagmarken ble tom, i hvert fall tilsynelatende.

Dette betydde jo også at krigen ble uoversiktlig. Det var ingen orden. Den offiser som reiste seg for å gi ordrer, ble skutt, og det var kanskje heller ingen å gi ordrene til, innen hørbar distanse. I praksis førte dette til at muligheten for kontroll ble borte. Det er krigen selv, dvs. den moderne krigens ildkraft, som ødelegger muligheten for kontroll.

De to partene taklet dette tapet av kontroll på prinsipielt forskjellig vis:

Vestmaktene innførte hva de betegnet som *maksimumsmål*. Angrepet skulle føres frem til et visst punkt, der skulle troppene samles, forsyninger føres frem, reorganisering gjennomføres, kort sagt kontrollen skulle gjenopprettes. Dette ser jeg som et forsøk på å minimere tapet av kontroll.

På tysk side innførte man hva man kalte *minimumsmål*, alle skulle i hvert fall komme så langt. Deretter skulle man utnytte situasjonen som best man kunne. Her lå det altså ingen forsøk på å minimalisere kaos-perioden. Snarere lå det her en aksept av tilstanden og et forsøk på å utnytte den.

Nå kan man mene at spørsmålet om maksimumsmål og minimumsmål ikke er særlig viktig, man kom jo allikevel ikke igjennom på Vestfronten? Men dette er ikke riktig; Man *kom* igjennom – begge parter gjennomførte etter hvert angrep som var kraftige og kreative nok til å bryte igjennom.

Britene utviklet panservognen: Flere hundre vogner i kombinasjon med store infanteristyrker var i stand til å skjære igjennom. På tysk side utviklet man spesialavdelinger, hele divisjoner utdannet som kommandosoldater med maskinpistoler, flammekastere osv. kunne også åpne motpartens front. Men tyskerne gikk ett skritt videre; Etersom krigen bestod av kaos og soldatene var alene i dette kaos, måtte de utdannes for å takle det. For det første måtte alle kjenne intensjonen med angrepet. For det andre måtte ingen læres opp til å avvende ordre når det var åpenbart hva som skulle gjøres, man måtte med andre ord læres opp til å vise initiativ. For det tredje måtte alle læres opp til å fungere ett til to nivåer over sitt eget, tap av lederne i kamp måtte ikke hindre avdelingene i å gå videre.

Her ser vi altså konturene av oppdragstaktikken hvor kjerneverdiene er initiativ, kreativitet og offensiv handling. Det er sågar bedre med feil handling enn ingen handling.

I andre verdenskrig ser vi dette konseptet fullt utviklet. De tyske avdelingenes oppdragsledelse er nå kombinert med den britiske teknologiske løsningen panservognen, oppdragstaktikken gis moderne teknologi og vi får lynkrigen.

Denne lynkrigen, "blitzkrieg" eller manøverkrigen har vært med oss siden.

La oss holde fast på dette:

- Manøverkrigen er et konsept fra forrige århundre. Konseptet er utviklet på den erkjennelse at krig er kaos.
- Manøverkrigen *aksepterer* at krig er kaos og prøver ikke å fjerne kaos.
- Manøverkrigen *utnytter* kaos – kaos gjøres til en gave og ikke et problem.
- Kaos er en gave fordi kaos er en dynamisk tilstand.

Erkjennelsen av at krigsutviklingen er kaotisk og vanskelig å forutse er selvsagt ikke ny. Der var vel von Moltke som slo fast at de militære planer i beste fall holdt frem til første møte med fienden. Men det nye er altså at der hvor de militære tidligere slet for å holde kontroll, har manøverkrigen *sluppet* kontrollen.

Ikke alle vil like denne fremstillingen av manøverkrigen som kontrollfreakenes antitese. Jeg pekte på at man på britisk side under første verdenskrig opererte med maksimumsmål for å gjenopprette kontrollen. Også under andre verdenskrig ser vi tendenser til det samme: Montgomery kjørte langsomt og metodisk, grundig forberedt og med materiell overvekt. Og det er jo ingen tvil om at det virket (vi må trolig gjøre et unntak for amerikanernes Patton her, han var vel helst manøverorientert. Han var kreativ og uforutsigbar og derfor også et problem for det militære system som skulle ta vare på ham).

Mens manøverkrigen utvikles i militære kretser i Europa, utvikler man i det sivile USA tidsstudiene og prinsippene for Scientific Management – ideen er at produksjonsprosessen kan styres – utviklingen kan forutsees og beregnes. Mennesket skal integreres med maskinen. Denne styringsideologien (Taylorisme) gjennomstyrer i dag det meste av effektivt produksjonsliv i hele den vestlige verden.

Denne styringsideologien er et sentralt grunntrekk i vestlig kultur. Det er min påstand at vi egentlig aldri har likt manøverkrigen i den britisk-amerikansk dominerte verden. Vi har akseptert den, under tvil, fordi den virket så godt for tyskerne i andre verdenskrig, men vi har aldri likt den. På vestlig side har man arbeidet for å få *kontroll* slik at man kan styre, men man har aldri akseptert kaos.

Nettverksentrisk krig – gjenopprettelse av orden

Hvor manøverkrigen var et produkt av krigserfaringer, er den nettverksentriske krigen et produkt av produksjonserfaringer. Ideen her er at kontroll og oversikt vil gi oss mulighet til å effektivisere produksjonen. Med de nye informasjons- og kommunikasjonssystemer er det jo nettopp det som har skjedd. REMA behøver ikke lager i butikken lenger, fordi datamaskinen, koblet opp mot strekkodeleseren i kassen, har full oversikt over når nye varer må bestilles – en militær container påsatt en sender med GPS-mottaker kan fortelle transportentralen hvor i verden den befinner seg, hvilken hastighet den beveger seg med og hvor lenge det er til den er fremme i en posisjon, gitt den nåværende hastighet. Det er ganske

fascinerende muligheter som nå har åpnet seg for å strømlinjeforme både produksjon og transport.

Det er dette som er den nettverksentriske krigens opphav. Og med de militære systemer vi nå rår over med overhøyde, oversikt og kommunikasjon som ikke behøver tid, kommer konklusjonen enkelt: Den grunnleggende ideologien her er altså at krigens tåke, dens uoversiktligheit, nå kan fjernes. Kaos skyldes mangel på informasjon, nå kan denne informasjonen fremskaffes og kaos derfor i prinsippet avskaffes. Dersom den nettverksentriske krigen har ett symbol, er ikke det noe våpen, det er *datamaskinen*.

Hvilket produkt er det vi nå i den nye krigen kan distribuere så effektivt? Først og fremst kan vi distribuere ildkraft. Det er det som er vårt hovedprodukt, og dette produktet kan vi nå gjennom våre nye nettverk levere raskt og effektivt.

Det er åpenbart at dette har noe for seg. Vestlig krigføring har jo siden andre verdenskrig i stor grad dreiet seg om ildkraft. Hvor ildkraft har vært avgjørende, har man vunnet, hvor motparten har lyktes med å gjøre ildkraften irrelevant, har man tapt. Det beste eksempelet på det sistnevnte tør være Vietnam, men Mogadishu kan vel også nevnes.

Nå kan vi, fordi vi vet hva som foregår, effektivisere leveransen av ild ytterligere. Krigen vil bli rask og oversiktlig, og fordi vi leverer ild på lang avstand, vil vi få små tap. Og fordi de samme informasjonssystemer også kan levere ild meget presist, vil også motparten få små tap. Bare kritiske komponenter vil bli "tatt ut" som det heter med dagens miliæreufemisme.

Altså:

- Det dreier seg om informasjon og informasjonsdominans.
- Den nettverksentriske krigen sier at krigens tåke kan fjernes.
- Følgelig kan det militære produktet ildkraft leveres på rett sted til rett tid.
- Særlig når også "effektorene" er koblet til det samme nettverket.

Det er meget mulig at denne formen for krig er den nye krigen. Det er altså mulig å se for seg at krigen nå blir oversiktlig og kontrollerbar. Dette betyr i så tilfelle at manøverkrigen (med alle dens utrivelige krav til selvstendighet osv.) var et barn av den industrialiserte storkrigen, og at dens tid nå er forbi. Vi må huske at vi ennå bare er i begynnelsen av informasjonsrevolusjonen.

Hvorfor tok det så lang tid å innføre manøverkrigen, mens nettverkskrigen skal inn "over natten"? Mon tro det er fordi manøverkrigen er militærorganisatorisk ubekvem, **mens den nettverksentriske krigen er organisatorisk bekvem? En utvikling fra kreativ uorden til orden og kontroll må jo varme militære hjerter.**

Et par betenkeligheter

Før jeg nå går videre og diskuterer vårt valg av krigsfilosofi, bør det også nevnes et par små betenkeligheter med nettverkskrigen slik den foreløpig fremstilles:

- Har dere sett figurer eller tegninger av dette systemet hvor det også er fiendtlig ild? Eller er ikke systemet tilrettelagt for å kunne absorbere innkommende ild? Er det fiender uten ildkraft vi skal slåss mot, m.a.o. er systemet laget for å bekjempe negre, obsternasige arabere og andre ulykkelige i den tredje verden?
- For to års siden arbeidet vi på dette seminaret med begrepet ”Den asymmetriske krigen.” Og vi ble vel enige om at enhver som i dag står overfor vestlig våpenmakt vil måtte svare asymmetrisk. En annen måte å si dette på, er at den underlegne vil gjøre alt for å nekte oss oversikt, dvs. vil gjøre alt for å få krigens tåke til å senke seg igjen. Og husk, oversikt er ikke bare den nettverksentriske krigens produkt, oversikt er også dens forutsetning.
- Det er også verdt å gjenta den gamle innsikten om at utfordringen i alle informasjonsorienterte organisasjoner fremdeles er å omsette informasjonen til kunnskap. Økt informasjonsmengde betyr ikke nødvendigvis økt kunnskap. Det er prosessen fra informasjon til kunnskap som kalles analyse.

Manøverkrigen er død

Det norske Forsvaret ønsker å holde fast på manøverkrigen som aksepterer kaos. Samtidig ønsker vi oss systemer som har til hensikt å skaffe oversikt og kontroll. Jeg skal ikke her bruke tid på å diskutere hva som tilsynelatende er en selvmotsigelse. Jeg skal derimot komme med en spådom: Manøverkrigen (som vi egentlig aldri har likt) kommer til å dø som krigsfilosofi hos oss. Nettverkskrigen derimot, kommer for fullt.

Manøverkrigens død henger sammen med flere faktorer: For det første var den utviklet som en mekanisert løsning på et taktisk problem som oppstod for 80 år siden (fraløpt av tiden). Det er et åpent spørsmål om ikke denne stridsformen egentlig hører til den industrialiserte folkekrigens periode (tilhører moderniteten). For det andre er det en risikofylt måte å slåss på, det er verdt å merke seg at dens store suksesser kom i første del av krigen, mens bare den ene av partene hadde lært seg spillereglene.

Konklusjonen her er at utviklingen fra massekrigen til den robotiserte krigen, eller fra manøverkrigen til den nettverksentriske krigen, speiler generelle trekk i samfunnets produksjonsstrukturer. Jeg tar derfor sjansen på å si at dersom den industrialiserte massekrigen ikke kommer tilbake, så kommer heller ikke manøverkrigen tilbake.

Transportplanlegging som krigsplanlegging?

Hvilken krig skal vi så planlegge for? Det vet vi ikke. Men vi vet at det blir en krig sammen med våre allierte.

Den planlagte krigen er ikke noe nytt. Vi har utallige eksempler på planlagte kriger, eller i hvert fall planlagte kampanjer. Den voldsomme anglo-amerikanske oppbygningen før D-dagen i 1944 er ett eksempel, oppbygningen før Gulfkrigen i 1991 er et annet. Felles for begge er at de var store logistiske løft. Snarere enn planer for selve krigen, var de planer for hvordan krigen skulle forsynes med sine råvarer; folk, materiell, drivstoff og informasjon. Og i den forstand planlegger vi jo krigen fremdeles. De norske planene for hvordan vi skal komme oss til utlandet raskt med små kontingenter, er vel nettopp en utvikling av en logistisk basert organisasjonsmodell.

Slik sett er den nettverksbaserte krigen en fortsettelse av denne varestrømstenkningen inn i krigen. Krigen selv er blitt transport.

Kan transportfilosofien erstatte krigsfilosofien?

For vår del betyr altså dette at manøverkrigsfilosofien forsvinner, og vi sitter tilbake med en transportfilosofi. I praksis har vi derved ikke lenger en krigsfilosofi. Kanskje det er derfor vi studerer amerikanerne så nøye? Dersom vi bare skal slåss som en integrert del av andre lands styrker, er det kanskje deres krigsfilosofi vi må følge?

Jeg er kjent med at vår Fellesoperative doktrine skal revideres. Jeg tror det bør bli en grundig revisjon.

Vi kan imidlertid komme med hvor mange finurlige motforestillinger vi vil: den nettverkssentriske utviklingen kommer til å fortsette. Vi er for tiden fanget i internasjonale bedriftsøkonomiske trender i vår utvikling. Det er ingenting som tyder på at denne utviklingen, en blanding av økonomisk nødvendighet og bedriftsøkonomisk mote, ikke vil fortsette – vi har ikke løpt veien til ende.

Organisatoriske konsekvenser av den nettverkssentriske utviklingen

Hvilke organisatoriske konsekvenser får et nettverkssentrisk forsvar?

For det første, vi får en konsentrasjon av organisasjonen, og hvis Forsvarets ledelse får det som man ønsker, også en geografisk sentralisering av organisasjonen. All snakk om desentralisering tror jeg er "nysnakk" presentert som et salgsfremmende tiltak. Det er i dag knapt mulig å selge et produksjonskonsept ved å si at det dreier seg om en sentralisering. Men det er det dette konseptet betyr.

En slik sentralisering av beslutningene vil vi også se i krig. Manøverkrigens ideal om den oppdragsbaserte ledelse og sjefens intensjon, vil forsvinne. Begrunnelsen for dette er ganske enkel: Beslutningen om hva som skal gjøres, skal fattes av den høyeste sjef som vet hva som foregår. Og nå, når krigens tåke fjernes, blir dette meget høyt oppe i systemet, eksempelvis Keiser Napoleon Bonaparte (dette er ikke

mobbing! vi må kunne gå ut i fra at når alle vet det samme, så bør den klokeste av oss fatte beslutningen, med andre ord sjefen).

For det andre, og som en konsekvens av det første punktet, får de fleste soldater slippe byrden med å foreta vurderinger. De blir gjort til operatører eller produksjonsteknikere, de integreres med den overordnede maskinen.

For det tredje bør vi derved kunne forenkle den militære utdanningen, og legge mer vekt på trening og mindre vekt på tenkning. For så vidt i tråd med de omlegginger den militærfaglige utredningen anbefaler (smartere våpen klarer seg med dummere soldater, eller?).

For det fjerde så er det er åpenbart at store deler av produksjonsprosessen i fremtiden kan automatiseres, maskiner vil i enda større grad erstatte folk, antallet ansatte vil reduseres ytterligere. Moderne produksjonstenkning fører frem til en rekke endringsprosesser i Forsvaret:

- Vi kvitter oss med alt som ikke er ”kjernevirksomhet” – såkalt ”outsourcing” eller privatisering.
- Vi automatiserer funksjoner.
- Vi anskaffer nye styringssystemer.
- Vi avfolker Forsvaret fordi soldater er dyrt.
- Vi øker flyttbarheten slik at vi kan flytte produksjonen til andre land (utflagging?).
- Vi ser konturene av en langsom *avnasjonalisering* av Forsvaret.

Mer enn bare trender?

Jeg har basert mye av min analyse av Forsvarets utvikling på hva jeg kaller samfunnstrender eller utviklingstrender. Det bør kanskje stilles spørsmål om det ikke finnes andre metoder vi bør benytte for å analysere fremtidig utvikling. Burde vi for eksempel ikke benytte scenarietenkning i større grad? Jeg ser ikke bort i fra det, selv om scenarietenkningen har klare svakheter. Det er i alle tilfeller klart at vi kan benytte scenarier i form av strategiske spill hvor vi kan ”spille gjennom” vår militære evne eller avmakt i forskjellige situasjoner. En slik tilnærming er også meget nyttig i forhold både til media og politiske beslutningstakere; Dette kan vi makte, dette kan vi ikke lenger klare å gjøre.

Men utfordringen består i at dersom vi ønsker andre strukturer enn de vi er i ferd med å få, eller vi ønsker en vesentlig annen størrelse på Forsvaret, må vi komme opp med et strategisk rasjonale, gjerne gjennom et troverdig scenarium, som rettferdiggjør de endringer vi ønsker. Og det har vi til nå ikke klart.

En pragmatisk anlagt venn av meg, han er forøvrig oberst, har hevdet at den metoden som anvendes når man planlegger, først og fremst er innfallsmetoden.

Men om vi nå ser bort fra slik plagsom selvinnsikt, faller jeg tilbake til å lete etter trender når vi skal beskrive Forsvarets utvikling fremover.

Så kan man si at dette er simplistisk. I tillegg til bedriftsøkonomien har vi også andre forhold, vi har både en nasjonal ramme og en historisk arv. Vi må ikke diskutere utviklingen av Forsvaret som om vi starter med blanke ark. Og dette er selvsagt rett:

- Nasjonens strategiske stilling avgjør Forsvarets fokus og innretning. Det er imidlertid ikke helt uproblematisk å definere nasjonens strategiske situasjon. Etter den kalde krigens opphør er det kommet inn en dynamikk i den internasjonale utviklingen som også påvirker Norge. Samtidig finnes her faktorer som er rimelig konstante. Norges geografiske beliggenhet er én slik, Norges rolle som leverandør av råvarer er en annen.
- Forsvaret har lange tradisjoner. Dette er tradisjoner som vil bli ført inn i fremtiden. Det samme gjelder de moderne våpenstrukturer Forsvaret sitter inne med. Et moderne våpensystems levetid kan være så mye som 30 til 40 år. Forsvarets utvikling er ikke dominert av fortiden, men den er påvirket av den.
- Endelig påvirkes også Forsvaret av den tenkning om krig som pågår i andre land, så vel som av de erfaringer med krig som gjøres i nåtiden.

De konjunkturrelle trender utvikler seg innenfor disse rammene. Det er intet i denne overbygningen som hindrer den bedriftsøkonomiske informasjonsrevolusjonen som Forsvaret er en del av. Den handler om kontroll, styring og effektivisering av produksjonen og av personellreduksjoner.

Trygghetsstrukturene

Men om vi ser oss rundt i samfunnet så ser vi også en annen generell trend som treffer Forsvarets utvikling:

Vi ser i dag i det norske samfunnet utviklingen av en rekke strukturer som nettopp er personellkrevende. Særlig gjelder dette kanskje helsevesen og skole, men også trygdeadministrasjon, politi, brannvesen og Securitas. Felles for alle disse strukturene at de skal produsere trygghet. I det norske samfunnet er det *trygghetsstrukturene* som vokser. Og dette er strukturer hvor tryggheten i betydelig grad kommer av det menneskelige nærvær. Maskiner kan ikke erstatte folk. Med en minkende arbeidsstyrke i årene fremover, er dette et problem på nasjonalt nivå.

Vi ser også interessante trekk i forsvaret. USA har i dag store problemer med å holde 130.000 mann over tid i Irak – igjen handler det om å kunne gjenopprette en nasjonal trygghet.

I Norge utvikler vi militære lavkoststrukturer som skal ivareta Forsvarets tradisjonelle fredsoppgaver fordi dette har betydelig støtte i norsk opinion. Vi er i ferd med å få et stort Heimevern, på bekostning av Hæren, og vi er i ferd med å

utvikle en ikke ubetydelig kystvakt (Kystvaktens problem er at den forflytter seg på sjøen med omtrent 25 knop, derfor leier også Kystvakten luftmakt, både sivil og militær). Det er ikke vanskelig å se for seg situasjoner hvor vi i nord må ta vare på oss selv. Og tør jeg minne om at verdien av havområdene våre anslås til ca 10.000 milliarder kroner, eller ca 352 forsvarsbudsjetter, det er penger det og.

Nå ser vi tendenser til at Heimevernet og Kystvakten, disse to *forsvarsgrenene*, og jeg bruker ordet med velberådd hu, skal ivareta Forsvarets tradisjonelle oppgaver. De skal markere hvor riket begynner og norsk jurisdiksjon gjelder. De skal være våkne om natten slik at vi andre kan sove trygt. For dette handler også om Forsvarets trygghetsproduksjon. Og vi snakker her ikke om krig, men om den trygghet vi har krav på i fred. Jeg avventer forespørsler fra de omtalte forsvarsgrenene om nye våpen med grovere kaliber.

Vi slo jo tidligere i foredraget ganske kjekt fast at hovedproduktet vårt var leveranse av ild. Men kanskje kan de motstridende trekk i utviklingen forklares med at vår definisjon av hovedprodukt er feil. Leveransen av ild er et *middel* for å kunne nå Forsvarets egentlige produkt, og det produktet godtfolk, kalles *trygghet*. Vi skal bidra til at folk i et fredelig land sover godt om natten.

Banalt? Ingenlunde. Det er regnemestrenes kalkyler som er banale. Nattesøvn er det ikke.

Hva ser vi så? Vi ser en utvikling hvor Forsvaret er fanget av motstridende tendenser. Krisen er ikke at vi er så personaltunge at vi ikke har råd til våpen. Det er i så tilfelle bare en krise basert på manglende beslutningsevne (en beslutningskrise).

Den virkelige krisen er at vi ønsker å bli færre for å få råd til våpen, men at vi samtidig ikke ønsker å bli færre fordi våre oppgaver i fred fordrer tilstedeværelse av folk, ikke av teknologi.

Sagt på en annen måte er spørsmålet om det er fredens krav eller krigens krav som skal strukturere Forsvaret, men dersom det er krigens krav, må vi også kunne svare på hvilken krig det er vi tenker på. Forsvaret sliter ganske enkelt med å finne sin identitet og sin rolle i det samfunnet som er i ferd med å utvikle seg.

I dette foredraget har jeg sagt følgende:

- Manøverkrigen er den krigsfilosofi som ser kaos som en mulighet.
- Manøverkrigen er døende.
- Det nettverkssentriske forsvar kommer: kontrollen blir bedre, soldatene færre.
- Nettverksentrisk krigføring er ikke en krigsfilosofi, men en kontrollfilosofi.
- Uten manøverkrigsfilosofien, men med nettverksfilosofien, står Forsvaret uten en krigsfilosofi.

- Dersom vi ikke kan angi et troverdig strategisk rasjonale, utvikler vi oss langs generelle samfunnstrender.
- Trendene i dag går i to retninger: færre folk i produksjon av varer, flere mennesker i produksjon av trygghet.
- Forsvaret omfattes av begge trendene.
- Utviklingen langs motstridende trender, driver oss inn i en identitets- og strukturkrise.

Teknologiske erfaringer og trender fra de siste års konflikter

Terje Wahl

Innledning

Luftmakt har stått sentralt i konfliktene i Kosovo, Afghanistan og Irak. Jeg skal her forsøke å identifisere noen militærteknologiske erfaringer som man fra vestlig side synes å trekke fra disse konfliktene, og synliggjøre hvordan ny teknologi har blitt introdusert og gitt luftmakten en effektivitetsøkning. Golfkrigen i 1991 er en naturlig referanse, fordi det var forrige gang både land- og luftstyrker ble brukt i stort omfang.

Når man vurderer den militærteknologiske utvikling, må man ikke glemme i hvilken kontekst det militære materiellet ble benyttet:

- Golfkrigen i 1991 kjennetegnes ved en lang luftkampanje fulgt av en kortvarig bakkeoperasjon som stanset så snart Kuwait var frigjort.
- Under operasjon Allied Force i Kosovo/Serbia 1999 ble det kun brukt luftmakt fra NATOs side (selv om betydningen av lokale bakkestyrker fra KLA¹ ikke skal undervurderes).
- Kampene i Afghanistan høsten 2001 kjennetegnes ved omfattende bruk av luftmakt i tett samspill med vestlige spesialstyrker og lokale krigere fra Nordalliansen. Senere har mer regulære bakkestyrker vært i aksjon i Afghanistan, bl a under operasjon Anaconda.
- Irak-krigen våren 2003 skiller seg ut ved at både store hær- og luftstyrker var i aksjon fra første dag, og det var store amfibieoperasjoner. Amerikanske og britiske fly hadde imidlertid patruljert over deler av Irak helt siden Golfkrigen.

Golfkrigen 1991

Golfkrigen i 1991 er som nevnt det naturlige referansepunktet. Her var andelen av presisjonsbomber fortsatt liten (under 10 %). Bruk av de tilgjengelige presisjonsvåpen fra stor høyde forutsatte dessuten klarvær, og det er i tillegg rapportert om at 45% av de laserstyrte bombene av ulike årsaker bommet den første uken [6]. På grunn av trusselen fra irakisk luftvern måtte også ikke-styrte bomber slippes fra stor høyde, og dette bidro selvsagt til at et betydelig antall bomber måtte brukes pr mål. Golfkrigen kjennetegnes også ved en 72 timers syklus for Air Tasking Order (ATO), og at ATO-dokumenter ble fløyet ut til hangarskipene. Av teknologiske nyheter må selvsagt nevnes JSTARS-flyene² (som

¹ Kosovo Liberation Army

² Joint Surveillance and Target Attack Radar System

viste bevegelige mål på bakken) og bruken av Patriotmissiler mot Scudraketter (hvor den reelle ytelsen ikke sto i samsvar med den entusiastiske medieomtalen).

Kosovo 1999

NATOs operasjon Allied Force i Kosovo i 1999 har blitt omtalt som "War by Committee". Politiske føringer var utvilsomt en kompliserende faktor i gjennomføringen av luftoperasjonene, men også været spilte en viktig rolle. Det er rapportert om mer enn 50% skydekke mer enn 70% av tiden [6]. Et betydelig antall laserstyrte bomber og kryssermissiler ble benyttet under denne konflikten. Andelen presisjonsvåpen var betydelig høyere enn i 1991, men trolig mindre enn hva den ville vært om været hadde vært bedre. Spesielt ble britene tvunget av værforholdene til å benytte "gamle" bomber, og tok lærdom av dette. Fra amerikansk side var GPS-styrte³ bomber (JDAM⁴ og glidebomben JSOW⁵) en nyhet. Den store overvåknings-UAVen⁶ Predator fikk også betydelig presseomtale. Vær-uavhengig observasjon og *targeting* kan i etterkant sies å ha framstått som en mangelvare i Kosovo, og dette gjaldt ikke bare fly. Frankrikes nye rom-stolthet, spionsatellitten Helios-1, benyttet optiske instrumenter og viste derfor lite av hva som foregikk på bakken under skydekket. Tyskland satte på denne bakgrunn i gang med bygging av egne militære radarsatellitter (SAR-Lupe), og etablerte et tett romsamarbeid med Frankrike.

Afghanistan 2001

Under den mest intense delen av operasjon Enduring Freedom i Afghanistan var andelen presisjonsvåpen kommet opp i ca 60 %, og det har blitt rapportert at 90% av disse traff sine mål [6]. Også "dumme" bomber var nå blitt mer nøyaktige, bl a takket være GPS i flyene og bedre korreksjon for vind. I [6] er US Navy sitert med "*10 aircraft per target in 1991, 2 targets per aircraft in 2001*", hvilket skulle tilsi en tyvedobling av luftmaktens yteevne. Men som vi skal se i vår drøfting av Irak 2003, er nok dette en overestimert av forbedringen, fordi US Navy her sammenligner to svært forskjellige operasjoner.

Av teknologiske nyheter i Afghanistan vinteren 2001/2002 må selvsagt kjempe-UAVen Global Hawk nevnes, samt det faktum at våpen for første gang ble benyttet fra en Predator.

Irak 2003

Irak-krigen 2003 særpreges av stor dynamikk på bakken, hvor mekaniserte enheter i betydelig grad kjørte utenom byer for å nå til Bagdad raskest mulig. Andelen presisjonsvåpen var nå kommet opp i ca 70 %, og det ble rapportert om ca 1.5

³ Global Positioning System

⁴ Joint Direct Attack Munition

⁵ Joint Standoff Weapon

⁶ Unmanned Aerial Vehicle

bomber pr mål. Av nyheter må nevnes at USA for første gang deployerte B-2 bombefly til baser utenfor det amerikanske fastlandet, og at britene tok i bruk sitt nye kryssermissil Storm Shadow (mens det nye amerikanske kryssermissilet JASSM⁷ ikke ble klart i tide). Mest oppmerksomhet har det kanskje vært om Blue Force Tracker, det satellittbaserte systemet som ble plassert ut på mange kjøretøyer og helikoptre, og som bidro sterkt til å unngå ”friendly fire” på bakken. En oversikt over våpenbruken fra koalisjonens side i Irak er vist i Tabell 1.

Våpen:	USA:	UK:
Tomahawk kryssermissil	802	(gradert)
CALCM ⁸ kryssermissil	153	0
Storm Shadow kryssermissil	0	27
Laserstyrte bomber	8618	263
Laser og GPS bomber	98	392
GPS-styrte bomber (JDAM)	6542	0
Maverick missil	918	39
Hellfire missil	562	0
Radarheimende missil	408	47
Ikke-styrte bomber	9127	138

Tabell 1: USA og Storbritannias bruk av ulike våpentyper i Irak [7, 8]

Det mest slående i Tabell 1 er kanskje det store antallet kryssermissiler, og at antall GPS-styrte bomber nå er nesten like stort som antall laserstyrte. Det er verd å merke seg at Storbritannia ikke benyttet JDAM-bomber i Irak. I stedet har britene etter vær-erfaringene i Kosovo anskaffet Enhanced Paveway-bomber med både GPS og laserstyring. Dette forenkler selvsagt spørsmålet om hva slags våpen man skal laste opp før toktet. Fra amerikansk side er det lett å se kosteffektiviteten ved å oppgradere sine enorme lagre av gamle bomber til JDAM. Det må imidlertid stilles spørsmålstegn ved om norske kampfly virkelig trenger alle tre typer bomber?

Informasjonsinfrastruktur i rommet

USA er på vei mot et vesentlig mer nettverksbasert forsvar. Helt sentralt i denne prosessen står en informasjonsinfrastruktur i verdensrommet som muliggjør nettverksbaserte operasjoner. Navigasjonssatellittsystemet GPS er kanskje det mest synlige elementet her. Selv om noen GPS-satellitter var i bane allerede i 1991, så var ikke systemet fullt operativt under den første Golfkrigen, og ingen våpensystemer kunne den gang basere seg på GPS. Etter at systemet ble komplett midt på 90-tallet, har GPS-styring blitt bygd inn i en rekke plattformer, sensor- og

⁷ Joint Air-to-Surface Standoff Missile

⁸ Conventional Air Launched Cruise Missile

våpensystemer. Tabell 2 viser hvordan GPS har vært en muliggjørende teknologi for innføring av en rekke nye amerikanske militære kapasiteter.

	Golfkrigen 1991	Kosovo 1999	Afghanistan 2001	Irak 2003
GPS system	Test	Operativ	Operativ	Operativ
GPS-styrte bomber	-	Operativ	Operativ	Operativ
JSOW glidebombe	-	Test	Operativ	Operativ
Predator overvåkning	-	Test	Operativ	Operativ
Predator m/ våpen	-	-	Test	Operativ
Global Hawk	-	-	Test	Operativ
Blue Force Tracker	-	-	Test	Operativ

Tabell 2: GPS som muliggjørende teknologi for introduksjon av nye amerikanske militære kapasiteter [3]

Irak forsøkte å jamme GPS med en håndfull støyjammere i mars 2003, men disse ble raskt ødelagt av amerikanske styrker. Dette er likevel første gang forsøk på GPS-jamming har blitt rapportert i strid, og hendelsene har blitt omtalt som *"the first shots of space warfare"*. Man ser allerede initiativ i USA for å ta fram mer jammesikre GPS-mottakere for bruk i bomber [5]. Alle GPS-styrte våpen skal dessuten ha backup-system, for eksempel treghetsnavigasjon.

Satellittkommunikasjon er et annet sentralt element i den amerikanske informasjonsinfrastrukturen. Gode eksempler på dette er:

- Noen Predator UAVer i Irak ble styrt via satellitt av operatører som satt på en flybase i Nevada
- Taktisk satellittkommunikasjon (satcom) for mobile enheter og spesialstyrker har blitt utropt til en av "vinnerne" under kampene i Irak og Afghanistan

Til tross for at det amerikanske forsvaret har en rekke militære kommunikasjonssatellitter i bane, bruker amerikanske styrker stadig mer kommersiell satellittkommunikasjon. Andelen av satellittbåndbredde som går over kommersielle satellitter har økt fra 30% under Golfkrigen i 1991 til hele 80% i Irak 2003. Her må det imidlertid tilføyes at så store deployerte styrker har et meget stort

behov også for lavt prioritert samband (velferd, logistikk), og at dette med fordel kan kjøres over kommersielle satellitter for ikke å belaste de mer taktiske systemene. Men det er uansett en interessant observasjon at selv ikke det amerikanske forsvaret eier all den informasjonsinfrastrukturen som man benytter.

Luftmaktens ytelsesforbedring

Hvor mye har luftmaktens yteevne blitt forbedret i løpet av de tolv årene siden forrige Golfkrig? Det finnes ikke noe entydig svar på dette spørsmålet, men en nærmere analyse av noen av de publiserte tallene kan være av interesse. Et meget enkelt kvantitativt mål får man ved å se på forholdet mellom antall engasjerte mål og det totale antall flytokt. Her finner man [3] en ytelsesforbedring på ca en faktor 4.5 fra 1991 til 2003. Dette regnestykket sier imidlertid ikke noe om hvor raskt man faktisk klarte å produsere dette antallet tokt.

Hvis man [3] i stedet ser på antall tilgjengelige fly, luftoperasjonenes varighet og antall engasjerte mål i henholdsvis 1991 og 2003, får man også en ytelsesforbedring nær 4.5. Dette kan altså synes som et brukbart kvantitativt mål for luftmaktens totale ytelsesforbedring i tolvårsperioden. Merk at tallet er vesentlig mindre enn den faktor på 20 ganger som ble antydnet fra US Navy i Afghanistan. Dette skyldes nok primært at antall ”støttetokt” (tanking, jamming, overvåkning) for så store operasjoner som Desert Storm og Iraqi Freedom ikke har gjennomgått en tilsvarende utvikling som selve bombingene.

Årsakene til den observerte ytelsesforbedring er flere, men det kan raskt fastslås at introduksjon av helt nye flytyper ikke kan være årsaken. Bortsett fra B-2, så var (tidlige versjoner av) F-15, F-16, F-18, B-1, B-52, Stealth Fighter, Warthog og Tornado der allerede i 1991. Det faktum at det irakiske luftvern og luftvåpen i 2003 var vesentlig svekket på forhånd, må selvsagt også nevnes. Men man kommer ikke utenom den konklusjon at den vesentligste årsak til den store observerte ytelsesforbedringen må være innføring av presisjonsvåpen, bedre sensorer og Kommando, kontroll og informasjonssystemer (KKI), og tilhørende oppgradering av kampflyene for å dra nytte av dette.

Som tidligere nevnt var behovet for væruavhengig *targeting* et klart uttalt behov etter Kosovo i 1999. På dette feltet har man sett en betydelig utvikling ifm operasjonene i Afghanistan og Irak:

- Syntetisk aperture radar (SAR) benyttes nå fra en rekke plattformer (satellitt, overvåkningsfly, kampfly, UAV) for å kunne ta detaljerte bilder gjennom skydekke eller sandstormer
- Spesialstyrker utstyrt med bærbar PC, GPS, laser, satcom og satellittbilder har i de siste to konfliktene operert på bakken i et helt annet omfang enn i Kosovo. Også norske spesialstyrker har vært viktige i denne rollen.

Luftmaktens utviklingspotensial

Man kan altså observere en betydelig ytelsesforbedring, men hvor stort er nå luftmaktens videre forbedringspotensial?

Målt i antall bomber pr mål må potensialet sies å være lite. Et tall på 1.5 bombe pr mål er allerede rapportert fra Irak, og denne parameteren må nødvendigvis flate ut mot grensen på 1.0.

Målt i bombelast pr mål synes imidlertid forbedringspotensialet vesentlig større. Bedre treffnøyaktighet gir mulighet for bruk av mindre bomber, og det ferske vedtaket om masseproduksjon av den nye Small Diameter Bomb i USA vil åpne opp for flere bomber pr fly. Dette vil trolig også bidra til ytterligere bruk av bomber for nærstøtte i bystrid. Dagens bomber har i mange tilfeller for stor sprengkraft til å kunne brukes. Small Diameter Bomb vil også ha et "wing-kit" som øker rekkevidden med flere titalls kilometer. Slike GPS-styrte bomber vil også kunne få en kommunikasjonslink for oppdatering av målets posisjon. Dette vil gi en væreuavhengig bombekapasitet mot bevegelige mål [10].

Hva så med antall engasjerte mål pr tokt? På basis av tallene i [7] kan man fastslå at det i gjennomsnitt ble levert ca 1.4 bombe eller missil pr tokt med kampfly/bombefly i Irak 2003. Dette kan synes lite tatt i betraktning at de store bombeflyene inngår i regnskapet, og det er derfor ingen tvil om at våpenlasten ikke ble benyttet på svært mange kampflytokt. Her må det imidlertid også sies at slike tall er veldig avhengige av når i en operasjon man gjør opp regnskapet. Det norske F-16 oppdraget i Afghanistan er eksempel på en type oppdrag hvor graden av suksess ikke kan måles i antall leverte våpen, men i den innvirkning vissheten om kampflyenes nærvær har på samarbeidsklimaet på bakken.

UAV-revolusjonen

Bruken av store UAVer har fått et stort gjennombrudd gjennom operasjonene i Kosovo, Afghanistan og Irak. For eksempel er den enslige Global Hawk som opererte med SAR i Irak kreditert for å ha bidratt med informasjon som ledet til ødeleggelse av 13 luftvern batterier, 50 SAM-launchere⁹ og 300 stridsvogner [12]. UAVer som plattform har imidlertid fortsatt sine svakheter, hvilket vises av følgende utsagn:

- *"Bare Global Hawk fløy i dårlig vær..."*
- *"Predator kan bare klare 8 knop cross-wind..."*
- *"UK mistet 23 Phoenix UAV i Irak (i løpet av 138 tokt)..."*

Bruk av Hellfiremissiler fra Predator begynte høsten 2001 (og da under kontroll av CIA). I løpet av kort tid har dette blitt et nytt våpen i arsenalet også til US Air Force. Det har imidlertid vært en betydelige forskjell i omfanget av våpenbruk fra UAV i henholdsvis Afghanistan og Irak:

⁹ Surface-to-Air Missiles

	Afghanistan 2001-2003	Irak 2003
Antall store UAVer i området	12	56
Hellfire missiler skutt fra UAV	115	62
Laserpeking fra UAV (for bombing fra fly)	525	146

Tabell 3: Bruk av UAVer i.f.m. levering av våpen

Det er tydelig at UAVer primært ble brukt for observasjon i Irak, mens UAVene har vært vesentlig mer brukt for levering av, eller styring av, våpen i Afghanistan.

Helikoptre

Kamphelikoptre har en voldsom ildkraft, og har vært framme i diskusjonen også som et alternativ for Norge. Kamphelikoptre ble deployert til Adriaterhavet i 1999, men de ble aldri tatt i bruk i Kosovo. I Afghanistan og Irak har derimot bruken vært stor. Erfaringene har ikke vært udelt positive [3, 11]:

- 5 av 7 kamphelikoptre ble stoppet på Operasjon Anacondas mest intense dag
- 27 av 34 kamphelikoptre ble stoppet av håndvåpen på en dag i Irak

Kamphelikoptrene har like fullt levert betydelig ildkraft mot bakkemål, og klare forbedringer i taktikken ble gjort underveis i Irak, men denne typen plattform lider under ikke å kunne operere ”standoff”. Diverse andre typer helikoptre har dessuten blitt skutt ned i Irak under stabiliseringsfasen. Et spørsmål som naturlig melder seg etter å ha sett den bevæpnede Predator MQ-1 i aksjon, er om bevæpnede UAVer på sikt vil erstatte kamphelikoptre.

Patriot

Både gamle og nye versjoner av luftvernssystemet Patriot var i aksjon i Irak våren 2003:

- PAC-2 med eksploderende stridshode
- PAC-3 med nytt missil laget for direkte treff

En erfaring fra Golfkrigen i 1991 var at treff av fragmenter fra et eksploderende stridshode ikke er nok til uskadeliggjøre et ballistisk missil (på grunn av den store farten vil restene av missilet like fullt kunne slå ned i nærheten av det opprinnelige målet). Dette har resultert i PAC-3, som er et mindre og mer manøvreringsdyktig missil med egen målsøker.

De foreløpige vurderinger av Patriotsystemets innsats i Irak [1, 9], tyder på at de 9 ballistiske missilene som ble engasjert av Patriot, alle ble truffet og ødelagt. En del missiler ble av ulike grunner ikke engasjert, og flere irakiske kryssermissiler nådde Kuwait, dog uten å treffe vitale mål. På grunn av at trusselen fra ballistiske missiler må håndteres ved å operere Patriotsystemet i en automodus, øker faren for nedskytning av egne fly. Et britisk og et amerikansk kampfly ble da også skutt ned under kampene. For øvrig er det rapportert at Patriot måtte operere i et vesentlig mer "travelt" radio-/radarmiljø enn man var forberedt på.

Satellittbilder

Den amerikanske parken av militære overvåkningssatellitter skal ikke ha gjennomgått noen store forandringer de senere årene, siden nye satellitter som SBIRS High og Future Imagery Architecture fortsatt ikke er levert [4]. På sivil sektor har det derimot vært en rivende utvikling. I 1991 kunne de to beste sivile satellittsystemene (Spot og Landsat) by på henholdsvis 10 m og 30 m detaljoppløsning, og selv dette ble ansett som altfor bra til at bilder kunne selges kommersielt under Golfkrigen. Tolv år senere kunne pressen benytte kommersielle satellittbilder med henholdsvis 60 cm og 1 m oppløsning. Det amerikanske forsvaret kjøpte for øvrig opp eneretten til denne type bilder i Afghanistan høsten 2001, men dette ble altså ikke gjentatt i Irak våren 2003. En rimelig forklaring kan være at man så seg tjent med at verdenspressen kunne dokumentere at presisjonsvåpnene faktisk traff Saddams palasser, slik USA hevdet. For øvrig har avveiningen mellom bruk av laserstyrte eller GPS-styrte bomber ført til et sterkt fokus på bruk av værsatellitter for å velge riktig bombelast.

Konklusjon

Vi kan summere opp vår korte gjennomgang av luftmaktens teknologiske utvikling gjennom de siste års konflikter på følgende måte:

- En betydelig ytelsesforbedring er observert siden Golfkrigen i 1991
- Presisjonsvåpen, bedre sensorer og KKI-systemer er en vesentlig teknologisk forklaring på den observerte ytelsesforbedring
- Den rombaserte informasjonsinfrastrukturen har nesten ikke vært truet i disse konfliktene, og har muliggjort vellykkete militære operasjoner i stadig større tempo
- Vi ser en klar trend mot lettere bomber og flere mål pr tokt
- Vi ser også en rask og noe uryddig utvikling på UAV-sektoren
- Helikoptre er svært sårbare også i dagens scenarier
- Effektivt forsvar mot kryssermissiler er fortsatt mangelvare (og dette vil utvilsomt bli adressert fra amerikansk hold)

Men:

Til tross for luftmaktens dokumenterte evne til å levere våpen stadig raskere og mer presist på stadig lengre avstander, må man spørre seg om luftmakt virkelig er løsningen på problemet? Erfaringene etter Bagdads fall viser nemlig at også koalisjonens motstandere, på sin hjemmebane, har formidable kapasiteter:

Det er undertegnedes påstand at en fjernstyrt bombe i veikanten, som utløses med fjernkontroll på 200 meters avstand av en sivilkledd fiende, skjult i en stor folkemengde eller tettbebyggelse, oppfyller i praksis alle krav til betegnelsen ”standoff presisjonsvåpen” i sitt miljø. Kanskje dagens konflikter ikke er så asymmetriske som man innen luftmaktkretser liker å tro...

En spesiell takk til oblt Morten Karlsen for mange god råd under utarbeidelsen av dette foredraget.

Litteratur:

- [1] Barrett R (2003): *Pentagon Releases Candid Glimpse of Missile Defense During Iraq War*. Space News, Vol 14 No 44, pp 1-3.
- [2] Cordesman A (2003): *The lessons of Afghanistan: Warfighting, Intelligence, Force Transformation, Counterproliferation and Arms Control*. I Luftmakt 2020, GILs Luftmaktseminar 2003, Luftkrigsskolen skriftserie Vol 10 (des 2003).
- [3] Eggereide B, Berger T, Johansen I, Wahl T, Aabakken O (2003): *Tek14: Operasjon ”Iraqi Freedom” – Militærteknologiske betraktninger om kampene i Irak våren 2003*. FFI/RAPPORT-2003/00105.
- [4] Fulghum D A (2003): *Offensive Gathers Speed*. *Aviation Week and Space Technology*, March 24, pp 22-23.
- [5] Kaufman G (2003): *Anti-Jam Kits To Keep GPS-Guided Bombs on Target*. SpaceNews, June 2, p 19.
- [6] Molloy N K (2003): *Impact to Defence of Lessons Learnt using Modern Precision Strike Weapons*. DSTO Systems Sciences Laboratory, Australia.
- [7] Mosley T M (2003): *Operation Iraqi Freedom – By The Numbers*. US Air Force, 30 April 2003.

- [8] UK MOD (2003): *Operations in Iraq – Lessons for the Future*. UK Ministry of Defence, December 2003.
- [9] Wall R (2003): *Patching Patriot*. Aviation Week & Space Technology, December 22, p 34.
- [10] Wall R (2004): *The Next Revolution – Attacking moving targets shapes future weapons work*. Aviation Week & Space Technology, January 12, p 47.
- [11] Welch R (2003): *Operation Anaconda: The Battle for the Shah-i-Kot Valley*. ARMOR, Nov-Dec 2003, Vol CXII, No 6, pp 36-41.
- [12] Zaloga S J (2004): *UAVs Increase in Importance*. Aviation Week & Space Technology, January 19, p 105.

Luftmakt, teknologi og transformasjon – teknologiske perspektiver for et Luftforsvar i omforming

Paul Narum

Innledning

Mine damer og herrer. Dette er altså et foredrag over et oppgitt tema, og oppgaven jeg har fått er å belyse teknologiens betydning for transformasjonen av Luftforsvaret. Fra arrangøren har jeg fått vite at her er takhøyden stor, og at friske og provoserende innspill ønskes velkommen. Vi har vel alle lært at det første en bør gjøre når en har fått en oppgave er å analysere den for å finne ut hva den egentlig går ut på. La meg derfor først få gjøre noen refleksjoner rundt en analyse av denne oppgaven.

Vi er på GILs Luftmaktseminar. Hva er nå luftmakt? Svaret finner jeg i Forsvarets doktrine for luftoperasjoner, utgitt i 2002. Der defineres luftmakt som ”..militær bruk av systemer som opererer i eller passerer gjennom luftrommet. Dette inkluderer bakke-til-luft våpen, bemannede og ubemannede fly, satellitter og romplattformer som er til støtte for militære operasjoner”. Nå er det litt av hvert å si om konsistensen i denne definisjonen, men det lar jeg ligge her. La meg bare konstantere at den nok er ment å være svært omfattende. Den omfatter langt mer enn hva som i dag finnes i Luftforsvaret, og faktisk mer enn det som Luftforsvaret er tillagt ansvaret for. Den er imidlertid et godt utgangspunkt og viser at også fra dette perspektivet går virkeligheten på tvers av etablerte grenser mellom forsvarsgrenene. Nå vil noen hevde at det er ikke hva noe heter som er viktig, men hva det faktisk er. Hva denne seminarserien faktisk er, finner vi ved å se på historiske data. Mitt utvalg av referater fra seminarene er begrenset, men jeg finner at det på mange måter har vært en serie av flyvåpen-, eller kanskje enda mer spesifikt, kampflyvåpenseminarer. Dette siste er naturligvis et altfor snevert perspektiv å diskutere både fremtidig luftmakt og fremtiden for Luftforsvaret i.

Nå til tittelen på dette seminaret ”Luftforsvaret og militær transformasjon”. Det er uten videre klart at Luftforsvaret ikke er det rette navnet på den organisasjonen som skal bedrive alt som faller under begrepet Luftmakt. Jeg hørte allerede for ti år siden en amerikansk offiser spå at om få år ville hans forsvarsgren skifte navn til US Space and Air Force. Dette har fortsatt ikke skjedd, men det er nok en mer riktig betegnelse på en organisasjon som skal dekke bredden av begrepet luftmakt.

Hva militær transformasjon er, håper jeg at vi alle vet når vi nå har kommet til andre dag i seminaret. Det er imidlertid et par poeng jeg gjerne vil være helt sikker på at vi har med oss. Det ene er at begrepet transformasjon dekker et bredt og sammensatt tema, og vi skal på ingen måte være sikker på at andre mener det samme som oss bare fordi de benytter det samme begrepet. Det andre er at behovet for transformasjon, eller forandring, forvandling eller omdannelse, som er gode

norske ord vi finner dette oversatt med i ordbøkene, naturligvis er varierende for de forskjellige delene av Forsvaret. Begrepet militær transformasjon har kommet fra USA, og går vi til kilden, så sier USJFCOM¹ at ”Transformation is the process of changing form, nature or function. Within the United States military, transformation requires changing the form, or structure, of our military forces; the nature of our military culture and doctrine supporting those forces; and streamlining our warfighting functions to more effectively meet the complexities of the new threats challenging our nation in the new millennium.” Vi kan kanskje ta utgangspunkt i vår forsvarsministers definisjon i et foredrag i Oslo Militære Samfunn nylig, hvor hun sier: ”Militær transformasjon skal være en vedvarende og offensiv prosess. En prosess som utvikler og integrerer nye konsept og doktriner, en prosess som forbedrer Forsvarets kapasiteter, Forsvarets organisasjon og Forsvarets evne til å samvirke både nasjonalt og internasjonalt.” Hun presiserer videre at ”evnen til fortløpende endringer, uten at det foreligger en konkret trussel eller motstander (skal) gjøres til en permanent del av de militære styrkenes virksomhet”. Disse definisjonene av militær transformasjon er ikke identiske eller helt overlappende, men til sammen er de et godt utgangspunkt for oss.

I enhver transformasjonsprosess er det sentralt å ha en grunnleggende forståelse av både hvor man er, og hva man vil transformere seg til. Uten dette er det naturligvis ikke mulig å gjennomføre noen fornuftig transformasjon. Min engelske ordbok gir følgende eksempel på bruken av ordet ”transform”: ”An area of pasture land can be transformed into a barren landscape in two or three years”. Vi må sørge for at det ikke går på den måten med Luftforsvarets transformasjon. At teknologien har betydning for dette er uomtvistelig. Hele Luftforsvarets eksistens er jo tuftet på teknologi. Den 17. desember i fjor feiret alle vi flyinteresserte 100-års jubileet for det teknologiske gjennombruddet som den første flyturen med et motordrevet fly var. Teknologisk har vi kommet langt siden den tid. Hva vi faktisk bruker flyene til har ikke utviklet seg i samme fart. Tidlig fant man ut at de kunne benyttes til angrep på bakkemål, som observasjonsplattformer og til å bekjempe andre fly. Endringene har vært av teknologisk art og på mange måter også teknologisk drevet. At dette var tilfelle helt fra begynnelsen illustreres av at da Wilbur Wright ble spurt om hva denne nye oppfinneløsen kunne brukes til, var svaret kort og godt ”krig”. Samtidig hadde de store problemer med å få solgt ideen om militær bruk av fly til de militære, som vel hadde vansker med å se hva de kunne brukes til. De var kanskje også bekymret over at flyene ville konkurrere om ressursene med tradisjonelt utstyr som de var glade i og som de forferdelig gjerne ville ha nyere og bedre utgaver av. Denne holdningen til nymotens påfunn er vel heller ikke ukjent i dag. Det første norske flyet var på et vis et militærfly, da det var marineoffiserer som sto bak. Men det ble innkjøpt for innsamlede midler, og som respons på at en uforskammet svenske hadde truet med å fly over marinebasen i Horten og bombe

¹ US Joint Forces Command

den med appelsiner! Innføringen av flyet i militær sammenheng var altså et klart resultat av ”technology push” og ikke en respons på ”operative krav”.

Teknologi og transformasjon

Den teknologiske utviklingen virker inn på transformasjonen på flere måter. En måte er at den teknologiske utviklingen i seg selv skaper et behov for transformasjon. En annen er at ny teknologi utnyttes for å løse nye oppgaver. En tredje kan være at teknologiutviklingen muliggjør nye operasjonskonsepter eller systemer for vedlikehold. Jeg vil ikke benytte tiden her til en gjennomgang av den teknologiske utviklingen på bred front og så forsøke å koble den til transformasjonsprosessen på en systematisk måte. Til det strekker ikke tiden til. Utviklingen innen områder som mikroelektronikk, navigasjon, styring og så videre er også velkjent for de fleste her, og jeg behøver kanskje ikke å benytte mye tid på det. På systemnivå gir dette en utvikling når det gjelder parametere som presisjon, sikkerhet i målutvelgelse, deteksjonsavstand for radar og så videre. Dette vil jeg si litt mer om. Men innledningsvis vil jeg nevne to områder av sentral betydning for Luftforsvaret som ligger i hver sin ende av spekteret når det gjelder hva de fremtidige endringene vil føre med seg.

I det ene ytterpunktet siden ligger det rent flytekniske. Her har det skjedd lite de siste ti-årene, og slik vil det fortsette. Grunnleggende fysiske lover setter her begrensningene for det en kan få til, og noen gjennombrudd som gir oss andre rammebetingelser her er ikke i sikte. De begrensningene vi har i dag når det gjelder sammenhengen mellom viktige størrelser som hastighet, rekkevidde, nyttelast, manøvrerbarhet og så videre vil ikke endre seg mye. Forbedringer på prosentnivå vil vi få, men det er også alt. I den andre enden av spektret har vi utviklingen når det gjelder mikroelektronikk. Moor's lov sier at her dobler ytelsen seg hver 18 måned, og det har faktisk holdt stikk de førti årene siden loven ble formulert, med en resulterende forbedring på en milliard ganger. Moor's lov er ingen naturlov, og det er ikke gitt at dette kan forlenges inn i stadig høyere ytelsesnivåer. På den andre siden finner vi heller ikke at det er noen spesiell grunn til at den skal stoppe opp i nærmeste fremtid. Ser vi disse to forholdene sammen, det flytekniske og mikroelektronikk, over perioden mellom introduksjonen av F-16 og introduksjonen av neste generasjon kampfly, har den teknologiske utviklingen gitt oss noen få prosent når det gjelder det flytekniske, mens den har gitt oss en faktor på 100 millioner når det gjelder prosessorkraft.

Den raske utviklingstakten når det gjelder deler av teknologien bak luftmakt viser med all tydelighet at det er nødvendig å ha prosesser som bringer oss raskt fra nye konsepter, ideer og prototyper til noe som faktisk benyttes operativt når basis er den delen av teknologien som er i rask utvikling. Tar implementeringen 10 år, får vi noe som bare er tiendeparten så bra som det vi ville ha fått dersom vi klarte å

gjennomføre det hele på to år. Konseptet bak CDE² er et viktig element i å få denne tiden ned. Andre viktige elementer er å kontinuerlig oppdatere systemene i hele deres levetid i stedet for å basere seg på midtlivsoppdatering.

Står vi ved et veiskille ?

Det moderne kampflyet er et resultat av en nå hundre år lang prosess hvor en gradvis har fått litt mer av det en gjerne vil ha. Litt mer fart, litt mer nyttelast, litt mer rekkevidde. Denne jamne utviklingen har fra tid til annen blitt forstyrret av store endringer av mer grunnleggende karakter. Jetmotoren og lavsignatur er to eksempler fra en liste som ikke er svært lang. Vil denne utviklingen fortsette i overskuelig fremtid, eller er det forhold som gjør at fremtiden vil bli kvalitativt annerledes enn nåtiden? Disse ”kvantesprangene”, eller paradigmeskiftene, kan innebære at flyets oppgaver blir tatt over av andre typer plattformer, for eksempel satellitter. Det kan være at flyet flyr fortsatt, men piloten settes på bakken som for UAVer³ eller UCAVer.⁴ Eller det kan være at flyene ikke lenger går inn i målområdet, men slipper sine våpen i trygg avstand og lar missilene fly de siste få hundre kilometerne på egen hånd. Fly for luft til bakkeangrep vil da ligne mer på dagens transportfly enn på dagens kampfly.

Et forhold som skulle peke i retning av at noe må skje, er kostnadsutviklingen. Vi vet alle at våre F-16 må erstattes en gang rundt 2015. Vi vet også at Forsvarssjefen i sin militærfaglige utredning 2003 ikke har funnet plass for mer enn 15 milliarder kroner til å finansiere denne utskiftningen. Det er litt uenighet om hvor mange fly en kan regne med å få for dette beløpet, men det ligger trolig er et sted mellom 18 og 24. Man kan alltid håpe at den historiske trenden når det gjelder kostnadsutviklingen brytes. Ambisjonene om å få det til er på plass. Svært bekymringsfullt i denne sammenheng er det at all reell konkurranse mellom leverandører av kampfly er i ferd med å forsvinne. All historisk erfaring sier at monopol på leverandørsiden ikke er særlig gunstig for kjøperen.

At vi kan fornye vårt kampflyvåpen og om 15 år ha et kampflyvåpen som i sin natur er likt dagens, bare med mer moderne fly, er helt usannsynlig dersom man ikke får tilleggbevilgninger på forsvarsbudsjettet på 20 milliarder eller mer. Hvor sannsynlig dette er får enhver vurdere. Mye tyder imidlertid på at transformasjon av Luftforsvaret er en nødvendighet, om ikke annet så av økonomiske årsaker.

Hvordan vi eventuelt vil organisere og benytte et kampflyvåpen hvor den nasjonale komponenten kanskje består av bare rundt tyve fly, gjenstår å se. Det vil som et minimum kreve en tett integrasjon med nære venner og allierte. Dette er i og for seg ikke noe nytt. Det som kan bli nytt er at denne integrasjonen kan bli så tett at det ikke vil være mulig å løfte ut den nasjonale komponenten til deltagelse i skarpe operasjoner uten at alle partnerne stiller seg bak dette. Erfaringer fra Irak viser at

² Concept Development and Experimentation

³ Unmanned Aerial Vehicle

⁴ Unmanned Combat Aerial Vehicle

det på ingen måte er gitt at dette enkelt lar seg gjennomføre i virkelige konfliktsituasjoner. Her vil vi stå overfor både politiske og militært operative beskrankninger.

Et annet alternativ er naturligvis at kampflyparken ikke fornyes. Dette vil i så fall måtte sies å representere den ultimate transformasjonen av Luftforsvaret. Hva det får å si for vår evne til å utøve luftmakt avhenger av hva vi erstatter flyet med. Her kan vi stå foran noen skjebnetunge valg som må treffes frem mot 2010. Forsvaret gjør klokt i allerede nå å begynne grundige forberedelser for et slikt mulig strategisk veivalg. Det verste som kan skje er at vi går baklengs inn i denne perioden og står uforberedt dersom reelle alternativer til en kampflykjøp må vurderes.

Fremtidige systemer

Hvilke nye systemer av relevans for luftmakt vil vi se i de kommende årene? Mange miljøer arbeider med dette spørsmålet. De største programmene finnes selvsagt i USA, men det er også noen tunge programmer i de større europeiske nasjonene. I Norge har vi studier innen områder som lang rekkevidde presisjonsstyrte våpen, ubemannede fly (UAV), satellittbaserte sensorer og områdeluftvern. Alt dette er systemer som løser oppgaver som tidligere til dels ble løst ved hjelp av bemannede fly. Et svært interessant program er det britiske Future Offensive Air System, eller FOAS-programmet. Dette startet for mange år siden som et rent ”nyanskaffelse av fly” prosjekt, men er nå et program hvor en ser på helheten i et offensivt system med flere mulig komponenter. I stedet for å ta utgangspunkt i erstatningen av en plattform, konsentrerer en seg om hvilken kapabilitet en skal anskaffe. Resultatet av denne tilnærmingen er at en fokuserer på samspillet mellom elementer som ubemannede kampfly (UCAV), luft- eller bakke launchede kryssermissiler, konvensjonelle kampfly, ikke-penetrerende fly og flere andre, alt satt inn i en nettverksbasert ramme. Hvordan kampflyene til slutt kommer ut i en slik sammenheng, blir spennende å se. Lille Norge bør neppe velge en nedskalert variant av den britiske. Vi blir nødt til å prioritere skarpere for å unngå enkeltkomponenter med underkritisk størrelse.

Jeg vil nå driste meg til å liste opp og kort omtale noen få områder på systemnivå hvor vi må følge utviklingen nøye, dersom vi skal gjøre de rette valgene for Luftforsvaret i fremtiden. Mine kandidater er presisjonsstyrte autonome våpen, rombaserte sensor- og kommunikasjonssystemer, laser og mikrobølge våpen og ubemannede fly, herunder ubemannede kampfly. Ingen av disse er nye, men det er områder som etter år med en rivende utvikling nå er i ferd med å modnes. De vil derfor ha et potensial for stor innflytelse på transformasjonen av Luftforsvaret fra hva det er i dag til hva det blir om 10-15 år.

Rombaserte systemer

Vi ser en stadig økende tendens i retning av at systemer som tidligere var bakkebaserte eller flybaserte flyttes ut i rommet. Viktige eksempler her er kommunikasjonsinfrastruktur, sensorer for bakke-, hav- og luftovervåkning og navigasjonshjelpemidler. Det er to årsaker til dette. Det ene er at den teknologiske utviklingen gjør dette mulig og kosteffektivt i forhold til tradisjonelle metoder. Den andre er at når en først har definert sitt interesseområde som globalt må en også gjøre denne type infrastruktur global. Intet har mer ”global reach” enn systemer i satellitter. La oss ta overvåkningssatellitter som et eksempel. Her er en rekke sivile og militære systemer allerede operative.

Det som er nytt er at vi er i ferd med å få systemer som gir nær kontinuerlig overvåkning av områder av interesse, med en oppløsning som er god nok for de fleste militære formål. Det tyske systemet SAR-Lupe baserer seg på syntetisk apertur radar som sensor for å kunne avbilde overflatemål med en oppløsning bedre enn en meter. Med de planlagte fem identiske satellittene i bane oppnår en kort responstid og hyppig gjenvissitt i områder av interesse. USA har tilsvarende systemer med flere titalls satellitter på planleggingsstadiet, som vil gi virkelig kontinuerlig global overvåkning med responstider i minuttområdet. Dette vil være neste generasjons JSTARS⁵ eller AGS.⁶ Tilsvarende satellittbaserte systemer vil kunne erstatte AWACS.⁷

Med en vekt på 770 kg er SAR-Lupe en minisatellitt. Vi vil også se mikrosatellitter for en rekke formål. Et eksempel her er NSAT-1 som er beregnet på overvåkning av skipstrafikk. Den veier i overkant av femti kilo, og vil fra lav polar jordbane kunne holde oversikt over all skipstrafikk i våre interesseområder. Det er ikke mange andre måter å gjøre dette på, og prislappen for et operativt system er bare 2-400 Mkr. En kommer ikke langt med et flybasert system for denne prisen.

Ubemannede kampfly

Dagens konvensjonelle ubemannede fly er utviklet primært med sikte på å supplere bemannede fly. De ubemannede kampflykonsepter som er under utvikling er ment å komme til erstatning for de bemannede. Ideen her er at dersom man slipper å ha med piloten kan selve flyet gjøres vesentlig enklere og billigere. Man sparer vekten til piloten og det som skal til for å holde han i live og få han ut hvis noe skulle skje. Man sparer også driftskostnader, slitasje og dyrt vedlikehold ved å fjerne behovet for at piloten må få trening i å fly. Flere land har aktive programmer, og et eksempel er det amerikanske X-45. De første versjonene av dette flyet har fløyet siden 2002, og i 2006 planlegges det å ha en operativ prototype-versjon klar til å fly. Denne versjonen vil ha en operasjonsradius på 2000 km med en våpenlast på 2000 kilo. Det er et stykke frem, men allerede i 2010 til 2015 vil nok denne typen

⁵ Joint Surveillance and Target Attack Radar System

⁶ Air-to-Ground Surveillance

⁷ Airborne Warning and Control System

plattformer melde seg på som en sterk konkurrent om investeringsmidlene. Så får vi se hva som eventuelt konkurreres ut.

Presisjonsstyrte våpen

På et vis har man kommet til veis ende når det gjelder presisjon. Det meste av mål er en meter eller mer i utstrekning, og da er det lite å oppnå med en nøyaktighet på bedre enn en meter. Det vil imidlertid fortsatt være en stor utvikling på områder som grad av autonomi, på allværskapasitet, kapasitet mot mobile mål, miniatyrisering og når det gjelder å tilpasse våpenstørrelsen til det at en faktisk treffer målet. Igjen er det en rekke programmer en kunne benytte for å beskrive denne utviklingen. Jeg velger LOCAAS⁸ og SDB.⁹ SDB med sin vekt på 90 kilo skal kunne ha samme virkning i de fleste aktuelle mål som dagens 900 kilo JDAM¹⁰ våpen. Dette oppnås ved søker og styringssystemer som gir optimalt treffpunkt, og stridshode og brannrør som gir maksimal ødeleggelse. LOCAAS benytter mange av de samme teknologiene, men har i tillegg en motor som gir det en rekkevidde på mer enn 100 km. Med en prismålsetning på 30 000 US Dollar vil denne kunne opptre i store svermer i kampområdet. Hensikten med miniatyriseringen er dels å kunne bære tilstrekkelig våpenlast internt i moderne lavsignaturfly. Som kjent blir det ikke mye igjen av lavsignaturen dersom en monterer konvensjonelle våpen eksternt. Dels er det for å kunne bære effektive våpen på mindre plattformer som ubemannede kampfly ogUCAV. Poenget med lang rekkevidde og stort søkeområde er å kunne levere våpen selv mot mobile mål i trygg avstand fra fiendens luftvern og kampfly. Dette vil tillate bruk av såkalte ikke-penetrerende våpenbærere med alle de fordeler det gir.

Laservåpen

Laseren har det til felles med flyet at da den ble oppfunnet sto tanken om militære anvendelser som våpen i høysetet. Slik har det ikke helt gått. Laseren har derimot hatt stor militær betydning i anvendelser som avstandsmåling og målbelysning for våpenstyring, og den har revolusjonert områder som langdistanse kommunikasjon, datalagring og materialbearbeiding. Først nå, etter 40 år, kommer laservåpnene som kan ødelegge strukturer eller forstyrre eller ødelegge elektrooptiske sensorer. Det amerikanske AirBorne Laser-systemet (ABL) er utviklet for bruk mot ballistiske missiler i boost-fasen med en rekkevidde på noen hundre kilometer. Det er en flygende laser med tilhørende kommando og kontroll. I løpet av sekunder vil laserstrålen varme opp målet tilstrekkelig til at det bryter sammen. Man holder på med de første testene og har planlagt initiell operativ status i 2006. Full operativ status med 7 fly planlegges i 2008. Det er som nevnt designet for bruk mot ballistiske missiler, men vil nok også finne andre bruksområder mot luft og bakkemål.

⁸ Low Cost Autonomous Attack System

⁹ Small Diameter Bomb

¹⁰ Joint Direct Attack Munition

Så kan man saktens lure på hva andre fly egentlig har å gjøre i områder hvor ABL opererer. Man kan håpe på lavt skydekke, og så holde seg under det. Der kan man imidlertid risikere å støte på en utgave av Tactical High Energy Laser. Dette er et bakke-til-luft våpen som utvikles av USA og Israel i fellesskap. Denne type system tar luftvern til nye nivåer av kapasitet og ytelse. Sett under ett representerer disse to laservåpenkategoriene en formidabel pådriver for å transformere de offensive komponenter som skal utøve luftmakt.

Nettverksbasert Forsvar – rammen

Fremtidens forsvar vil være nettverksbasert. Hvordan det nettverksbaserte forsvar vil se ut i detalj er langt fra klart. Det vil også sikkert se forskjellig ut sett fra en liten nasjon enn hva det vil være sett fra en stor nasjon. Det som er klart er at ved å ta i bruk moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi vil alle enhetene i prinsippet kunne kobles sammen i et globalt nett som går fra den enkelte soldat til beslutningstagerne på høyeste nivå. Dette muliggjør en oppbryting av kjente organisatoriske linjer og fysiske skiller, gjerne på global skala, mellom de forskjellige enhetene som deltar i en operasjon. Det er i en slik sammenheng det fulle potensialet fra den type komponenter jeg har nevnt tidligere, kan taes fullt ut. Selv operasjoner på laveste taktiske nivå, som å ta ut et enkeltkjøretøy, baseres på dette globale nettet. Kjøretøyet oppdages og følges ved hjelp av satellitt, beslutningen om å iverksette angrep taes lokalt av spesialstyrker som er i området, prioritet gies på et annet kontinent, og våpen sendes av gårde fra et transportfly som ligger utenfor luftvernrekkevidde. De endelige beslutningene under sluttstyringen taes på et fartøy basert på bilder sendt fra våpenet som er på vei inn. Disse beslutninger og aksjoner ble tidligere tatt på ett sted, våpenplattformen. Det er denne endringen som gjør at det hele kan beskrives som overgangen fra et plattformbasert til et nettverksbasert forsvar. Det er variabelt i hvilken grad våre tradisjonelle plattformer egner seg i et Nettverksbasert Forsvar. Det som er sikkert er at mange konkurranseforhold forrykkes kraftig.

Avslutning

Jeg håper at jeg gjennom de eksemplene på teknologisk utvikling som jeg har gitt i dette foredraget har klart å formidle et inntrykk av hvor kraftig teknologien vil bidra til å endre både rammene for og det konkrete innhold i fremtidens Luftforsvar. Over det siste tiåret har en rekke nye systemer blitt tatt i operativ bruk. Transformasjonstakten fra Desert Storm i 1991 til Iraqi Freedom i 2003 har vært enorm på mange felt. Luftkrigen har fundamentalt endret karakter.

Så blir det sentrale spørsmålet for vårt forsvar, Luftforsvaret inkludert, hvordan vi skal makte å følge med i denne utviklingen uten å brette nakken. Våre ressurser er svært knappe, og det er lite klokt å starte opp teknologisk drevne transformasjonsprosesser som vi neppe vil få råd til å gjennomføre. Men nesten enda farligere vil det være om vi skulle bli paralysert og stille oss på utsiden av de globale militære transformasjonsprosessene som pågår. Det eneste alternativet til å

drive en kontinuerlig endringsprosess i den dynamiske verden vi lever i, er raskt å bli irrelevant og forsvinne ut over sidelinjen. Vi kjenner denne mekanismen godt fra det private næringsliv. Men den er nok også i ferd med å slå inn i offentlig virksomhet, og Forsvaret må regne med å befinne seg i forkant av denne utviklingen.

Så vil de nærmeste 10-15 årene vise om vi består denne eksistensielle prøven. Fra mitt ståsted som leder for et forsvarsforskningsinstitutt, føler jeg meg overbevist om at vi står sterkere rustet til å møte disse utfordringene dersom vi makter å opprettholde en nasjonal forsknings- og utviklingskompetanse innen relevante områder. Denne vil representere deler av vårt bidrag til å legge grunnlaget for transformasjonen i alliansen, den vil understøtte vanskelig valg vi må gjøre som nasjon, og den vil deretter gjøre oss til kompetente kjøpere av det vi trenger for en vellykket transformasjonsprosess.

Nettverksbasert forsvar – innhold og implikasjoner

Ronny Knudsen, Mona Lødeng og Haakon Gamborg¹

Innledning

I Norge har vi besluttet å nettverksbasere Forsvaret. KS II klassen her på Luftkrigsskolen har sett på hva nettverksbasingen av Forsvaret vil ha av implikasjoner for Forsvaret slik vi kjenner det i dag. Klassen har vært delt i tre fordypningslinjer, og tilnærmingen til nettverksbasingen har vært likeså. Vi vil i det følgende foredrag forsøke å belyse nettverksbasingen av Forsvaret sett fra et militærteoretisk, teknologisk og organisatorisk perspektiv. Men først en liten innledning om hva nettverksbasert forsvar er.

Hensikten med å nettverksbasere Forsvaret er å dra bedre nytte av de allerede eksisterende sensorer og effektorer vi har i dag. Vi må forsøke å få til en dreining fra et plattformsentrisk forsvar, hvor hver enkelt plattform jobber for seg selv, til en nettverksbasing hvor vi får til en syntese mellom de sensorer og plattformer vi har for å dra en bedre nytte ut av disse. Hovedgevinsten, utenom den direkte synergieffekten, er at vi vil kunne skape en bedre felles situasjonsbevissthet for flere. Dette vil danne et bedre beslutningsgrunnlag, slik at beslutningstakeren får mulighet til å utnytte Forsvarets kapasiteter nøyaktig og raskt.

Selv om Forsvaret blir mindre og mindre er det viktig at vi fremdeles kan levere kampkraft. Skal vi få dette til i framtiden, er det viktig at vi gjør de tingene vi gjør på en god måte. En nettverksbasing av Forsvaret vil, hvis vi gjør det riktig, gi oss denne kampkraften selv om vi blir mindre og mindre.

Sentral teori som beskriver Nettverksbasert Forsvar (NbF) deler virkeligheten opp i tre domener. Disse er det fysiske domenet, det kognitive domenet og til slutt informasjonsdomenet. Det fysiske domenet er verden vi lever i; den fysiske verden om du vil. Det kognitive domenet er individene i den fysiske verdens oppfatning av de tingene som skjer. Herunder ligger følelser, tolkning, oppfattelse og lignende. Informasjonsdomenet er den delen av virkeligheten som utgjøres av summen av all informasjon om relevante forhold for operasjonene. Etter vårt syn er det i det siste domenet at Forsvaret har mest å hente. Den fysiske verden kan vi gjøre lite med, vi kan for så vidt forme og påvirke vårt personells kognitive kapasitet og reaksjonsmønstre, men det er innenfor informasjonsdomenet vi kan, og bør legge vårt fokus. Evne til å samle opp, og behandle informasjon er, og kommer til å bli svært viktig i dagens komplekse operasjoner. For å ta vare på denne informasjonen må vi, ifølge nettverksbasingsteorien, organisere oss på en annen måte enn hva vi gjør i dag. Forsvaret slik vi kjenner det i dag skal organiseres og deles inn i effektorer, sensorer og beslutningstakere. Når man hører

¹ Kadettene representerer kull 53 ved LKSK II

dette er det sikkert flere som vil nikke anerkjennende, og si at alt dette er jo ting vi har i dag. Og det er helt riktig, vi har effektorer som kan levere ildkraft i et ønsket operasjonsområde. Vi har sensorer som kan oppfatte hva som skjer, og hva som kommer til å skje. Beslutningstakere har vi også, bare her på skolen utdannes det beslutningstakere hvert år. Hva er det så som er det nye? Det er organiseringen av de ressursene vi allerede rår over. Vi må evne å se over de murene som i dag skiller våre våpengrener. Vi må dra veksler på hverandre, og venne oss til å operere sammen. For å få dette til må man blant annet satse på et godt utbygd Kommando-, kontroll- og informasjonssystem (K2IS). Hvilke implikasjoner en slik nettverksbasing av Forsvaret vil få skal vi nå komme nærmere inn på.

NbF og militærteori

Krig har vært en del av menneskets tilværelse i all historie, og kostnader, lidelser, gevinster og trygghet forbundet med dette har resultert i en søken etter en oppskrift som kunne gi seier i strid og krig. Mange er det da også som opp gjennom historien har formulert sine oppskrifter og prinsipper for hvordan slagene og krigene kunne vinnes, og de tidligste kjente krigsprinsippene ble nedskrevet av Sun Tzu allerede for ca 2500 år siden. I sine tekster formulerte han retningslinjer for hærførere, retningslinjer som skulle gi seier.

Norge er ikke noe unntak når det gjelder å formulere slike retningslinjer, og Forsvarets Fellesoperative Doktrine (FFOD) beskriver prinsipper for militære operasjoner både generelt og i en mer spesifikk manøverteoretisk sammenheng. I dag er de vestlige samfunn godt på vei inn i informasjonsteknologiens tidsalder, og med den kommer også betydelige endringer i den militære teknologien og dertilhørende endringer i struktur og konsepter.

Konsept: Manøverteori

NbF er ikke en ny måte å føre krigen på, NbF skal ikke erstatte manøverteorien. Vårt operasjonskonsept, manøverkrigen, skal fortsatt styre vår tenkning og utøvelse. Sentralt i manøverteorien ligger troen på at enhver fiende har et tyngdepunkt (Centre of Gravity, CoG), og at fienden kan slås gjennom å slå til mot hans tyngdepunkt. Dette gjøres normalt ved å ramme vitale punkter som støtter opp om tyngdepunktet. Denne manøverorienterte tenkningen er allerede implementert i Forsvaret. Implementeringen av NbF fører med seg noen utfordringer som kan gå på tvers av manøverteorien. Gir vi, gjennom å nettverksbasere Forsvaret, fienden et innlysende tyngdepunkt som han nærmest automatisk vil forsøke å ramme? Gir vi fienden rett og slett et "fett" mål?

I dette spørsmålet ligger det en motsetning. Vårt forsvar baserer seg på at vi skal blottlegge og ramme fiendens tyngdepunkt, og samtidig skjerme og helst skjule vårt eget. NbF motstrider delvis dette gjennom å presentere et tyngdepunkt for våre fiender. Det vil være en egen diskusjon omkring hvorvidt nettverket, vår "base" for forsvaret, er et tyngdepunkt, et vitalt punkt eller en kritisk sårbarhet. Denne diskusjonen er for de fleste av interesse, men ikke av vesentlig art for drøfting

rundt NbF og tyngdepunkt. Vi velger i denne drøftingen å kalle nettverket for et *tyngdepunkt* med bakgrunn i at et nettverks*basert* forsvar nettopp er *basert* på nettverket.

Motsetningen ligger med andre ord i at manøverteorien antyder at vi skal gjøre oss selv minst mulig sårbare, mens NbF i verste fall, et fall vi absolutt bør ta utgangspunkt i når vi diskuterer noe som har med krig å gjøre, kan late til å gjøre oss mer sårbare.

To spørsmål som umiddelbart reiser seg i denne sammenhengen er om nettverket *kan* bryte sammen, og hva som skjer *hvis* nettverket bryter sammen. Til spørsmålet om hvorvidt nettverket *kan* bryte sammen, vil vi driste oss til å si ja. Internett, FisBasis, mobiltelefon-nett og strømmnett er bare noen av nettverkene som eksisterer i dag, og de har alle brutt sammen, selv om de sjeldent eller aldri har hatt en fiende som bevisst har gått inn for å bryte dem ned. Teknologien er ikke perfekt. Også Forsvarets nettverk vil sannsynligvis kunne bryte sammen, og vi må uansett ta utgangspunkt i at det *vil* kunne bryte sammen.

Så, hvis det ”fete” målet, vårt nettverk, blir rammet, blir vi da stående hjelpeløse? Det finnes en fare for operativ avhengighet av nettverk. Hvis vi blir vant til positiv kontroll gjennom NbF, kan omstillingen til prosedyrekontroll bli svært krevende, særlig i en presset situasjon. Dette kan igjen føre til tregere handlingssløyfer, lavere tempo i operasjoner, og følgelig at de gevinster man har høstet og delvis blitt avhengig av gjennom NbF, forsvinner eller er direkte hemmende.

Seighet

For å unngå at nettverket, og derigjennom vår forsvarsevne, skal bli rammet, eller at effekten av et anslag mot hva vi kan se som vårt tyngdepunkt ikke skal bli betydningsfull høy, må nettverket være seigt og fleksibelt.

For at det fysiske nettverket skal kunne oppfattes som seigt og fleksibelt må vi ha mange noder, knutepunkter, slik at all vesentlig informasjon kommer frem til destinasjonene selv om noen noder blir satt ut av drift. Dette krever en stor grad av interoperabilitet, slik at samtlige systemer skal kunne hjelpe hverandre. Et eksempel som illustrerer seigheten interoperabilitet kan gi, er at både jagerfly, NASAMS og fregatter kan hjelpe Luftovervåkning og Stridsledelse (LOS) med å produsere et gjenkjent luftbilde. Dette er også et eksempel på hvordan seigheten kan økes gjennom NbF, og lignende gevinster vil gjelde for nærmest enhver aktivitet i forsvaret. I tillegg til interoperabilitet, må nettverket sikres best mulig mot anslag. EMP, virus, hacking og desinformasjon er bare noen av truslene som må elimineres.

Dette vil ikke kun stille krav til nettverket, men også til oss, brukerne av nettverket. Vi, offiserene, må inneha basiskunnskaper om nettverket, slik at vi selv kan minimalisere effekten av et anslag mot nettverket. Vi trenger samtidig eksperter, egne nettverksadministratorer som kan håndtere tyngre oppgaver. I tillegg, for å oppnå en reell interoperabilitet, må vårt fokus på joint-operasjoner utvikles

ytterligere, slik at informasjon fra en ”fremmed” plattform, dvs informasjonen som kommer fra en plattform som i utgangspunktet ikke er familiær for brukeren, kan utnyttes til høyeste grad. Implisitt i dette ligger det at riktig utdanning og øving kan bidra til å sikre seigheten og fleksibiliteten i vårt nettverksbaserte forsvar. Seigheten kan dermed økes gjennom fysiske forsvarstiltak og riktig utdanning. Seigheten kan dessverre også bli *dårligere* i et NbF, gjennom allerede omtalt sammenbrudd.

Et annet spørsmål som må stilles, er om det er mulig å dislokere NbF, dvs gjøre NbF irrelevant. Kan vår fiende gå veier som gjør at vårt NbF ikke har noen betydning for vår forsvarsevne? Kan de gå ”rundt” vårt NbF, slik som tyskerne gikk rundt Maginot-linjen i 1940? Dette er et komplisert spørsmål, stilt i en komplisert tid. 11 september 2001 gir oss ikke særlig gode hint om hva som kommer i fremtiden, annet enn at det vil være overraskende, det vil være annerledes, og det vil være utfordrende for oss.

Kommando og Kontroll

FFOD forteller oss at manøverteorien bygger på at vi erkjenner at militære operasjoner og spesielt kampoperasjoner preges av uoversiktighet, friksjon og usikkerhet. I et slikt miljø vil sjefens lederegenskaper og hans faglige dyktighet sammen med et kommando og kontrollsystem som kan operere i høyt tempo, være avgjørende. Kommando og kontroll er på mange måter det vi i Forsvaret kaller ledelse. I vår doktrine står det at kommando og kontroll er å oppfatte som det samme som planlegging og ledelse av operasjoner. Planleggingen og ledelsen av operasjoner må vi altså se for oss kommer til å bli nettverksbasert. Hva dette vil ha å si for planleggingen av militære operasjoner vil vi ikke omtale her, men vi vil fokusere på et annet punkt i doktrinen – nemlig ledelse. Sammen med manøverorienteringen framholdes oppdragsbasert ledelse som et av to hovedpunkter i den fellesoperative doktrinen. Å drive oppdragsbasert ledelse fremholdes som en av pilarene som manøverkrigføringen støtter seg på. Når Forsvaret blir nettverksbasert må vi, som tidligere påpekt og skrevet i FFOD, allikevel fortsette med manøverkrig. Spørsmålet er om vi må fortsette å etterleve prinsippet om oppdragsbasert ledelse. Nettverksbaseringen skal sikre en større og raskere flyt av data og informasjon. Informasjon skal kunne spres hurtigere enn før samtidig som flere vil få tilgang på den. Dette innebærer naturligvis at også den øverste (strategiske) ledelsen vil få bedre situasjonsoversikt. Med bedre situasjonsoversikt på høyt nivå vil mulighetene for detaljert styring være ditto tiltagende. Dette åpner naturligvis for at ”sjefen” kan ta mer detaljerte beslutninger på et lavere nivå. Dette må sies å være i strid med tankegangen om oppdragsbasert ledelse, men i et nettverksbasert forsvar er ikke dette nødvendigvis en ulempe. Krigens tiltagende kompleksitet gjør at det å fatte en beslutning medfører mange implikasjoner. Ofte er dette implikasjoner på et sikkerhetspolitisk nivå, og følgene av å treffe feil mål, til feil tid, kan ha store konsekvenser. Et ankepunkt mot oppdragsbasert ledelse har alltid vært det at beslutningstagere på det taktiske nivået

ikke har full forståelse eller oversikt over disse implikasjonene. På samme måte har det vært et argument for oppdragsbasert ledelse at sjefen på det strategiske nivået ikke har tilstrekkelig oversikt på det taktiske nivået til å fatte en hurtig og god beslutning. Ved innføring av NbF, slik det er tenkt, vil en strategisk sjef få bedre oversikt over eget og lavere nivåer, og han vil dermed, i større grad enn før, være i stand til å ta riktige beslutninger på både det operasjonelle og det taktiske nivået. I dagens hierarkiske kommandokjede kan det ta lang tid mellom forespørsel og iverksettelsesordre. Ved en nettverksbasering vil sjefen kunne ha virtuell tilstedeværelse, og ordren om iverksettelse kan dermed bli gitt i sann-tid, eller i beste fall før det taktiske nivået selv oppfatter situasjonen.

En utfordring i forhold til dette er at sjefen ikke kan ha tilstedeværelse på mange fronter samtidig. Dette gjør at vi mener at sjefen må ha en lederfilosofi som sier at han kan gjøre begge deler. Dette innebærer at man må kunne operere med oppdragsbasert ledelse, samtidig som man må godta at den øverste strategiske ledelsen kan intervensjonere og ta beslutninger også på det taktiske nivået. Man må ikke gå i den fellen at oppdragsbasert ledelse blir en unnskyldning for nærmest å operere autonomt. Det er på tide at vi tar innover oss den teknologien som er tilgjengelig og bruker den på en fornuftig og hensiktsmessig måte. Oppdragsbasert ledelse var en del av Blietzkrieg- konseptet og ble sett på som en naturlig løsning da man ikke hadde teknologien til å følge opp styrkene på en måte som sikret tempo i operasjonene. Denne teknologien har vi nå tilgjengelig, og den må utnyttes.

Friksjon

Enkelte har hevdet at vi ved hjelp av informasjonsteknologien etter hvert vil bli helt kvitt krigens tåke og friksjon. Vårt svar er **nei**. Som vi nå vet er en av forutsetningene og hensiktene med nettverksbasering av Forsvaret at så mange som mulig, igjennom deling av informasjon skal ha et felles situasjonsbilde. Dette fordrer horisontal og vertikal spredning av informasjon fra sensorer og beslutningstakere. Den vertikale spredningen kan ikke anses som noen stor nyhet da vi er vant med dette i et hierarkisk system som Forsvaret. Det som blir det nye er den horisontale spredningen av data og informasjon. På grunn av at mengden informasjon som skal spres blir større, samtidig som den skal spres til flere, vil mye av denne spredningen måtte automatiseres. Da vil også støy spres i nettverket, og det vil spres automatisk. Dette vil være med på å gjøre at vi ikke vil få en friksjonsfri hverdag i framtiden, selv med NbF. Vi må altså se på automatiseringen av nettverket, og i hvilken grad vi ønsker det. Vi må ikke havne i den situasjonen at vi produserer *mer* tåke som vi i tillegg automatisk sprer til *flere*, der nettverket fungerer som en clutter-multiplikator. Som en avslutning vil vi påpeke at nettverk og informasjonsteknologi ikke kommer til å forhindre at fly detter ned fra himmelen, at været blir irrelevant, eller at fienden overrasker oss. Informasjonsteknologien kan være med på å lette litt på tåka, men vil ikke få den til å forsvinne. Den kan sogar produsere en ny form for tåke og friksjon.

En oppsummering av de mest sentrale utfordringene vi nå står ovenfor, sett fra et militærteoretisk perspektiv, er som følger

- Vi må klare å smelte sammen motsetningene som implisitt ligger mellom manøvertenkning og nettverkssentrering, særlig med tanke på tyngdepunktsbetraktninger og ledelsesfilosofier.
- Videre må vi være klare for å redusere de nye måtene for friksjon, og de nye ene for å generere tåke. Vi må også sørge for å skape en seighet i nettverket, slik at vi blir robuste og overlevelsesdyktige nok til å tåle den motstanden våre fiender vil yte.

Hvis disse utfordringene ikke blir møtt på en tilfredsstillende måte, kan NbF i verste fall fungere kontra-produktivt.

NbF og teknologi

Generelt

Relevante teknologiske forhold ifm NbF som konsept kan sies å være sensorer, effektorer, beslutningstakere og informasjonsinfrastruktur eller infostruktur. Forsvaret står overfor store utfordringer innen teknologi, og den største er etter vår mening infostrukturen. Infostrukturen vil være helt sentral i nettverksbaserte operasjoner samtidig som innføringen av NbF ikke nødvendigvis stiller krav til nye sensorer, effektorer og beslutningstakere, men heller til hvordan vi binder sammen de vi allerede har. I det følgende vil fire sentrale utfordringer knyttet til infostruktur bli diskutert. Dette fordi de fire utfordringene påvirker kvaliteten på situasjonsbildet, altså både oppdatering i tid og i mengde.

Båndbredde

Båndbredde er et problem som i hovedsak oppstår når vi ikke har tilgang på en fast infrastruktur, men må benytte trådløs overføring av data. Luftforsvarets operasjoner er avhengig av trådløse sambandssystemer, ikke minst når vi deltar i operasjoner utenfor Norge.

I og med at det elektromagnetiske spekteret består av bortimot uendelig mange frekvenser, skulle en tro at vi også har mulighet til å benytte oss av uendelig mange og store båndbredder. Men pga egenskapene til forskjellige deler, er det i hovedsak frekvensområdet fra 30 MHz og opp til ca 20 GHz (UHF båndet) som er velegnet for trådløs informasjonsoverføring. Nyere teknikker tillater bruk opp til 42 GHz, og det ventes at man kan benytte enda høyere frekvenser i årene som kommer. Innenfor de aktuelle frekvensområdene er det imidlertid allerede svært mye trafikk. Det er mange aktører som etterspør båndbredde, og det føres derfor streng kontroll over hva slags overføringstrafikk som skal foregå i forskjellige frekvensområder. Vi kan derfor ikke bare ta for oss av de båndbreddene vi ønsker.

USA har allerede merket dette problemet i sine siste militære operasjoner. I Afghanistan ble behovet for båndbredde 8-doblet ved starten av operasjon Enduring Freedom. I Iraqi Freedom var mangelen på båndbredde så tydelig at dette er blitt rapportert til Kongressen som et problem som må løses snarest.

I tillegg til å ha båndbredden man ønsker, trenger man også utstyr som kan utnytte denne båndbredden. Som eksempel har vi i P-3C Orion SATCOM som har en maks kapasitet på kun 20 kbps, altså tilsvarende en dårlig ISDN-linje.

Utfordringene er med andre ord både å få "tildelt" tilstrekkelig båndbredde, og skaffe utstyr som kan utnytte den. Teknologi som kan utnytte store båndbredder er imidlertid hyllevare, og dermed lett tilgjengelig.

Man trenger ikke stor båndbredde for å sende data, men man trenger stor båndbredde for å få sendt mye data raskt.

Data- og sensorfusjon

Data- og sensorfusjon er en sammensmelting av tilgjengelig informasjon innsamlet fra forskjellige sensorer. Ved hjelp av data- og sensorfusjon sikres beslutningstakeren raskere og bedre situasjonsoversikt, og samtidig forhindres informasjonsmetning. Dette høres veldig enkelt og greit ut, men det eksisterer i dag få systemer som sørger for denne fusjonen.

Fusjon av eksempelvis radar, video, sonar og menneskelig etterretning kan ikke skje i en og samme fusjonskomponent. I tillegg er fusjonen forskjellig ift hva slags mål som skal identifiseres eller følges. Det er en stor forskjell i å følge fly, missiler, ubåter, fartøyer og troppeavdelinger. Et fusjonssystem som skal håndtere alle sensorer og mål vil bli ekstremt komplisert. I flere år framover vil det være flere forskjellige fusjonssystemer som vil håndtere forskjellige fusjoner. Dette vil skape en begrenset kombinasjon av sensorer.

- NADGE-kjeden² har hatt problemer med fusjoneringen siden opprettelsen, nye algoritmer og ny teknologi har blitt utarbeidet uten at det har løst alle problemer. I dette tilfellet er det faktisk snakk om stasjonære radarer som har hatt samme posisjon i flere tiår.
- NASAMS³ har problem med korrelasjon ved etablering i nye posisjoner hvor GPS⁴ blir benyttet til utregning av stillingsdata. Det blir noe bedre når en og samme GPS benyttes til å regne ut alle data i nettet.
- NbF operasjoner vil merke dette problemet når man skal knytte sammen f.eks NASAMS med plattformer som er i kontinuerlig bevegelse (les: fly).

² NATO Air Defence Ground Environment

³ Norwegian Advanced Surface-to-Air Missile System

⁴ Global Positioning System

”Plug & Play” og konfigurasjon

Uttrykket ”plug and play” er adoptert fra dataverdenen. Veldig forenklet kan man si at uttrykket beskriver en funksjonalitet, en arkitektur, i et åpent nettverk, som gjør det mulig å kople inn nye fysiske elementer uten at nettverket trenger en ny konfigurering. Dersom man har systemer som innehar Plug & Play funksjonalitet, er det viktig å ha en fast, gjerne basis konfigurering, slik at man slipper å bruke tid og ressurser på å konfigurere seg på plass i nettverket. Kompetansen innen informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) hos de som skal bruke systemene varierer. Operatørene skal kunne konsentrere seg om å gjøre jobben sin, i stedet for å bruke tid på å knote med utstyret. Utfordringene her ligger i automatisering og brukervennlighet.

Andre utfordringer når det gjelder Plug & Play er blant annet kompatibilitet. Dersom man skal få forskjellige komponenter til å ” snakke” sammen slik at man oppnår en Plug & Play funksjonalitet må man rydde opp i de forskjellige formater som er i bruk. Dette gjelder kommunikasjonsprotokoller, forskjellige linksystemer, forskjellige datanettverk med mer. Ikke minst kompliseres bildet av behovet for sikkerhet, og de forskjellige kryptosystemer som skal ivareta sambandssikkerheten. Utfordringene kompliseres ytterligere ved bruk av hylleware (COTS - commercial of the shelf) fordi det er kamp mellom kommersielle interesser om å få etablert sine systemer som gjeldende standard.

Holde seg online

Når vi i NbF gjør oss avhengige av en infostruktur er det selvsagt av avgjørende betydning at denne er tilgjengelig for våre egne beslutningstakere, og samtidig utilgjengelig for motstanderen. Forhold som kan true vår egen evne til å være online kan deles i to grupper; naturlige forhold og forhold skapt av motstanderen.

Naturlige forhold

Vi må forutsette at vi skal operere i områder der det ikke finnes noen fast elektronisk infrastruktur. Derfor må vi i stor grad basere oss på trådløs overføring. De informasjonsmengdene det her er snakk om krever så stor båndbredde at vi må opp i frekvens (UHF og høyere) for å få det til. Dette medfører behov for Line Of Sight (LOS). Dette betyr at alle naturlige hindringer vil begrense distribusjonen av informasjon. Vi må bruke rele. I tillegg vil signalene bli påvirket blant annet av atmosfæriske forhold, interferens og solaktivitet.

Selv innenfor LOS kan overføringskapasiteten være betraktelig redusert i forhold til det den teoretisk sett skulle være i forhold til båndbredden. Dette fordi tap kan gjøre at en stor del av kapasiteten tas opp for å overføre korreksjonsdata. Kryptering av signalet vil ytterligere forverre denne problematikken fordi det da stilles enda større krav til korrekte data.

En annen utfordring i forhold til det å holde seg online er systemets tekniske pålitelighet; teknologi går i stykker, og det gjelder her å lage systemer med backupmuligheter.

Forhold skapt av motstanderen

Motstanderen vil ha interesse av å utfordre vår infostruktur for å degradere eller ødelegge vår kapasitet, eventuelt utnytte informasjon til egen fordel. Vi må derfor kunne beskytte oss mot såkalt cyberild, som er alt fra datavirus til at komponenter som harddisker og prosessorer og lignende blir overbelastet og dermed ødelagt av konvensjonell elektronisk krigføring (EK), så vel som elektromagnetiske pulser skapt av "directed energy" våpen som E-bomber.

NbF og organisasjonsutvikling

Selv om moderne teknologi er en helt sentral forutsetning for et NBF, er det blitt hevdet at NBF i hovedsak dreier seg om menneskelig og organisatorisk atferd. Med det menes det at innholdet i, og måten Forsvaret vil drive Organisasjonsutvikling (OU) på, vil ha avgjørende betydning for i hvilken grad man vil lykkes med å gjennomføre innføringen av NbF. Ut i fra et OU-synspunkt er det ikke fasitløsninger som vil være i fokus, men prosessen, eller veien frem som blir helt sentral. For mange i Forsvaret, og kanskje for mange her i salen, er NbF noe diffust som kanskje kan få betydning en gang i fjern fremtid. Situasjonen er faktisk at Forsvarets øverste politiske og militære ledelse har besluttet at NbF skal være styrende for utviklingen av Forsvaret de nærmeste årene.

Når man studerer NbF og leser Militærfaglig Utredning (MFU) gis det klart inntrykk av at det må store organisasjonsmessige endringer til, både strukturelt og ikke minst kulturelt. Hvorvidt vi snakker om revolusjon, evolusjon eller transformasjon blir uvesentlig, det viktige må være at vi uansett kommer til å måtte endre tankegang drastisk i forhold til det tradisjonelle hierarkiske systemet i Forsvaret. I en OU-sammenheng betyr transformasjon at endringene er av en drastisk eller radikal karakter. Transformasjon kjennetegnes av større endringer i måten ansatte oppfatter og oppfører seg på jobb. Transformasjon innebærer et betydelig skifte av organisasjonens struktur, filosofi, verdier, kultur, funksjoner eller samhandling med andre. I tillegg kjennetegnes slike endringer av at de ofte fokuserer på den menneskelige siden av organisasjonen. I Forsvaret kommer vi trolig til å få en flatere og mer matrisebasert struktur. Man vil måtte lære seg å samarbeide på helt andre måter enn i dag, samtidig må ledelsen på flere nivå akseptere og mestre at makt og beslutningsmyndighet i mange tilfeller må skyves nedover eller på tvers i organisasjonen. Det vil være svært krevende å få til en slik endring av to årsaker. For det første bygger vårt hierarkiske system der det alltid er en sjef øverst som vet best på lange tradisjoner. Det er en del av vår identitet, og gir grunnlag for den enkeltes status, posisjon, kompetanse, makt og innflytelse. For det andre finnes det hos mennesker en innebygd motstand mot endringer. For at toppladelsen skal overvinne denne motstanden samt få med seg hele organisasjonen inn i et NbF, har vi utviklet en enkel sjekkliste med 4 forhold som man må være seg spesielt bevisst. Sjekklisten er utarbeidet på bakgrunn av teori og forskning innen transformasjonsledelse, og den er så enkel at selv de eldste flygerne i salen bør huske den etterpå.

Before and during transformation check list:

Det ledelsen må starte med er å skape en god **visjon** i forhold til NbF som må formidles til hele organisasjonen. Visjonen må støttes opp av troverdige og dokumenterte mål og midler. Forsvarssjefens visjon i dag er ”et tidsmessig Forsvar for nasjonal sikkerhet og internasjonalt engasjement.” For meg virker ikke denne visjonen særlig veiledende i forhold til NbF, jeg finner ikke helt ledestjernen i dagens visjon. Hvor skal jeg da finne det jeg som fremtidig leder skal strekke meg og min avdeling mot? Det må i mangel av annet bli grunnlagsdokumentasjonen for NbF i MFU. Her finner man til dels store mangler og motsetninger. Dette virker alt annet enn veiledende på meg som KS II kadett og fremtidig høvding. Jeg tviler på at den jevne indianer ute i bruket får forståelse for hva som er målet eller visjonen. Ett sted i MFU slås det fast at NbF er utprøvd og testet i utlandet, noe som skal gi grunnlag for utvikling og omstilling i Forsvaret. Senere (i samme dokument) sies det at NbF-konseptet mangler empiri. Viktigere er forvirringen omkring beslutningstaking. Er målet desentralisert ledelse, eller skal teknologien brukes til å utøve enda mer sentralisert ledelse enn det vi gjør i dag? MFU er på dette område mer forvirrende enn oppklarende. Skal konseptet gi mening til den enkelte i organisasjonen og lede oss mot visjonen om et NbF er det avgjørende at toppledelsen klarer å komme frem til et tydeligere konsept og budskap.

Når visjonen er i boks må ledelsen **motivere og begeistre** de ansatte i Forsvaret. Motstanden mot endring kan overvinnes ved å inkludere og engasjere medarbeiderne i endringsprosessen. For det første foretrekker de fleste å bli involvert og få mulighet til å bidra til endringer. Videre viser forskning at involvering av medarbeidere påvirker prestasjoner, resultater og kreativitet. Samtidig reduseres altså motstanden, mens følelsen av tilknytning og forpliktelse overfor organisasjonen og endringen blir sterkere. Riktig bruk av dette sjekklisterpunktet kan medvirke sterkt til at motstand blir snudd til entusiasme. I de pågående endringsprosessene i Forsvaret blir vi som ansatte stadig oppmuntret til å komme med innspill innen gitte datoer. Derimot tror jeg ikke de ansatte føler dette som noen reell påvirkningsmulighet. Det vil ikke være mulig å engasjere alle i en organisasjon som Forsvaret. Derfor er det viktig å plukke ut personer som i egenskap av stilling, kompetanse og personlighet vil kunne påvirke motivasjonen til andre ansatte. Positivt er det at MFU legger opp til at operative staber og avdelinger skal brukes til eksperimentbasert konseptutvikling. Dette vil gi de operative miljøene en helt annen påvirkningsmulighet enn det de har hatt før. Samtidig som at disse miljøene vil føle seg involvert og føle et eierforhold til endringene vil det komme Forsvaret direkte til gode. Spesialister på systemer og utstyr vil kunne bidra mye for å få til kreative og gode nettverksbaserte løsninger.

En annen mulighet ledelsen har til å skape gevinster er å legge opp til synlige gevinster som lar seg realisere på relativt kort tid. Gevinstene må gi medarbeiderne en følelse av at de overgår ulempene ved omstillingen. Gevinstene må også markedsføres (for eksempel har ledelsen lykket bra med å markedsføre

flytimeproduksjon og utenlandsoppdrag, men markedsføringen kunne kanskje knyttet resultatene tettere opp i mot omstillingen).

Da er vi kommet til det tredje punktet på sjekklisten. Skal ledelsen gjennomføre suksessfulle endringer av større karakter må organisasjons**kulturen** endres (eks fra invasjonforsvar til innsatsforsvar). Dagens kultur har enkelte trekk som ikke er forenlige med NbF. Blant annet hierarkisk tradisjon, grenvis fokus og evnen til å gi avkall på makt. Som nevnt tidligere er dette sterke krefter som også skaper sterk motstand mot endring. I tillegg består Forsvaret av mange ulike subkulturer, også innad i de ulike forsvarsgrenene. Dette er lite forenlig med den felles tankegang som kreves i NbF. Utfordringen her blir å ta vare på det positive disse subkulturene representerer samtidig som man får dyrket frem en kultur for å tenke helhetlig. En klar og god visjon er en god start for en nødvendig kulturendring, samt tiltak som kan begeistre medarbeiderne. Dette alene er ikke nok. Skal kulturen i Forsvaret endres må den i tillegg styres fra toppledelsen. Tiltak for å skape forståelse for en ny kultur kan være ulike former for incentiver som lønn, forfremmelse, anerkjennelse og utdanning. Dette for å belønne, stimulere og dyrke frem ønsket adferd. Siden Forsvaret utdanner sine egne medarbeidere, er det viktig å velge ut de rette mennesker til grunn- og videreutdanning. Utdanningsinstitusjonene har en sentral rolle i endringen av kulturen gjennom påvirkning av holdninger og adferd. På høyere nivå er det viktig å forfremme de riktige personer som innehar egenskaper og har de holdninger som støtter opp om det nye Forsvaret (helhetstenkere).

Det fjerde, og siste punktet på sjekklista mi er at ledelsen selv må framstå som **forbilder** og rollemodeller i endringsprosessen. Alle større endringsprosesser må være forankret i toppledelsen. Gjennom egen adferd, omstillingsvilje og evne til å avgi makt vil Forsvarets øverste ledelse kunne få med seg store deler av organisasjonen på de nødvendige endringsprosesser. Holdninger og engasjement smitter over på toppledelsens nærmeste underordnede og effekten vil spre seg videre ut i organisasjonen. Det må være et tydelig samsvar mellom det toppledelsen sier og det den gjør. Eks 1990-tallet; Stortingsvedtak på at Forsvarets øverste ledelse skulle slankes med 25%, i stedet vokste antall ansatte (i denne ledelsen). Tilsvarende viste toppledelsen at den ikke maktet å redusere Forsvarets bygningsmasse, noe som førte til at ansvaret ble overført til Forsvarsbygg. I vår egen gren var det i GILs lederundersøkelse for 2003 bare 20% som ga Luftforsvarets øverste ledelse grønt lys på spørsmålet om de hadde tillit til dem. Disse eksemplene viser at den øverste ledelsen i Forsvaret har en jobb å gjøre i forhold til å fremstå som en mer troverdig rollemodell.

Helt kort til slutt vil jeg raskt gjennomgå kortversjonen av sjekklista:

1. Forsvarsledelsen må skape en visjon i forhold til NbF.
2. Ledelsen må motivere og begeistre medarbeiderne i Forsvaret.

3. Ledelsen må jobbe for en endring fra dagens kultur til en organisasjonskultur som klarer å møte kravene i et NbF.
4. Forsvarets ledelse må jobbe hardt for å fremstå som en mer troverdig rollemodell.

Selv om alle i Forsvaret må bidra er denne sjekklista et topplederansvar, man kan ikke forvente at den vil bli ivaretatt og styrt fra bunnen.

Avslutning

Vi har nå lagt frem noen sentrale problemstillinger i forhold til NbF ut i fra 3 perspektiver, militærteori, teknologi og OU. Felles for alle er at de legger til grunn en langvarig og kontinuerlig prosess, og i denne prosessen blir helhetstenking et viktig suksesskriteria. Å forstå teorien er ikke nok. Felles for de tre perspektivene er også at det nå er opp til alle oss i salen, med hjelp og støtte fra toppledelsen, å operasjonalisere teorien.

Vellykket norsk transformasjon – luftmakt i internasjonale operasjoner(!?)¹

Arnvid Løvbukten

Innledning

Det jeg skal snakke om er litt mer konkret innenfor området transformasjon av norsk luftmakt. Jeg har satt et spørsmålstegn og utropstegn i overskriften som indikerer at ikke alt har vært like vellykket. Det jeg skal si kommer til å være en blanding av fakta og personlige meninger, så dere får sortere ut etter hvert. Jeg skal snakke litt om 4 operasjoner/konflikter hvor Luftforsvaret ble brukt:

- Bosnia i 1993 med Bell 412 (NORAIR)
- Kosovo i 1999, med F-16 (LIS² 338 skvadron)
- Kosovo i 2001, med Bell 412
- Afghanistan i 2002, med C-130 og senere F-16

I forhold til mange andre land er dette relativt liten aktivitet, men vi kan likevel lære mye av dette. Jeg skal dekke følgende emner:

- Planlegging
- Deployering
- Kommando og kontroll
- Samarbeid med allierte
- ”Mission Effectiveness”
- Politisk støtte og andre forhold
- Hvordan behandler vi ”lessons learned”?

Så vil jeg avslutte det hele med en konklusjon.

Planlegging

Hvis vi starter med Bosnia og NORAIR i 1993 så var det egentlig svært lite som var forberedt den gangen, naturlig nok. Det var egentlig veldig lavt prioritert i Luftforsvaret og Forsvaret. Men det som kommer til å være gjennomgående i alt jeg kommer til å si, er at det er veldig mye initiativ iblant oss som medfører at vi klarer det aller meste. Slik også den gangen i 1993, det var veldig mye lokal ”drive” og lokale initiativ.

¹ Redaktøren gjør oppmerksom på at denne teksten har et utpreget muntlig preg siden den er basert på Generalmajor Løvbuktens muntlige fremføring uten manus ved seminaret. Den gjengitte teksten er godkjent av Løvbukten.

² Luftforsvarets Innsatsstyrke

Når det gjelder Kosovo og LIS 338 i 1999, var jeg personlig engasjert siden Ørland Hovedflystasjon fikk den oppgaven. Vi hadde en veldig tett dialog med Forsvarets Overkommando/Operasjonsstaben og mot FD2³ den gangen. Vi gikk så og si rundt en del ledd, og direkte på nøkkelpersoner. Det var for så vidt en systemfeil som var der, og som var litt vanskelig å forholde seg til. Også det at LIS 338 i starten ikke hadde første prioritet i Luftforsvaret var problematisk. Internasjonale operasjoner var egentlig en ekstraoppgave for noen få. Dette forårsaket mye rot, overkjøring og tilfeldigheter. Samtidig manglet vi avtaleverk, f eks ”Memorandum of Understanding”, som vi måtte ha med disse enkelte landene, spesielt med Italia den gangen, hvor vi da deployerte. Det tok lang tid å få til en avtale med basen i Grazanise. Når vi deployerte Helivingen til Kosovo ble det et vellykket resultat, men mest på tross av. Det var fremdeles mye skippertak, men en enklere operasjon. Planleggingssiden i ”Operation Enduring Freedom” i 2002-2003 var mer forberedt. LUKS⁴ og FOHK⁵ hadde relativt god dialog til Forsvarsstaben og FD2 denne gangen. FIST/L/Kampfly⁶ var førsteprioritet i Luftforsvaret og det ga resultater. F-16 gjorde det veldig bra, men vi manglet fremdeles en del ting på avtaleverket.

Deployering

Når det gjelder deployeringen til Bosnia i 1993 så gikk alt ganske seint, avtaler inkludert. Det var veldig mye pionervirksomhet, det tok tid før detasjementet kom på plass og ble operativt. Når det gjelder Italia i 1999 så gikk det meste ”ad hoc”, men det kom på plass. Ørland styrte det meste. Konteinerkonseptet fikk sin ilddåp. Vi hadde leid et hotell i Italia hvor stedets mafia sørget for effektiv styrkebeskyttelse. I tillegg var vi samlokalisert med danskene der, og samarbeidet gikk tålelig bra. Igjen så var deployeringen vellykket, men igjen på grunn av veldig stor innsats fra veldig mange og veldig mye pionervirksomhet.

I forbindelse med operasjonen i Afghanistan skulle vi deployere helt til Kirgisistan, et land knapt noen hadde hørt om. Dette klarte vi uten store problemer. Vi lagde planer, og vi fulgte dem. Vi fikk det til på alle mulig måter sammen med allierte på Manas-basen i Kirgisistan. Med telt og konteiner og mye utstyr på en amerikansk base. Vi hadde kommando og kontroll fra FOHK, og deployeringen både med C-130 og F-16 var meget vellykket. Det viser vel at vi nå kan dra stort sett hvor som helst med våre innsatsstyrker.

Kommando og kontroll

I Bosnia i 1993 var det sambandsproblemer hjem, men vi hadde bra samband til UNPROFOR.⁷ Vi hadde også et dårlig etterretningsbilde. Det var kritisk, for vi ble

³ Forsvarsdepartementets 2. avdeling

⁴ Luftforsvarets Utdannings- og kompetansenter

⁵ Fellesoperativt Hovedkvarter

⁶ Forsvarets Innsatsstyrke/Luft/Kampfly

⁷ United Nations Protection Force

stadig beskytt under flyging. I Italia i 1999 så var det også veldig vanskelige kommando og kontroll forhold. NCC⁸ gikk i "overload" relativt raskt på grunn av at han hadde over 15 forskjellige sjefer som snakket til ham og ga ham ordrer i forskjellige retninger. Selv var jeg en av de 15. Slik ble det en veldig vanskelig jobb, og vi måtte lage en relativt stor gruppe rundt NCC for å kunne håndtere alle ordrer og den vanskelige organisasjonen som hadde systemfeil. På sambandssiden hadde vi store problemer, vi fikk ikke kontakt med Vicenza der CAOC⁹ var. Det medførte at vi initielt måtte låne dansk utstyr og spørre aller nådigst om vi kunne bruke deres ATO.¹⁰ Det var dermed veldig vanskelig til å begynne med å komme inn i NATOs organisasjon i scenariet. Etter hvert så ble det bedre, vi kom oss på nett. Når det gjaldt Helivingen så hadde de dårlig samband internt i KFOR,¹¹ men ellers greit nok hjem. I Afghanistan hadde vi kommet så langt at FOHK da hadde blitt "single point of contact", i hvert fall mer eller mindre. Vi hadde en god del diskusjon om NCC var unødvendig, og vi har vel ikke landet den helt. Sambandet var bra, ja faktisk så bra at våre allierte styrker gjerne ønsket å bruke vår sambandsløsning i etterkant. Det er dermed en meget ettertraktet sambandsløsning som vi nå har som standard når vi deployerer ut. Alt var tilrettelagt på Manas, vi hadde alt der. CAOC var ikke bemannet med norsk personell, det betydde at vi ikke kunne se luftbildet med norske øyne. Imidlertid hadde vi personell i ASOC¹² som hadde direktelinjer til folkene ute på bakken i Afghanistan. Dette var viktig fordi vi dermed kunne kontrollere om dette var mål som vi faktisk skulle slippe våpen på eller ikke. Det var dette personellet som skulle gi det røde kortet dersom det var et mål som det ikke var ønskelig å slippe på. Dette var viktig, og det røde kortet ble da også gitt noen ganger.

Samarbeid med allierte

I Bosnia fra 1993 var det stort sett greit samarbeid med mesteparten av de allierte, spesielt britiske helikopter- og spesialstyrker. Imidlertid var det vanskelig med franskmennene. De var store i scenariet, men de var rett og slett for dårlige i engelsk. Det er faktisk et problem vi møter på i dag også, særlig når vi skal prøve å integrere våre nye medlemmer inn i NATO. I Italia i 1999 var veldig mye "US only". Med Helivingen i Kosovo var ikke dette noe problem. I Kirgisistan så var alt et hakk bedre når det gjaldt C130, og EPAF-samarbeidet. Det virket relativt bra, selv om samarbeidet gikk bare et visst stykke. F-16 EPAF-samarbeidet er nå skoleeksempelet i NATO på fremtidig alliert samarbeid. Disse flyene, altså fra Danmark, Holland og Norge, gjorde en formidabel innsats og leverte det produktet som amerikanerne ønsket. Og vi jobber jo med det for å få dette enda bedre. Fremdeles så hadde vi problemer med "US only" i Afghanistan, særlig på

⁸ National Contingency Commander

⁹ Combined Air Operations Centre

¹⁰ Air Tasking Order

¹¹ Kosovo Force

¹² Air Support Operations Centre

etterretningssiden. På US CENTCOM¹³ i Tampa/Florida var det (og er fremdeles) også en del "US only".

"Mission Effectiveness"

Over til misson effectiveness, altså det som egentlig betyr noe. I Bosnia var det vanskelige oppdrag, men vi løste det. Værforholdene var ofte dårlige. Vi brøt en del regler, uten at dette har medført noen særlig diskusjon i etterkant. Vi var svært effektive i forhold til de allierte helikopterstyrkene, og løste oppdragene.

Under Kosovo-krigen så var vi veldig marginale, vi var kun luft-til-luft dagtid med F-16. Dette var et margint oppdrag som initielt ikke ble etterspurt. Hadde det ikke vært for at et hangarskip gikk ut av området, hadde vi ikke kommet med i det hele tatt. Vi hadde problemer med elektronisk egenbeskyttelsesutstyr og måtte låne dette fra Holland. Vi løste det oppdraget vi var pålagt veldig bra. Det ble ikke noen luftkamp. Helivingen i Kosovo løste også oppdraget meget godt. Vi hadde en trussel fra MANPAD,¹⁴ og det skapte en del støy. I Afghanistan leverte C-130 transporttjenesten som anvist og gjorde en veldig bra innsats. F-16 med presisjonsvåpen luft-til-bakke var klar 2 år før vi hadde planlagt det. Dette var etterspurt, dette var et meget bra og et viktig bidrag. 6 våpenleveringer, 6 treff. Vi måtte også denne gangen låne utstyr, og det var mye mas for å få til det. Men det hele var en stor suksess og vi har fått mye skryt for det. Vi må ikke nå hvile alt for mye på disse laurbærene, men faktisk tenke videre. For vi må som sagt ikke kjempe gårsdagens krig.

Politisk støtte og andre forhold

Så litt over til politisk støtte og andre forhold. I Bosnia så var det en lang deployering på 2,5 år, nå for tiden deployerer vi fra ca 3 måneder til ca 12 måneder. Det blir stort sett det vi klarer. I Kosovo i 1999 var det ikke krig – fikk vi beskjed om – senere ble dette dementert. Det var faktisk et problem motiveringsmessig i Kosovo, at vi faktisk ikke hadde tilstrekkelig politisk støtte. Det var for så vidt et enkelt oppdrag, og enkle engasjementsregler. Vi hadde problemer med at bemanningen var for lite fleksibel. Vi fikk også testet hjemmestøtten, siden vi fikk en trussel mot familiene til flygere. Vi syntes det ble taklet relativt bra på Ørland. Når det gjelder Afghanistan så fikk vi relativt bra politisk støtte, selv om vi endret dramatisk kurs til en offensiv rolle. Det hadde skjedd et utrolig raskt skifte i Stortinget i forhold til hva som var akseptabelt.

Vi hadde veldig kompliserte engasjementskriterier i denne operasjonen. Det var et problem at hver nasjon hadde forskjellige engasjementskriterier. Når hver nasjon i EPAF hadde hvert sitt opplegg, hvordan skal det da bli i fremtidig samarbeid eksempelvis i NRF?¹⁵ Hver nasjon vil forhåpentligvis ikke ha sitt sett, i så fall

¹³ US Central Command

¹⁴ Man Portable Air Defence

¹⁵ NATO Response Force

skaper det ganske store utfordringer for den som skal kommandere disse styrkene. Men i Afghanistan så hadde vi forskjellig sett med engasjementsregler. Det tok også lang tid å få fram en endring på reglene.

Hvordan behandler vi "lessons learned"?

Hvordan har "lessons learned" prosessen utviklet seg? Fra Bosnia så var det en bra prosess, men det tok litt for lang tid før Helivingen kunne redeployere. I Kosovo var det mange seminarer og det gikk fra en Ørland-sak til en Luftforsvars-sak, noe som var veldig bra. Det ble også skrevet en god del planverk som er bra. Etter Afghanistan har vi hatt en del seminarer og rapporter er skrevet, men etterarbeidet går litt tregt. Generelt er innsatsstyrkene våre nå i en situasjon hvor vi er mye bedre utrustet og kvalifisert for å løse skarpe operasjoner enn før. Kontraktregimet er fremdeles en stor hemske, og vi har problemer med at man bestemmer seg ved kjøkkenbordet hjemme, om man skal være med eller ikke, og det er ikke så godt for oss som skal lede dette.

Sammendrag/Konklusjon

For å sammendra kort; på planleggingssiden er vi blitt flinkere, fremdeles er det litt vanskelig å få disse rammeavtalene på plass, spesielt nødvendige MOUer. Deployering er det klart at vi kan, vi er snart verdensmestere til å deployere. Kommando og kontroll har bedret seg, selv om vi må se litt nærmere på NCC, spesielt nå som vi er i ferd med å planlegge et nytt engasjement i Kosovo, med helikopter, Bell 412 denne gangen også. Innenfor alliert samarbeid har vi også gjort store forbedringer, EPAF har vært en suksess. Fremdeles er det for mye "US only", og det må vi jobbe med. Det er det ikke bare vi som jobber med, men også alle andre allierte. Vi må få amerikanerne til å forstå at når en jobber med samme mål er det greit å ha de samme bildene, og de samme rammene. "Mission effectiveness" som er blitt nevnt før er blitt så enkelt at vi treffer målet og vi løser oppdraget. Politisk støtte har blitt meget bra. Forskjellige engasjementsregler i de forskjellige nasjonene har komplisert ledelse av internasjonale operasjoner. Hvordan vi skal gjøre dette innenfor NRF kommer til å bli en utfordring. "Lessons learned" er blitt bedre, men vi bør bli fortløpende oppdatert i forhold til hva som foregår ute her og nå slik at vi er "online" på det som kan læres fra et operativt scenario. Vi bør ikke vente år og dag til man har skrevet ferdig rapporter på hundrevis av sider.

Konklusjon; norsk luftmakt har med stor innsats fra veldig mange klart kravene til transformasjon i forhold til behovet i internasjonale operasjoner. Vi er blitt proffe og vi har løst alle oppdrag vi har blitt bedt om å løse. Kompliserte oppdrag både med kampfly, transportfly og helikopter. Jeg er ganske sikker på at vi også i fortsettelsen kommer til å gjøre det bra, selv om utfordringene fortsatt vil være mange.

Refleksjoner over militær transformasjon fra den operative virkelighet¹

Hans Ole Sandnes

Den 27. januar 2003 ble de første bombene i krig sluppet fra norske kampfly siden andre verdenskrig. Dette skjedde i Afghanistan. Dette var ikke mulig, og ikke særlig tenkelig, for bare få år siden.

Jeg skal snakke om militær transformasjon, og vil i hovedsak ta for meg to forhold fra perioden jeg selv har erfart som flyger og offiser. Det faller naturlig å begynne med operative endringer i perioden, og noen årsaker til disse. Med disse endringene som bakteppe skal jeg se på et litt bredere perspektiv av militær transformasjon; og ta for meg Forsvaret og dets funksjoner, med hovedfokus på hva dette *oppfattes* å være. Etter en sammenfatning av disse to perspektivene, med en vurdering av hva dette innebærer for meg som offiser, runder jeg av med en konklusjon.

Operative endringer

Hvordan kom kampflymiljøet så dit? Jeg skal begynne med et lite tilbakeblikk, og ta for meg de operative endringene jeg ser som viktigst.

Da jeg begynte å fly her hjemme i 1990 hadde muren nylig falt. Kort tid etter ble både Sovjetunionen og Warsavapakten oppløst. Det skulle vise seg å ta tid før dette medførte praktiske endringer i min operative hverdag på skvadronen. Defensive kontraluft-operasjoner forble inntil videre vår viktigste rolle, med anti-sjøinvasjon som en sekundærrolle, og med en fordeling disse rollene imellom på 70-30. Innen luft-til-bakke lå vi på et minimumsnivå. "Offisielt" hadde 332 skvadron på Rygge ansvar for å bibeholde en minimumskompetanse innen luft-til-bakke rollen.

Defensive kontraluftoperasjoner, med hovedfokus på luftpatrolje (CAP), beholdt altså prioritet. Standard våpenlast var varmesøkende luft-til-luft missiler, med relativt kort rekkevidde. Vi inngikk i et forlengst innarbeidet invasjonforsvars-konsept, noe som ble godt reflektert både i utdanning, trening og øving.

I hele perioden var det jevnlig taktiske evalueringer (Taceval) av skvadronen i regi av Nato. Både i 1990, 92 og 94 var det en slik Taceval av Ørland og 338 skvadronen; etter en ganske så rendyrket kald-krigsmodell. I 1996 ble det gjennomført evaluering av 338 skvadronen som Immediate Reaction Force, eller i kortversjon IRF-styrke, etter at den hadde blitt innmeldt som IRF-styrke til Nato i en luft-til-luft rolle 1. januar samme år. Deployeringen ble gjort til Hell Airbase – det vil si Værnes. Forberedelsene til innmelding som IRF-styrke, hadde pågått

¹ Jeg er både luftmaktsavdelingen og andre ved LKSK stor takk skyldig for gode inn- og motlegg, gjennomlesning og saklig, konstruktiv kritikk ifm utarbeidelsen av dette foredraget. Foredragets innhold, både hva gjelder synspunkter og påstander, står jeg like fullt til regning for alene.

siden 1993. Til tross for at selve det operative innholdet i flyhverdagen foreløpig ikke ble særlig annerledes, begynte det nå likevel å skje visse endringer. Fram mot Hell ble det lagt ned mye arbeid særlig i utvikling av planverk og utarbeidelse av et kontainerkonsept. Sistnevnte hadde som hovedformål å redusere forbruket av tid i forbindelse med pakking og deployering inntil skvadronen kunne melde status ”klar for oppdrag” i innsettingsområdet. Både planverk og benyttelsen av containere har blitt videreutviklet, og har vist seg å fungere godt. Like fullt; kanskje den viktigste utviklingen i denne perioden var at det begynte å spire en forståelse for at jagerfly-oppdrag utenfor landets grenser kanskje ikke var så fjernt.

Deltakelsen i krigen på Balkan våren -99 foregikk i en luft-til-luft rolle og med den ”originale” versjonen av F-16A. Innføringen av ”midtlivsoppdaterte” F-16 (MLU) på norske skvadroner var kommet i gang, men det ble ikke til at disse flyene anvendtes i krigen. Om lag to år før skvadronen dro ut i krig ble AMRAAM² innført til operativ tjeneste. AMRAAM er et aktivt radarheimende missil med betydelig større rekkevidde enn de varmesøkende missilene flyene så langt hadde vært bestykket med. Dessuten ble selvbeskyttelsespodden ALQ 131 leid inn til bruk i forbindelse med de norske F-16 flyene sin avreise til nettopp denne krigen. Senere ble egne podder anskaffet. Jobben de norske kampflyene ble satt til å gjøre ble utført på en utmerket måte. Likevel, mange signaler tydet i ettertid på at å fly kun en (defensiv) luft-til-luft-rolle ikke kunne betraktes som å dra noen betydelig del av lasset.

Innføringen av MLU-fly til operativ tjeneste skjedde i perioden 1998-2000, og kan – supplert med virkningen av et par andre forhold – betegnes som et aldri så lite vannskille. ”Kravene” utenfra om at også vi burde ta vår *fair share of the dirty-work* hadde nok i seg selv betydning. Krigen på Balkan bidro med kontant bevisstgjøring om at virkeligheten så visst vil inneholde stridsoppdrag – en bevisstgjøring som nå bredte seg til hele miljøet; ikke lenger bare på Ørland. At MLU ble ferdig på et meget beleilig tidspunkt er etter mitt syn udiskutabelt. Sist, men ikke minst kom det et meget ettertrykkelig – og nyttig – ”spark bak”, da Luftforsvarets jagerflybidrag til Natos hurtigutrykningsstyrker ble evaluert på Andøya i mars 2001. Resultatene var elendige. Etterpå kunne det egentlig bare gå en vei.

Med MLU ble F-16 en kraftig forbedret og mer anvendelig våpenplattform, og i seg selv katalysator til ny ”giv” innad i det operative miljøet. Innen luft-til-luft kom det en rask utvikling frem til å kunne fylle en rolle hvor det kan opereres i all slags vær, både dag og natt (ADX). Likevel; MLU var først og fremst av stor betydning for en luft-til-bakke-kapasitet. Etter noen tids faglig diskusjon på området allerede fra midten av nittitallet, ble et forprosjekt til en luft-til-bakke-kapasitet startet opp i 1997. Ved årtusenskiftet ble det så satt som målsetting å innføre ”Initiell Autonom Overflatekapasitet for F-16” med en tidshorisont til

² Advanced Medium Range Air-to-air Missile

2003. I krigen i Afghanistan fylte vi nettopp en slik rolle, med laserstyrte bomber og Targettingpod (målbelysningspod), både dag og natt. Imidlertid skjedde dette ved hjelp av lånte fjær; og igjen var det faktisk podder det stod på – denne gang Targettingpodder. Vi venter fremdeles på å få egne podder, og det er derfor ennå ikke helt riktig å si at vi har kapasitet på området – men det er like rundt hjørnet. Luftforsvaret mottar Pantera targettingpodder til F-16 i løpet av inneværende år, forskjellige typer bomber og våpen er prosjektert for anskaffelse, og F-16 MLU vil få ytterligere oppdateringer. I lys av fokuset på offensive operasjoner er det imidlertid merkelig å måtte registrere at Hjerkinns skytefelt i nær fremtid ser ut til å bli uaktuell for skarp trening med luftstyrker. Hvorfor det nye Regionfelt Østlandet ikke skal være til bruk for kampfly i skarp trening, er meg fremdeles en gåte.

Selv om vi må vente ennå littegrann på en del våpen og utstyr, har det likevel vært en betydelig økning i kompetanse innen luft-til-bakke de siste 3-4 åra. Dette er det flere årsaker til. I denne sammenheng vil jeg begrense meg til å nevne to av årsakene, eller gjerne *forutsetningene*, som ligger til grunn for kvalitetsøkningen jeg her snakker om. Det ene er at det har blitt mer folk på skvadronene de seneste årene. Det andre er at det har kommet en helt nødvendig økning i tilgjengelig flytid.

Mission Support (MS) er ett eksempel på tilførsel av folk, til rett sted. Nødvendigheten av ops-personell som kan understøtte skvadronen i operative gjøremål ble understreket i havarikommisjonens rapport etter at en F-16 gikk tapt i Tosenfjorden i 1997. De senere årene har jagerskvadronene nytt godt av hver sine MS-element integrert i skvadronsstrukturen. Elementet har en bred faglig sammensetning, og bidrar tungt både i forberedelsene og etterarbeidet til flyturene. Dette gjør at flygeren kan fokusere i enda større grad på selve utførelsen av oppdraget. MS bidrar derfor direkte til å høyne det operative nivået, og derigjennom skvadronens stridsevne og kampånd. MS er i dag en naturlig og nødvendig del av den operative hverdagen, både i fred og i krig, og var etter mitt syn til uvurderlig nytte i forbindelse med Operation Enduring Freedom (OEF). MS er i dag selvfølgelig blitt noe "alle" vil ha, og sett i forhold til signalene om behov, er det derfor mangel på nok fagfolk innen feltet. MS er kort og godt en suksess på alle måter sett fra et operativt ståsted.

Mer flytid kan isolert sett betraktes som det samme som mer moro. Hvis vi hever oss over mikro-planet betyr økt flytid oppgang i treningstid. Selv om forholdet mellom fløyet flytid og (økt) kvalitet ikke er proporsjonalt, så har økningen i flytid likevel vært særs viktig – og svært velkommen.

Antall F-16 er det samme som før, men Norge har i dag tre kampflyskvadroner å rutte med etter at to er lagt ned. Kampflyene er dessuten samlet på to steder, mot tidligere tre, og det er ingen tvil om at dette gjør det enklere å husholdere resursene. Grunnopplæringen på F-16 for våre nyeste flygere har vi kjøpt på Tucson i USA i flere år nå, så det meste av flytiden kan brukes til mer eller mindre "direkte" operativ aktivitet.

Forsynings- og vedlikeholdssiden ble omorganisert for et par år siden. Sett fra et kundeperspektiv på lokalplanet medførte ikke opprettelsen av FLO/Luft noen umiddelbare endringer. Antallet folk forble det samme. Akkurat dette med antall skulle en kanskje tro bedret seg på de to gjenværende jagerflybasene da den tredje ble nedlagt, men så skjedde ikke. Min erfaring er at i lang tid var det line-tekniske elementet (som daglig jobber tett inntil skvadronen) oppsatt med for lite folk; i første rekke gjelder dette crewchiefer og våpenteknikere.

I 2002 fløy 338 skvadronen rett oppunder 4000 timer; en solid økning jamført med foregående år. Arbeidstrykket og operasjonstempoet på skvadronen det året er det mest intense jeg noen gang har opplevd. Trykket var ikke mindre på den tekniske siden. Merforbruket av arbeidstid hos line-teknisk var ekstremt høyt. I bladet Flytrygging kan det blant annet leses om de mest uheldige episodene knyttet nettopp til operasjonstempo og arbeidspress. Heldigvis resulterte ikke disse episodene i stygge uhell i denne omgang. I noen tid nå har det vært leid inn utenlandske teknikere, både crewchiefer, våpenfolk og avionikkfolk for å avhjelpe mangelen på personell. Det kan også nevnes at i løpet av 2001 ble flytime-intervallet mellom hvert "hovedettersyn" (Phase-Inspection) på F-16 økt fra 200 til 300 timer. Dette gir gevinst, ettersom en slik overhaling medfører at det aktuelle flyskroget er ute av flybar status i flere uker. Gevinst får en også håpe kommer ut av kontrakten med Fokker i Nederland om å utføre hovedettersyn på norske jagerfly. Om denne outsourcingen av ettersyn, og innhyring av utenlandske teknikere, er en følge (eller ei) av omorganisering og opprettelse av FLO/Luft skal jeg ikke uttale meg om.

Blant de mest sentrale operative endringene de siste årene finnes først og fremst en bred aksept av at skarpe oppdrag inngår i den operative virkeligheten. Dessuten – selv om det naturligvis ikke i seg selv er grunn til å delta ute – så er stridserfaringen som har blitt høstet verdifull, og inngår i opparbeidelsen av en i dag nokså solid luft-til-bakke kompetanse. Det er ikke mer å nevne om luft-til-luft enn at vi i dag befinner oss i elitedivisjonen på området. Jeg skal vente litt med å peke på hva det er som generelt kan sies å *kjennetegne* utviklingen som har foregått. Blant *forutsetningene* for kvalitetsøkningen som har funnet sted har jeg nevnt to; med Mission Support som eksempel på en riktig, viktig og nødvendig tilførsel av folk. Økt flytid er en annen slik forutsetning; men som imidlertid har hatt sin pris. Året 2002 inneholdt lange perioder med en uakseptabel *overstretch* når det gjelder operasjonstempo og merforbruk av personell, kanskje spesielt på teknisk side. Det er derfor gledelig å konstatere at det (også på dette feltet) nå pent og pyntelig øker på med folk. At dette ennå beror dels på innleieing av utenlandsk personell får heller så være. Jeg antar at dette er kun temporært i påvente av å få på plass nok *egne* styrker.

Å gjøre opp en kortfattet status på den "operative virkelighet" i dag er likevel en høyst positiv opplevelse. Ved inngangen til sommeren 2003 kunne vi se tilbake på flere og kvalitetsmessig gode øvelser i inn- og utland, knallsuksess i Nato-

evalueringen av norske kampfly høsten -02, og ikke minst et vel utført kampflybidrag i krigen i Afghanistan. Det har med andre ord vært stor utvikling de siste få åra, med mye godt arbeid og høy innsats. Slikt er det artig å være med på. Jeg ser da heller ingen grunn til å skjule at jeg er stolt over å være i Luftforsvaret, både ut fra resultater, kolleger og miljø, og også mitt eget bidrag til det som har skjedd.

Forsvaret, funksjoner og oppfatningen av dette

Før jeg begir meg inn i mitt andre og noe bredere perspektiv på *militær transformasjon* skal jeg minne om det helt siste jeg sa: *Vi har vist oss anvendbare, vi har blitt brukt til skarpe oppdrag i krig.* En kan imidlertid lure på om ikke denne utviklingen skaper en vesentlig forskjell mellom den tradisjonelle oppfatningen av hva Forsvaret er, og hva Forsvaret – definert etter hvilke nye funksjoner det direkte settes til å ivareta – er i transformasjon til å bli. Spørsmålet er med andre ord: Er utviklingen som skjer i Forsvaret, og hva Forsvaret skal brukes til, inneforstått også i resten av samfunnet ?

For å finne svar på dette spørsmålet er det nødvendig med nok et lite tilbakeblikk. I stikkords form er *stabilitet* og *ro* i stor grad dekkende på forholdene rundt Forsvaret de siste tiårene. En høvelig stor del av verneplikts-årskullene kalles ennå inn til tjeneste, og Forsvaret er fremdeles lokalisert relativt mange steder rundt om i landet. Når roen unntaksvis har blitt brutt har det typisk dreid seg om nettopp lokaliserings-spørsmål, eller som de helt senere år; motstand mot flytting/nedlegging. Det er likevel ytterst sjelden at Forsvarssak og -politikk har vært noe virkelig hett politisk tema; langt mindre tungt og viktig valgkampstoff.

Forsvaret har tradisjonelt hatt funksjoner utover kun det å forsvare fedrelandet. Under kald krig var invasjonforsvar en direkte pålagt funksjon, som Forsvaret aktivt skulle ivareta. Så finnes det *indirekte* funksjoner; hvor Forsvaret bevisst blir gjort nytte av til gode for ett eller flere bestemte formål.³ Forsvaret har vært et nyttig instrument både økonomisk, sosialt og også politisk i store deler av etterkrigstiden. Spesielt Luftforsvaret har vært ansett nyttig for nasjonal teknologiutvikling, og generelt har Forsvaret hatt en betydelig distriktpolitisk funksjon. Forsvaret har forårsaket positive ringvirkninger via utbygging og utvikling av infrastruktur, og vært hjørnesteinsbedrift og viktig skatteyter i mange kommuner. Forsvaret har vært – og er fortsatt – nokså allment betraktet som påkrevet at landet holder seg med. Selv om det muligens ikke har vært bevisst oppfattet, og kanskje heller blitt tatt for gitt, så har altså årsakene til en slik oppslutning om Forsvaret åpenbart vært flere enn kun et sterkt ”aldri mer 9. april” og en okkupasjonstid som satt i minnet i lang tid.

³ For en grundig belysning og drøftning av Luftforsvarets og Forsvarets funksjoner under store deler av kald krig anbefales artikkelen ”The Royal Norwegian Air Force: A Multipurpose Tool during the Cold War”, av Øistein Espenes og Nils Naastad, *Air Power History*, vol 47, nr 1, 2000.

Oppfatningen hos folk flest om hva Forsvaret er, er i stor grad den samme i dag som i mesteparten av etterkrigstiden. Spør man folk om *hvorfor* vi har et forsvar, er svaret at det har vi for å *forsvare Norge*. Det er ikke ukjent at Forsvaret blir mindre. Men dette skaper hverken undring eller forbauselse. Skulle det ikke bare mangle at også Forsvaret tar sin del, i en tid hvor rasjonalisering og effektivisering foregår overalt i samfunnet?

Det er heller intet ukjent forhold at norske styrker lenge har vært brukt i en rekke operasjoner utenfor landegrensene. Imidlertid har dette i stor grad vært oppfattet som ikke-stridende oppdrag, slett ikke krigføring, men overvåking og påpassing av en allerede fredelig tilstand. Libanon fra 1978, og bortimot 20 år fremover, er et typisk eksempel på hva som underbygger dette bildet – selv om det ikke er sikkert at alle som var i Libanon er enig i at det var bare fred og ro. En del av oppdragene har vært skarpe nok. Hvor mange i denne sal vet at en norsk luftvern bataljon stod i Kongo i et halvt år i 1963? Dette er langt mer ukjent utenfor de uniformerte rekker, så mye er sikkert. Mest sentralt i denne sammenheng er likevel det forhold at norske bidrag i internasjonale operasjoner tradisjonelt ikke har vært oppfattet som ledd i å ivareta *norsk* sikkerhet; altså redusere (eller til og med fjerne) en definert trussel mot oss i Norge. Den sikkerheten har vært oppfattet ivaretatt ved Forsvaret ”her hjemme”, samt naturligvis ved medlemskapet i Nato.

Sammenlignet med hva situasjonen var i tida mellom kald krigs slutt og fram til 11. september 2001, kan det nå i dag se ut til at trusselbildet er blitt noe enklere å konkretisere – i alle fall ”målt” etter hva dette innebærer for Forsvaret og dets gjøremål. Kanskje har dette bidratt til at statsministeren nå finner at den norske jagerfly-innsatsen på Balkan våren -99, faktisk var norske styrker i krig. Kort beskrevet består det nye, globale trusselbildet av internasjonal terrorisme og spredning av masseødeleggelsesvåpen. Utenriksministeren viser til dette som de alvorligste utfordringene mot vår felles sikkerhet, og sier at det bare ved en felles, internasjonal innsats er mulig å lykkes i kampen mot dette. FN's rolle og Sikkerhetsrådets primære ansvar for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet understrekes, og det er et klart krav at norsk engasjement skal være i samsvar med folkeretten.⁴ Dette synet har bred politisk støtte her til lands. Nettopp her ligger da også den politiske forankringen – i hvert fall deler av den – til Forsvarets transformasjon: Forsvaret skal bli et mest mulig hensiktsmessig instrument – bli så rede som mulig til bruk i kampen som her beskrives – i de tilfeller hvor landets øverste politikere anser et slikt skritt nødvendig.

Sammenfatning

Det faller ikke så vanskelig å sammenfatte det jeg har sagt så langt. Deler av Luftforsvaret, blant annet kampfly, er rede til bruk i kampen mot terror. Jeg står

⁴ For utfyllende lesning, se ”Redegjørelse av utenriksministeren om samlet norsk innsats i Afghanistan og Irak i 2004, samt Norges bidrag til operasjoner utenlands i 2004”, Stortinget 15. desember 2003, sak nr 8.

Utenriksministeren innleder sin redegjørelse med en vurdering av det internasjonale trusselbildet Norge står overfor.

fast ved min kritikk til en del av metodene som har brakt oss dit vi er i dag. Dette rokker ikke ved det faktum at Luftforsvaret har vist seg rede til å utøve luftmakt, både med kampfly og andre kapasiteter. Jeg lovte å komme tilbake til hva som kjennetegner Luftforsvaret sin utvikling best. Det kan ikke stikkes under en stol at begrepet *skippertak* renner fort i hu. Imidlertid er det beste kjennetegnet ved Luftforsvarets utvikling, både hva gjelder vesentlige utviklingstrekk så vel som sett over tid, ganske enkelt at veien bare har blitt til underveis – vi har lagt ut planke for planke etter hvert som vi har gått. Men dette beskriver samtidig en evne – og i stor grad fremdeles også vilje – til å tilpasse seg nye situasjoner; opptre med smidighet og til å ”make it happen”. Dette er like mye en holdning som det er en ferdighet. Det er dessuten ikke bare et viktig *middel* i transformasjonen – det er også et uttalt mål. Jeg tør derfor hevde at ved siden av at Luftforsvaret har vist seg anvendbart som instrument i dagens trusselbilde, har vi i tillegg ”transform-mentalt” sett allerede kommet et solid stykke på vei. Så langt skulle derfor det meste være godt.

For oss innad i Forsvaret er den siste tidens endringer og krigsoppdrag verken ukjente eller fjerne. Men resten av det norske samfunnet, fundamentet for både den enkelte offiser og Forsvaret, deler ikke vårt perspektiv på dette. For hvordan er det egentlig å leve i vårt hjørne av verden? Svaret er dønn fredelig. Fremdeles er det en utbredt oppfatning at Forsvarets hovedfunksjon er å *forsvare fedrelandet*. Den tradisjonelle oppfatningen av Forsvarets deltakelse i internasjonale operasjoner ser fremdeles ut til å råde: Observatørtjeneste, ingeniøroppdrag, vakt og sikring, feltsykehus, transporttjeneste – med andre ord tradisjonelt ”ikke-stridende” bidrag; og gjerne med et humanitært tilsnitt.

Imidlertid kan man jo spørre seg: Betyr egentlig en slik oppfatning av Forsvaret noe fra eller til for meg? Jeg vet jo hva jeg driver med, og det samme gjør jo mine kolleger? Svaret på dette er enkelt: Ja, dette har noe å si for meg. Min rolle som offiser avhenger naturligvis ikke bare av det rent praktiske innholdet i hverdagen, eller endringer av denne. Det å være offiser og krigsmann defineres også etter oppgavene som han settes til å utføre. Disse oppgavene henger uløselig sammen med Forsvarets funksjoner, og Forsvaret utøver sine pålagte funksjoner på vegne av samfunnet. Isolert til den enkelte offiser betyr hovedendringen i Forsvarets funksjoner at sannsynligheten for å opparbeide seg reell krigserfaring i løpet av karrieren har økt. Dette har inntrådt parallelt med at en direkte invasjonstrussel mot Norge defineres som ikke tilstede i overskuelig fremtid. Gjennom 90-tallet ble nevnte invasjonstrussel etter hvert erkjent som borte. Parallelt økte forståelsen for at Forsvaret trengte endringer, om ikke annet så av hensyn til økonomiske realiteter. Etter terroranslagene i New York ble trusselbildet mer tydelig og konkret, og det defineres til å gjelde (om ikke overalt) i alle fall oss i den vestlige verden – det er *felles*. Endringene av Forsvaret, og ikke minst hvilke funksjoner det skal ha, kan på nytt begrunnes også med henvisning til et trusselbilde, ikke bare økonomiske rammer.

Selvfølgelig vil det ikke være kun *skarpe* bidrag fra norsk side i fremtidige operasjoner. Det vil fortsatt være behov for "ikke-stridende" styrker, og det forventes nok at også Det Nye Forsvaret skal kunne stille med slike. Det er uansett viktig at folk vet hva Forsvaret brukes til, at dette anerkjennes som rett å gjøre, at det er i Norges interesse. Og det blir spesielt viktig når skarpe styrkebidrag sendes avgårde. Hvorfor er det slik?

Det er bare Politiet og Forsvaret som på vegne av samfunnet kan utøve vold. Kampfly i rollen luft-til-bakke medfører i praksis å bruke våpen, som for eksempel bomber. Dette betyr at fiendens installasjoner, våpensystemer, kjøretøyer også videre blir sprengt. Dersom tilstede, vil fiendtlig personell bli bombet de også. Det resulterer i død, lemlestelse og skader. Selv om jeg innser at adekvate synonymer til "sprenging" og "lemlestelse" kan være hensiktsmessig å benytte, står jeg fast på at det bør åpent tilkjenne hva norske styrker skal eller kan komme til å gjøre i forbindelse med pålagt oppdrag. For; uten å kunne sammenholde *hva* militærmakten skal gjøre med *hvorfor det skal gjøres*, vil samfunnet ha få muligheter til å kunne anerkjenne nødvendigheten av at Norge sender skarpe avdelinger i krig.

Det følger derfor at det også bør begrunnes *hvorfor* Norge skal delta i internasjonale oppdrag med *skarpe* styrker, og ikke lengre "bare" med tradisjonelt ikke-stridende styrker. Det er etter mitt syn ikke nok kun å henvise til at det skarpe oppdraget er i samsvar med folkeretten, sanksjonert av FN, at det foregår sammen med allierte, og i kamp mot terrorismen. Begrunnelsen for å delta må "operasjonaliseres"; det vil si brytes ned til konkret å beskrive hva Norge sitt skarpe styrkebidrag skal spille for slags rolle på veien til å oppnå en *på forhånd* definert og ønsket sluttsituasjon. Slik operasjonalisering er veldig vanlig *innenfor* rammene av en militær operasjon, og burde like selvfølgelig kunne gjøres for utsendelsen av (det skarpe) styrkebidraget som helhet. Spørsmålet om *hvorfor* vil nemlig alltid kunne stilles sammen med alternativer som f.eks å la være, eller å nøye seg med tradisjonelle ikke-stridende styrker – med mindre *hva* og *hvorfor* altså besvares og operasjonaliseres.

Det er å legge til at militærmaktens ytterste konsekvens; organisert vold, er et like ekstremt middel å ty til i dag som tidligere. Svært få vil stille spørsmål ved rett og legitimitet knyttet til dette i forbindelse med kampen for fred og frigjøring fra okkupasjonsmakten under andre verdenskrig. Den siste tids konflikter hvor vi har deltatt har ikke vært i nærheten av å ha samme (umiddelbart) avgjørende betydning for norsk levesett, samfunnsform eller territorium. Dagens spørsmål om *hvorfor* krever like fullt en besvarelse som gir hvert enkelt av våre bidrag til kampen mot terrorisme en fyldestgjørende rett og legitimitet.

Konklusjon

Det vil være umulig å konkludere uten å erkjenne at det utvilsomt finnes en rekke andre forhold som også krever hensyntagen i dette. Men mitt hovedanliggende i denne omgang er at det for meg er avgjørende viktig at når jeg som offiser i Forsvaret utøver organisert vold, så er dette både forstått og anerkjent som riktig og legitimt i mitt eget samfunn. Dette har samme betydning for mine kolleger. Det har betydning for familie, venner og lokalmiljø den enkelte tilhører – kort sagt for både Forsvaret og samfunnet. Å spå om framtida er en komplisert affære. Kan hende blir det lenge til vi skal bidra med skarpe styrker på nytt; til tross for at det er nettopp det vi i vår transformering bruker mest energi på å bli i stand til. Men det meste taler likevel for at det er fornuftig å belyse både *hva* og ikke minst *hvorfor før* vår første feilbombing, *før* de store medieoppslagene om at vi drepte egne styrker på bakken, *før* mange av våre stridende styrker fraktes hjem i kiste og flagg.

I forbindelse med den offisielle skoleåpningen i høst sa GIL at det vi skal slåss for i fremtiden er verdier. Nå kan det kanskje argumenteres at dette var tilfelle også i fortida, men det kan vanskelig argumenteres mot et slikt utsagn når det gjelder framtida. I forlengelsen av dette er det da også intet mindre enn en selvfølge at kunnskapen om transformasjonen av Forsvaret, og hva denne resulterer i, ikke skal forbli intern – kjent ”utenfor” Forsvaret kun via tap av lokale arbeidsplasser eller redusert skatteinnngang til kommunekassen der hvor Forsvaret legger ned. Det har gjentatte ganger blitt slått fast at endringene som nå skjer med Forsvaret er de mest omfattende i nyere tid. For Luftforsvaret er det god PR i å gi baksetetur i F-16 til en kjent trompetspiller, eller til en Autofil programleder med 600 000 seere. For Forsvaret er profilering via Forsvarsutstilling på Hellerudsletta bra, med 50 000 besøkende.

Alt dette er bra, men det trengs mer. Transformasjonen må ikke kun resultere i et endret Forsvar tilpasset økonomiske rammer og nytt trusselbilde. Det må i tillegg skapes bred visshet om hva Det Nye Forsvaret er, hva det settes til å gjøre, og hvorfor. Det er helt sentralt for meg å vite; når jeg som offiser og krigsmann utøver vold på det norske samfunnets vegne, at nordmenn flest vet om og i hovedsak aksepterer det jeg driver med.

British Conceptual Air Power Thinking

Dr. David Gates

It is often very difficult to talk about the doctrine of the United Kingdom's Royal Air Force as a discrete subject. As islanders, the British have had no choice other than to engage in joint operations whenever the need to project military power abroad has arisen. For most of their long history, they have relied on the Royal Navy to transport troops to near or distant shores. Once there, army units were often further supported by maritime forces, either logistically, or with naval gunfire, or both. This led to Britain's generals and admirals amassing very considerable – perhaps unrivalled – expertise in the mounting of amphibious undertakings. Certainly, the reliance of the British on an expeditionary *modus operandi* contrasted with the nature of warfare that most, if not all, of their continental neighbours experienced and had peculiar problems attached to it, not least the need to be able to function in a variety of climatic zones and topographical conditions. These ranged from, for instance, the deserts of Egypt to the Baltic Sea, and from the Indian sub-continent's mountains and the tropical jungles of equatorial Africa and Caribbean islands to the frozen north of Canada. Moreover, with the advent of controlled, powered flight – just over 100 years ago now – the challenges faced by the United Kingdom's armed services and the relationship between those organisations became progressively more complex still as aviators were increasingly incorporated into military operations, among which was, of course, the ill-fated Norwegian campaign of 1940. The very same seas that made it very much harder for the Germans to invade the United Kingdom (UK) in 1940 – and which also enabled the Royal Air Force (RAF) to defeat them in a self-contained aerial battle for which the *Luftwaffe* was not ideally configured and in which the *Wehrmacht* could not intervene – also made the projection of military power by the British that much more difficult, just as on numerous occasions both before and since.

The USA's 2001 Quadrennial Defence Review formalised capability-based planning. Since future threats were unpredictable, it was argued that capabilities were needed that could cope with a spectrum of possible challenges. This methodology contrasted with the customary one of identifying a particular threat and then developing a discrete response to it. Indeed, such an effects-based, output approach is intended to encourage flexible consideration of the capability required, rather than the fixed force-structure approach of the past. The British were actually somewhat quicker than the Americans in embracing this new methodology. The UK's most recent *Defence White Paper* – which was published by the MOD in December, 2003 – fairly comments that: 'Since the end of the Cold War, our force-

planning has increasingly been more capability-based than threat-driven.’¹ In focussing on operational outcomes, eight specific ones were identified by the *Strategic Defence Review (SDR)* of 1998² – to prevent, stabilise, contain, deter, coerce, disrupt, defeat, destroy – while the 2003 *White Paper* notes that ‘We are now describing our military tasks in more generic terms using the language of effects. This supports a future force-development process focussed on capability ... rather than like-for-like platform replacements. As technology and concepts develop, the joint capabilities needed to deliver these effects will change. ... Conventional calculations of military power in terms of numbers of escort vessels, tanks and fighter aircraft are not yet irrelevant, but are certainly much less useful.’ It continues: ‘We have begun to develop our military capabilities so that we can provide as wide as possible a range of options to fulfil operational objectives without necessarily resorting to traditional attritional warfare.’³

Effects-based operations concentrate on actions and their influence on behaviour as opposed to focusing on targets and attrition. Concepts and doctrine are the processes through which both requirements for future military capabilities and possible ways of applying them to achieve desired effects are identified. Whilst the methodology for effects-based planning is still evolving, the ethos is widely understood and the concept is scarcely new. Indeed, ‘effects-based operations’ describes an approach to the use of armed might that is well established, echoing, for instance, Clausewitz’s insistence that war is (or at least ought to be) a ‘continuation of political activity by other means, ... [and] means can never be considered in isolation from their purpose.’⁴ In short, military power and force are servants of political ends. The military’s operations are their contribution to a wider, cross-governmental strategy and are focused on desired outcomes, such as reassurance or coercion. The aim, however, is always to condition human behaviour.

Effects can be grouped into two broad categories: cognitive, which impact upon morale; and physical (or kinetic), which concern capabilities of a more material nature. Many cognitive effects can prove extremely difficult to define, let alone measure. Nevertheless, through the use of the various power ‘levers’ – diplomatic, military and economic – effects can be induced in neutral, friendly and opposing parties. The UK’s doctrinal thinking treats information as a dimension of each of these instruments of power, whereas US models depict information as a discrete ‘lever’, hence the American acronym ‘DIME’. These nuances notwithstanding, the objective remains the same: to achieve an integrated, joint campaign plan that

¹ ‘Delivering Security in a Changing World,’ Defence White Paper (Cm. 6041-1), Presented to Parliament by The Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty (HM Stationery Office, London, 2003), paragraph 4:3, p. 10.

² *The Strategic Defence Review* (Cm. 3999) Presented to Parliament by The Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty (Stationery Office, London, 1998).

³ White Paper, paragraphs 4:3-4:4, p. 10

⁴ Carl von Clausewitz, *On War* (Edited and translated by M. Howard and P. Paret, Princeton, 1976), p. 87.

exploits information from as much of the battle-space as is feasible. If future commanders are to take full advantage of the potential of effects-based operations, they will need to have far more information to hand and must be able to employ it to create, not just exploit, opportunities. They will also need to harmonise any tactical activity with strategic and operational objectives.

Detailed, advanced planning has traditionally been the means by which force is marshalled and applied in the battle-space. Affairs are dominated by planning cycles, the very longevity of which can truncate any scope for flexibility and initiative. Both the first Gulf War and to a lesser degree the Kosovo campaign were linear operations with distinct phases determined by forward planning. The latter campaign was implemented under the conjoined strategic direction of the whole of NATO, each member of which had its own fluctuating opinions of what should and should not be assailed. Initial raids that were essentially symbolic were painfully and gradually supplanted by increasingly heavy but rather unmethodical attacks on a variety of target-sets. Indeed, the ultimate success of this campaign owed more to the psychological effect it had on the Serbian leadership and the complications it created for them in their ground war against the Kosovo Liberation Army than to any precise military effect, although some air power enthusiasts were predictably eager to point to the apparent triumph of 'precision' bombing.

Precision of effect, however, does not just imply precision weaponry, as the recent campaign against the Taliban in Afghanistan underscored. Here, air power alone could not have succeeded. Whereas many of its very earliest advocates portrayed it as the supreme emblem of modernity, they were equally persuaded that the very sophistication of the advanced, industrialised societies that were best placed to acquire air power rendered them that much more vulnerable to aerial attack than comparatively underdeveloped ones. Such was Afghanistan's lack of sophistication in 2001 that the Taliban regime presented few structural targets of any real significance. Even with the most responsive of air capabilities, traditional planning cycles would not have proved fast enough owing to the vast distances that had to be covered, both to reach and operate within the region. Traditional on-call close air support would have proved too resource-intensive to satisfy demand. Instead, Western military capabilities were brought to bear through the lateral exchange of information across force components in near real-time. Responsiveness turned on the competent operation of headquarters that put the weapon carriers – aircraft in this instance – in the right place at the right time. Information 'networking' was crucial to this process, but the ultimate control over targeting resided with small, mobile land forces that had secure satellite communications and sufficiently accurate positional data to bring weapon platforms to bear. This meant that options could be kept open until the last possible moment. The flexibility to call on numerous, inbound weapon systems – some of which had set out hours before targets were acquired – was thereby preserved.

But such an approach would be much more problematic in a large, high-intensity operation. Quantity does, after all, have qualities all of its own. In the opening phase of the recent campaign against Iraq – arguably the most intensive and extensive air-land campaign for many decades – aerial operations were coordinated on a daily basis through an Air Tasking Order (ATO) that, as is usual, was planned some 72 hours in advance. There is only so much that can be done to alter abruptly a schedule that has been meticulously devised to coordinate some 2,000 sorties from dozens of bases and aircraft carriers. Implementing a major reconstruction of such an ATO at short notice would be virtually impossible. It did contain an element of flexibility, however, as a certain number of aircraft were assigned to on-call close air support and, as the campaign unfolded, the majority of attack missions were of this genre. As the physical occupation of large tracts of territory was not practicable, the coalition's tactics had to comprise intensive surveillance backed up with bomber aircraft that were kept continuously on station in order to destroy targets as they emerged. In-flight refuelling has long served as a potent force multiplier, increasing both the reach and persistence of air power. Here, in conjunction with information-sharing, it proved crucial for tactical responsiveness in so far that it secured the necessary time on station to deal with the unforeseen.

Indeed, Operation 'Telic' saw the extensive use of close air support, the theory and practice of which the RAF is increasingly refining in conjunction with the British Army. The widespread use of illuminators throughout the land force increased the flexibility and precision of close air attacks substantially. The difficulties of employing air power over built-up terrain remain considerable, however. It will be necessary to improve weapon designs, delivery techniques and procedures if better use of tactical air power is to be achieved in the deep urban battle. On the other hand, the campaign against Iraq also included over fifty time-sensitive and dynamic tasking missions against high-priority, fleeting targets – a novelty that British doctrinal concepts envisage will be far more common in future operations. Such undertakings call for particularly responsive capabilities.

Command is a doctrinal assignment of authority; if control is to be exerted, command is a prerequisite. Since the control of forces consumes time and can disrupt the smooth implementation of a plan, the less control that is required, the better, generally speaking. When modern communication systems function properly, some commanders can be tempted to indulge in inordinate interference and control, to which subordinates might respond by trying to create an 'audit trail' in case something goes wrong. When communications do not work, by contrast, an excessive and dangerous dependency upon technology can be revealed. Current command processes tend to be linear, mechanistic and hierarchical, comprising several procedural tiers. At best, this hinders timely processing of information and thus inhibits freedom of action.

Britain's Joint Doctrine and Concepts Centre (JDCC) is currently completing a new, High-Level Operational Concept (HLOC) and, as long ago as July 2001,

published a Joint Vision for the UK armed services. This stipulated that their capabilities must be characterized by strategic reach, speed, precise effect and adaptability. The concept of agility runs throughout the HLOC, and Britain's armed forces are to be organized, trained and equipped to meet four other key criteria. The first of these, responsiveness, is the speed with which forces react to a change in the environment relative to potential or actual adversaries. The second, robustness, is not only the degree to which personnel and capabilities will remain effective under difficult conditions, but also the ability to conduct different mission types with the same capabilities. Flexibility is the third attribute and seeks to avoid the loss of potential options at too early a stage in planning. Fourth, and most important of all, is adaptability, the aptitude to learn rapidly about new environments, not least when confronted with the unexpected, and to change accordingly. It will be essential to be able to reconfigure procedures, plans, structures and equipment in order to succeed.

The emerging HLOC describes how the land, air and maritime components of Britain's forces might operate in the battle-zones of the future. The relationship between robustness, responsiveness and reach is critical for future air capabilities. Air power has both strengths and potential weaknesses. Its global reach and growing ability to pose a constant threat to putative adversaries makes air power a useful instrument with which to deter and coerce opponents and to reassure allies. Its high responsiveness can help prevent undesirable events. Increasingly precise and discriminatory, and able to transcend swiftly war's tactical to strategic levels, it can excel at achieving the more readily tangible effects. Moreover, recent strides in information-processing and dissemination technology offer the tempting prospect that air power's greatest weaknesses – its impermanence and a lack of precision, particularly in close support missions – can be overcome. Digital networks can now allow all units simultaneous access to the same body of relevant information from which symmetrical conclusions will be naturally drawn provided they are guided by a modicum of strategic direction. Certainly, the embryonic HLOC integrates the flow of information in such a way as to make possible robust decision-making at a much higher tempo than a potential adversary is likely to be able to achieve. In place of the customary linear, hierarchical and phased pattern of operations, the British are developing a more fluid and flexible method of prosecuting the land-air battle, with the emphasis on almost spontaneous forms of horizontal co-operation between force components that enjoy 'shared situational awareness' – a condition where force elements achieve a common, or at least a consistent, understanding of both the strategic and operational level context and the prevailing tactical situation.

Such 'networkcentric warfare', as the Americans term it, offers the enhancement of capabilities by means of the effective linkage of platforms and personnel through a network. Its successful operation depends on the ability to collect, fuse and analyse information in near real-time so as to allow swift decision-making and the rapid

delivery of the most appropriate military force to achieve the desired effect. By the joining of sensors, commanders and weapon systems, unparalleled speed and accuracy can be achieved. Authentic networkcentric warfare demands, however, a very responsive array of joint capabilities that are appropriately and fully integrated. The British are pursuing a somewhat less ambitious and costly approach, ‘network enabled capability’ (NEC). Nevertheless, it still demands a digitised communications web and suitable sensors as well as combat forces with sufficient reach and rapid-deployment capabilities. To generate and sustain such forces, it is necessary to combine the components – such as personnel, equipment, logistics support and training – that, together, produce military capability. The task of ‘joining up’ these various components is a demanding one, while linking all the ‘nodes’ in a given battle-space to one another in a single network is not regarded by the British as practicable or necessarily desirable.

Instead, the emphasis is being placed on identifying and pre-configuring fundamental ‘information communities’. Comprising sensors, decision-makers and shooters, these need both comprehensive linkage and an ethos of flexibility if the full potential of the available combat power is to be exploited within what will inevitably be a changing situation.

The UK’s latest *Defence White Paper* argues that ‘Future military capability is dependent upon the equipment our forces operate and the technology that underpins this. At the heart of the equipment programme will be the development of our NEC. This will involve both bringing together previously unconnected capabilities and ensuring that new systems and platforms are “network ready”.’⁵ Effective command, control, communications, computers, intelligence, surveillance and reconnaissance (C4ISR) constitute the bedrock of NEC, for its purpose is to exploit information and translate it into synchronised responses to achieve decisive military effect. The *Bowman* (tactical) and *Falcon* (operational) digitised communication systems will form the core of the ‘network’, which will also incorporate *Watchkeeper* UAVs and *Astor*, the airborne battlefield surveillance system that will be employed by both the RAF and the Army for surveillance, reconnaissance and target-acquisition. ‘NEC is crucial to the rapid delivery of military effect,’⁶ the *White Paper* observes. Such a network should permit the achievement of the same military effects for less effort and fewer resources. Besides allowing greater economies of force, NEC should lead to more responsive chains of command that should be able to grasp even fleeting opportunities and to outpace and dominate potential adversaries. It should also enable the British to continue to be able to function alongside their most technologically-advanced allies.

⁵ White Paper, paragraph 5:6, p. 17.

⁶ Ibid., paragraph 4:7, p. 11.

The last of these aspirations can pose dauntingly complex difficulties. Interoperability – or the lack of it – can inflict restrictions both on coalitions and within them. Nevertheless the *White Paper* assumes that, when British forces are involved in major operations, it will generally be in coalitions with those of other countries. ‘While a major focus will be on furthering interoperability with US forces,’ it observes, ‘we will [also] need to continue to improve our capacity to operate with our European and other allies. Encouraging others to develop the skills necessary to engage in multinational operations is also an important strand of our policy.’⁷ If NEC concepts are to function satisfactorily in practice, then force components must be capable of, at the very least, continuously exchanging data on their position, status and intentions. The need to reconcile centralised with devolved control is also problematic. Effects determined by initial planning might be categorised as decisive or enabling: those that lead directly to the achievement of strategic or operational military objectives, and those that are necessary for the preliminary ‘shaping’ of the battle-space. Still, potential conflicts remain in the implementation of any plan, not least that between, on the one hand, the desire to devolve the decisions about information pathways to those who will use them and, on the other, the anarchy that might ensue if some semblance of control over the flow of information is not maintained. Above all, information technology, however sophisticated, will not be able to tell commanders what an opponent intends and how his plans might best be thwarted.

What manner of adversaries do the British envisage that they and their allies will have to face? The 2003 *White Paper* reiterates the view that there are currently no major conventional military threats to the UK or NATO. ‘International terrorism and the proliferation of WMD,’ it maintains, ‘represent the most direct threats to our peace and security. ... We need also to consider and address the underlying causes of these threats.’⁸ It further argues that: the UK must extend her ability to project force further afield than the *Strategic Defence Review (SDR)* of 1998 envisaged, and that her forces must be equipped and configured to fulfil the requirements identified in the *New Chapter*, which was added to the *SDR* in July 2002, as a result of the resurgence of international terrorism.⁹ Britain must be prepared for ‘asymmetric’ attacks by both state and non-state actors, including the employment of WMD delivered through a variety of means. ‘Our opponents’, the *White Paper* reasons, ‘may now increasingly resort to unconventional means as a way of circumventing the conventional military superiority of Western forces. Achieving a significant information advantage over our opponents will better prepare us to face such asymmetric threats and plan appropriate responses.’¹⁰

⁷ Ibid., paragraph 6:2, p. 19.

⁸ Ibid., paragraph 2:3, p. 4.

⁹ *The Strategic Defence Review: A New Chapter* (Cm.5566) Presented to Parliament by The Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty (Stationery Office, London, 2002).

¹⁰ White Paper, paragraph 4:6, p. 11.

There is no better illustration of some of the practical problems that can be encountered in dealing with putative foes than the recent invasion of Iraq. The *White Paper* insists that, although this ‘exposed differing views within the UN Security Council, NATO and the EU over the handling of that crisis, it does not undermine [Britain’s] continued commitment to the development of these organisations. But we also need the flexibility to build coalitions of the willing to deal with specific threats when necessary.’¹¹ Any purely military considerations aside, this raises the question of how constrained the UK would be prepared to be by, for instance, the EU’s aspiration of a truly common foreign, defence and security policy. Similarly, reservations are expressed about the UN in the *White Paper*. After praising that body and its importance, it tellingly adds: ‘However, we need to be realistic about the limitations of the UN and the difficulties of translating broad consensus on goals into specific actions, particularly where proactive military intervention is concerned.’¹² Likewise, NATO’s future effectiveness is seen in relation to the ‘challenge’ now facing the alliance ‘to deliver the capabilities and structures required for effective crisis-management and expeditionary forces.’¹³

Indeed, the *White Paper* stresses, above all, the importance of ‘projecting force further afield and even more quickly than has previously been the case. This places a premium on the deployability and sustainability of our forces, sometimes in circumstances where access, basing and overflight cannot be guaranteed.’¹⁴ Those aware of the reductions implemented in the UK’s global military presence during the late 1960s – notably the withdrawal from east of Suez – might pardonably see all of this, together with London’s new-found concern with the Middle East and parts of Africa, as something of a reversal of those cuts and the return by the British to the expeditionary *modus operandi* that shaped so much of their history. Certainly, the RAF was far better prepared for expeditionary operations in 2003 than it had been in 1991, when the technological and doctrinal legacy of the Cold War still dominated the organisation. Much work has been undertaken since then to transform the RAF into an authentic expeditionary air force, capable of going almost anywhere at short notice and functioning and fighting even in the most adverse conditions.

The 2003 *White Paper* does contain an important and explicit caveat, however. ‘The most demanding expeditionary operations,’ it stresses, ‘involving intervention against state adversaries, can only plausibly be conducted if US forces are engaged, either leading a coalition or in NATO. ... [O]ur Armed Forces will need to be interoperable with US command and control structures, match the US operational tempo and provide those capabilities that deliver the greatest impact

¹¹ *Ibid.*, paragraph 2:16, p. 5.

¹² *Ibid.*, paragraph 2:17, p. 6.

¹³ *Ibid.*, paragraph 2:18, p. 6.

¹⁴ *Ibid.*, paragraph 3:2, p. 7.

when operating alongside the US. Continuing exchanges with the US on such issues as rapid-deployment planning, developing doctrines and concepts, and new technologies, will remain important. The key to retaining interoperability with the US, for our European allies as well as the UK, is likely to rest in the successful operation of NATO's new Allied Command for Transformation.'¹⁵

The rationale for an alliance like NATO is that its members' martial and political strength is enhanced through collaboration. There is little point in having such a pact if the sum total of the participants' exploitable military and political power is *not* increased. This is a key consideration for the alliance's members in general and for its more powerful ones in particular. Coincident with and influenced by the Iraq crisis, the importance of the Transformation process for the very existence of NATO should not be underestimated. Just as Britain's armed forces have demonstrated a capacity to function effectively alongside those of the USA, so too have her politicians shown a willingness to follow where Washington leads. This has called for some sacrifices and will entail future ones, not least the ongoing commitment of resources to defence at a time when planning has to focus upon acquiring capabilities to achieve effects rather than upon the capacity to meet specific threats.

The latest British *White Paper* describes high-intensity operations as 'the benchmark against which to judge operational capability.'¹⁶ It insists that 'We will maintain a broad spectrum of [the six capability elements, namely] maritime, land, air, logistics C4ISR and Special Forces.... But we will not need to generate large-scale capabilities across the same spectrum, given that in the most demanding operations we will be operating alongside the US and other allies, where capabilities such as air defence and naval escorts are less likely to be at a premium.'¹⁷ It argues that further changes to Britain's force structures will be necessary if new technologies are to be exploited and new security challenges met. 'We will not be able to hold on to platforms or force elements that do not have the flexibility to meet the demands of future operations,'¹⁸ it concedes. Although the capacity to generate larger forces when necessary is regarded as important, it assumes that '[W]e no longer need to retain a capability against the re-emergence of a direct conventional strategic threat to the UK or our allies.'¹⁹

So what capabilities will be fostered? Use of the air is not just the preserve of air forces. Each of the British armed services increasingly uses the medium for warfare, and most of the UK's future procurement funds are already allocated to air or air-related systems. The real challenge is for them to formulate their operations jointly to achieve the maximum synergy. In the maritime sphere, the

¹⁵ Ibid., paragraph 3:5, p. 8.

¹⁶ Ibid., paragraph 4:8, p. 11.

¹⁷ Ibid., paragraph 3:3, p. 7.

¹⁸ Ibid., paragraph 4:9, p. 11.

¹⁹ Ibid..

emphasis is increasingly on a capacity to deliver effect from the sea onto the land, essentially through air power and with the emphasis on offensive action.

Noteworthy, existing assets include several small carriers and *Tomahawk* land-attack missiles. Two new, huge carriers are planned to replace the 'Invincible' class ones, the first now being expected in 2015/16. The Joint Strike Combat Aircraft will also be introduced, as will Type 45 destroyers, which will probably be equipped with *Tomahawks*. In addition to these, the British possess the *Storm Shadow* air-launched missile, which made its operational *début* during the Iraq campaign. This powerful weapon couples a stand-off range of hundreds of kilometres with a very high degree of precision. It has a number of different systems both for *en route* navigation and terminal guidance, thereby ensuring both accuracy and redundancy. New, medium land forces are also to be introduced in place of some existing armoured and mechanized units. These are to be highly deployable (including by air), with much greater levels of mobility and protection than those enjoyed by traditional light forces. There is also an ongoing debate as to where and how, exactly, the *Apache* attack helicopter might best be incorporated into the army's structure if the emphasis is to be on small and medium-sized operations. Meanwhile, consideration is being given as to how and when numbers of combat planes are to be cut, as single-role fast jets are replaced with multi-role platforms, notably the *Eurofighter* and, in time, the Joint Strike Fighter. Their inherent flexibility points to smaller 'packages' of aircraft being necessary to achieve the same effects.

Arguing that 'Priority must be given to meeting a wider range of expeditionary tasks, at greater range from the UK and with ever-increasing strategic, operational and tactical tempo,' the 2003 *White Paper* concedes that 'Demand in these circumstances falls most heavily on key enablers, such as logistics....'²⁰

Expeditionary logistics need to be joint, integrated and interoperable, effective, agile and 'networked'. The MOD is currently assessing what changes will need to be made to the UK's Joint Rapid-Reaction Force in view of the increased frequency of small and medium-scale operations. The demands placed by several concurrent small-scale operations on, for instance, medical, communication and logistical units could actually prove greater than one or two seemingly more substantial undertakings. There is invariably a need for strategic lift capacity to deploy and support air and land forces. Britain's existing fleet of C-130 transporters is scheduled to start giving way to the A400M machine from 2011, though it is possible that some of the newer C-130s will be retained to move particularly large items. Part of the solution to the logistics conundrum is seen as lying in improvements to the reliability and sustainability of equipment and in so-called 'smart' procurement techniques. There are, for example, proposals to replace some stockpiling with assurances of supply from industry.²¹

²⁰ Ibid., paragraph 4:9, p. 11.

²¹ See *ibid.*, paragraph 4:15, p. 13.

This could turn out to be a risky policy. Certainly, logistical shortcomings can prove to be the Achilles' Heel of any operation or exercise, especially when lines of communication are lengthy and there are numerous air, land and maritime units to support. In the recent campaign in Iraq, for instance, the RAF was flying fixed-wing machines out of eight bases, while the Support Helicopter Force was operating from a number of land sites as well as from the carrier HMS *Ark Royal*. This was an enormous undertaking for the Joint Logistics Component, and there were some shortages and delays, though nothing too serious occurred. Meanwhile, the RAF's VC10 and *Tristar* air tankers provided fuel for both British fast jets and also US Navy jets, which have a compatible refuelling system. The tankers' endeavours permitted RAF *Tornado* F3s and GR4s to fly sorties of around seven hours. The sorties of the *Harrier* GR7s were also prolonged; one lasted almost nine hours.

Overall, the RAF is significantly smaller than it was as recently as 1998, and a much larger proportion of it was deployed to the Gulf in 2003. For some years now, it has employed a 'Total Force' concept and makes increasing use of RAF Reserve and Royal Auxiliary Air Force personnel: 1,134 auxiliaries and 165 ex-regulars were mobilized for the recent Iraq campaign. They helped in air-crew augmentation; air movements; intelligence; medical provision; force-protection and the RAF's mobile meteorological unit. Many of them performed vital functions in the UK, but most were dispatched to the Gulf. It is anticipated that, in view of the demands imposed by expeditionary warfare, some reservist units and individuals will have to be kept at higher states of readiness than parts of the regular armed forces. Meanwhile, special financial incentives have been introduced to help retain the services of precious aircrew in particular.

The 2003 *White Paper* stipulates that equipment must:

- be inherently deployable and logistically frugal to reduce the logistical burden on our deployed forces;
- provide greater protection, including friend-foe identification, particularly when working with coalition partners;
- place the lowest practical demands on our manpower, through, for instance, better ergonomics;
- be able to survive in environments where CBRN weaponry might be employed;
- be readily adaptable, so as to be modifiable for new missions and to cope with new threats and to be able to exploit new technologies.

Actual combat experience in the recent campaign in Iraq proved a good testing ground for the RAF's existing and evolving capabilities, which are very much in keeping with the ethos of NATO's Transformation aspirations. For two years now, British 1,000- and 2,000-pound bombs have habitually been fitted with Global

Positioning System (GPS) guidance with an inertial back up. They have proved to be very dependable, very accurate and extraordinarily flexible weapons. They can either be dropped in pure laser guidance mode, or, alternatively, in laser mode but with GPS guidance taking over if, for any reason, the laser fails or the 'lock' is broken. The RAF has normally employed 1,000-pound bombs because that level of destructive power allows for a circular error probable of several metres. However, today's very high levels of terminal precision mean that weapons of much smaller explosive capacity can be employed to achieve the same effect against many targets. For some, 1,000- and even 2,000-pound bombs will still be required, but smaller warheads will suffice against many, particularly in close air support missions. This will have two important consequences: 'collateral damage' will be reduced and, secondly, aircraft will be able to carry two to four times as many weapons as now. When coupled with the ability that British *Tornado* GR4s and *Harrier* GR7s have to programme the GPS coordinates while airborne, these enhanced *Paveway* bombs are, moreover, a suitable weapon for time-sensitive targeting and close air support assignments.

Since the 1991 Gulf War, the *Tornado* F3's capabilities have been transformed by various enhancements, including improved radar, secure radios and the Advanced Short-Range Air-to-Air Missile (ASRAAM).

Owing to the Joint Tactical Information System (JTIDS), Link 16, the crews enjoyed excellent situational awareness, receiving radar pictures from airborne warning and control aircraft and other sources. It is hoped that this capability will be incorporated into the UK's attack and reconnaissance platforms, notably the *Tornado* GR4 and *Harrier*. Such a data link would greatly enhance their overall effectiveness, not least because it would permit the swift and secure passage of a variety of additional information. During the 2003 invasion of Iraq, a new tactical reconnaissance pod – which contains electro-optical sensors and was already being used on *Jaguars* – was fitted to the *Harrier* GR7s as well, the necessary modifications having been made to them a few weeks beforehand. It supplemented the *Harriers'* Ground Exploitation System. A still more capable pod, known as *Raptor*, is mounted on the *Tornado* GR4. As well as its electro-optical capability, *Raptor* has infra-red sensors for night use and a real-time data link.

Similarly, the *Tornado* F3 was also modified to carry ALARM anti-radiation missiles so that these aircraft might also be employed in electronic warfare attacks. Effected only shortly before the war began, this innovation yielded a system that was deemed insufficiently robust to risk in combat missions. Nevertheless, there are plans to continue developing it as a complement to our existing electronic warfare capabilities, many of which are on the leading edges of technology and, in some cases, well in advance of the capabilities of even the Americans. Much of this development work will be incorporated into the Joint Strike Fighter programme, which is itself testimony to the technical prowess demonstrated by the

British in their contribution to the Eurofighter *Typhoon* and other high-technology projects.

Throughout the 2003 campaign, the Iraqi Air Force did not mount a single fixed-wing sortie, though hostile surface-to-air missile and anti-aircraft artillery forces were very active. There were numerous surface-to-air firings, but not many of these attacks were fully radar-guided. Good electronic warfare equipment and radar evasion stratagems neutralized the danger, justifying our expenditure on both equipment and the development of tactics. As, however, new and much more capable anti-aircraft systems are continuously being fielded, it is anticipated that better countermeasures equipment will have to be acquired, or improvements to our current systems will have to be made if the capacity to suppress enemy air defences is to be preserved.

Conversely, the British are persuaded that they themselves will have to acquire defences that are capable of tackling a variety of aerial threats. Besides conventional fixed- and rotary-wing aircraft, among these are UAVs, and ballistic and aerodynamic missiles. The UK has already granted the USA permission to update the Fylingdales radar as part of America's embryonic missile umbrella and has herself undertaken conceptual examinations of some relevant issues, such as deterrence, counterforce, passive and active protection, (theatre) ballistic missile defence, and the protection of deployed, expeditionary forces. These have highlighted posture and force-balance complexities, among others. There is much interest in the forthcoming NATO feasibility study on active, layered, ballistic missile defence capabilities, but the interlocking problems posed by the proliferation of rocket technology and UAVs are formidable.²²

As the Cuban Missile Crisis of 1962 underscored, placing missiles in neat 'strategic' and 'tactical' categories has often proved a bewildering quest. Today, one could argue that, conceptually and more generally speaking, there are no longer such things as strategic or tactical weapons; all that counts is the tactical or strategic effect. Yet, one cannot always be certain that the effect will be the same as the intent. Tactical air power's speed and reach make it highly responsive, but it also suffers from impermanence. Moreover, where certain systems are concerned, such as cruise missiles, comparatively lengthy periods of time elapse between the decision to launch them being taken and their impact being felt. This renders them less flexible, even when they are furnished with mid-course re-targeting mechanisms. In the case of other systems, platform vulnerability can be a concern and robustness more of an issue. Maintaining a safe distance between the attacking platform and its targets will have to form the cardinal means of safeguarding against most threats, since the widespread use of countermeasures such as 'stealth' is likely to prove prohibitively costly. Existing weapons already permit the

²² See, for instance, D. Gates, *Sky Wars* (Reaktion, London, 2003), particularly Chapter V, 'Missile-Defence Dilemmas.'

employment of stand-off blows and, with many means available to achieve precision, it is irresponsible to push inhabited aerial attack platforms any further forward than necessary. UAVs plainly have an increasingly role both in this regard and others, and a blend of manned and pilotless machines might permit attacks to be pressed home at acceptable risk, even in the teeth of fairly effective defences.

The conceptual ideal for future air power capabilities would, perhaps, be permanent global reach and an ability to strike targets almost or literally instantaneously. The weapon carriers of the future must have exceptional endurance and be large enough to house a large payload of stand-off precision weapons. Some of these platforms will almost certainly be UAVs, rather than inhabited machines, but the need to need to maintain human control and discrimination does impose some limitations. War is, after all, unique to our species and consequently has both psychological and material dimensions. This fact is at least implicitly acknowledged by those theorists who classify effects as cognitive or physical. Whatever the future actually entails, however, it would seem likely that British concepts, technology and expertise are destined to play a major part in shaping it.

Forsvarets nye innretning – dagens valg, morgendagens tvangstrøye?

Barthold Hals

Forsvarssjefen overleverte sin militærfaglige utredning til Forsvarsministeren 8. desember 2003. I disse dager er Forsvarsministeren og hennes departement i avslutningen på arbeidet med Langtidsproposisjon 04. Proposisjonen er planlagt vedtatt i statsråd i begynnelsen av mars og behandlet i Stortinget i slutten av juni. Denne er den fjerde proposisjonen i løpet av tre år som kan sies å ha store konsekvenser for Forsvarets innretning.

Mange stiller seg spørsmål om tempoet i pågående omstilling og innretningen av Forsvarssjefens militærfaglige utredning 2003 (MFU) som indikerer ytterligere kraftfulle omstillingstiltak utover 2005. Det er ikke uvanlig å høre utsagn som: *Dette bærer galt av sted – hvorfor gjør vi dette nå – er Forsvaret ute av kontroll – omstillingen går for fort – de langsiktige mål for Forsvaret ble jo vedtatt i forbindelse med behandlingen av Sttingsproposisjonene 45 og 55.*

Forsvarsstudie 2000 (FS 2000) og Sttingsproposisjon 45 markerte en radikalt kursendring i forsvarsplanleggingen. For det første var dette den første langtidsplan etter den kalde krigen som la til grunn et helt annet sikkerhetspolitisk grunnlag enn de foregående 50 år. For det andre var studien ressursdrevet. Det vil si at den anga hvilket forsvar som var mulig å realisere og vedlikeholde innenfor en gitt ressursramme.

MFU må ses på som en videreføring av den strategiske kursendring som ble påbegynt for tre år siden. Men MFU tar også høyde for at det er behov for å justere den kursen som ble staket ut i FS 2000 og St prp 45, både med henblikk på endret trusselbilde, alliansetilpassing, operativ innretning og økonomiske forutsetninger.

Historien har vist oss at ekspertenes prognoser og spådommer om fremtiden ofte har vært feilslått. Dagens sikkerhetsbilde preges av uforutsigbarhet. Forsvaret som et sikkerhetspolitisk instrument skal være et produkt av de sikkerhetspolitiske vurderinger som legges til grunn. Det vil si at militærmakten til enhver tid skal være et relevant politisk virkemiddel som skal løse de oppgaver den pålegges.

Fram til langt ut på 1990 tallet, var vårt fokus rettet mot invasjonstrusselen fra Sovjetunionen og Russland. Parallelt ble Forsvaret pålagt flere og flere av det som kan benevnes fredsoperative oppgaver, slik som kystvakt, redningstjeneste, annen støtte til det sivile samfunn og fredsbevarende operasjoner. Men hele tiden ble disse aktivitetene av de fleste oppfattet som ikke-prioriterte aktiviteter som ofte forstyrret våre tradisjonelle krigsforberedelser.

Som en del av MFU er det gjennomført en rekke scenariestudier, operative spill, drøftinger og utredninger. Scenariene forsøker å gjenspeile bredden av de sikkerhetspolitiske utfordringer og trusler vi kan stå overfor i fremtiden. Scenarioarbeidet har ikke vært et forsøk på å finne det eller de dimensjonerende scenarier, men heller et forsøk på å identifisere trender og gjennomgående konklusjoner. Scenariestudiene sammen med sentrale politiske rammevilkår har gitt en rekke interessante, men ikke overraskende konklusjoner.

Fra å være et forsvar som tradisjonelt har fokusert ensidig på territorielt forsvar, peker det nå i retning av det man kan kalle et forsvar av norske interesser. Forsvar av territoriet er også en del av dette, men militære virkemidler blir anvendt i langt videre forstand enn ensidig territorielt fokus. Myndighetsutøvelse og ivaretagelse av våre ressurser i havområdene, kampen mot terrorisme, beskyttelse mot masseødeleggelsesvåpen og fredsstøttende- og fredsopprettende internasjonale operasjoner er eksempler på områder hvor de politiske myndigheter mener det er naturlig å bidra med militære kapasiteter. Dette bildet angir klart at Forsvarets operative kapasiteter må være fleksible. Det er summen av oppgavene som dimensjonerer strukturen, ikke en altoverskyggende oppgave, slik det var under den kalde krigen. Når dette er sagt, er det vesentlig å presisere at dimensjonerende for utvikling og bruk av militære virkemidler er evnen til å kunne operere i kamp og krigslignende situasjoner.

Det trusselbilde vi står overfor preges av uforutsigbarhet. Vi vet ikke når, omfanget av eller hvor situasjoner oppstår hvor vi nasjonalt eller internasjonalt kan bli involvert med militære styrker. Dette peker entydig i retning av at Forsvarets operative kapasiteter må være i stand til å settes inn raskt og forflyttes dit behovet oppstår, uten omfattende tradisjonelle mobiliseringstiltak eller store rekrutteringskampanjer for å skaffe frivillige. Tidligere baserte vi oss hovedsakelig på beredskapslovgivningen, nå må vi basere oss på at forberedelser og innsetting av militære styrker hjemme eller ute, i hovedsak skjer under fredsforhold og fredslovgivning. Vurdert i en nasjonal sammenheng vil varslingstiden være kortere enn de behov som oppstår utenfor landet, fordi det forventes at vi er i stand til på egenhånd å løse situasjoner eller kontrollere situasjoner inntil allierte styrker settes inn. Dette tilsier at fleksibilitet, gripbarhet og deployerbarhet har trådt fram som avgjørende kriterier for å kunne betrakte militære virkemidler som relevante, både innenfor og utenfor landets grenser, og de får derfor avgjørende betydning for innretningen av hele Forsvaret. Vi bør også merke oss at disse karakteristika er allmenngyldige i den forstand at de er til dels uavhengige av sikkerhetspolitiske vurderinger, herunder alliansetilknytning.

Det er et bredt politisk flertall for internasjonalt engasjement, også ved bruk av militære virkemidler. Norge har lange tradisjoner med internasjonalt engasjement og fører en relativt høy internasjonal profil i denne sammenheng. Norge er, relativt sett, et av verdens rikeste land som befinner seg i et sikkerhetspolitisk stabilt område. Det er derfor ikke overraskende at det forventes at vi bidrar internasjonalt

med militære virkemidler. Omfanget av vår deltakelse må til enhver tid vurderes opp mot våre interesser og hvilke kapasiteter vi i stand til å stille. Men det synes som om det er et bredt politisk flertall i Norge for at vi tar vår andel av de internasjonale forpliktelser for å skape fred og stabilitet.

I den senere tid har enkelte i det sikkerpolitiske miljø tatt til orde for en redusert internasjonal militær ambisjon og mer ”soft” innretning på de styrker som deltar internasjonalt. Argumentasjonen bygger hovedsakelig på frykten for å bli utnyttet av sentrale allierte. En sammenblanding av Forsvarets utvikling med USAs for tiden mer offensive anvendelse av militære kapasiteter som strategisk virkemiddel, betrakter jeg som en svært uheldig avsporing av debatten om Forsvarets modernisering og utvikling. Norsk sikkerhet og ivaretagelse av norske interesser krever internasjonalt militært engasjement, ikke minst sett opp i mot et endret trusselbilde med terrorisme og asymmetriske trusler, som ikke lar seg påvirke av rene nasjonale betraktninger. Forsvaret utvikles i tråd med politiske målsettinger. Politiske myndigheter avgjør ut fra en helhetsvurdering hvilke operasjoner vi skal delta i, og etter råd fra Forsvarssjefen, med hvilke kapasiteter vi kan delta med. Forsvarsplanleggingen må ha en strategisk innretning som ikke er bundet opp i ulike politiske strømninger blant våre allierte. Karakteristika som fleksibilitet, gripbarhet og deployerbarhet vil uansett måtte prioriteres.

Det er ikke slik at det kreves én type styrker for operasjoner med FN-mandat, og én type styrker for operasjoner uten FN-mandat, én type styrker i NATO, én type styrker i koalisjoner utenfor NATO-rammen, osv. Hvis vi ser tilbake på det spekter av operasjoner som har blitt gjennomført i henholdsvis FN- og NATO-rammen gjennom de siste 15 år, er det rimelig å konkludere med at Forsvaret må utvikles i retning av mer fleksible og gripbare styrker av høy kvalitet.

I Forsvarsministerens Rammeskriv for Forsvarssjefens MFU påpekes det at styrkestrukturen samlet i størst mulig grad må være i stand til å løse de dimensjonerende oppgaver, både hjemme og ute. De styrker som kan løse et bredest mulig spekter av oppgaver skal prioriteres. Et annet sentralt forhold i Rammeskrivet er etableringen av Nordsjøstrategien, som påpeker at Danmark, Nederland, Storbritannia og Tyskland er våre viktigste europeiske allierte samt at Norge sammen med disse landene utgjør en sentral akse i de transatlantiske forbindelser.

Forsvarets operative struktur må først og fremst relateres til de oppgaver Forsvaret er ment å løse. Norge skal, uten støtte fra allierte, kunne løse oppgaver i den nedre delen av konfliktspekteret. Overvåking og etterretning – suverenitetshevdelse – myndighetsutøvelse – episode- og krisehåndtering er oppgaver vi må kunne håndtere alene. Konvensjonelle angrep på territorium, angrep med masseødeleggelsesvåpen og andre typer anslag og angrep som skaper så omfattende skader at situasjonen ikke kan håndteres med nasjonale ressurser alene, er forhold som krever alliert støtte, det vil si situasjoner som omfattes av Atlanterhavspaktens artikkel 5 og 6.

Norsk deltakelse i fredsstøttende og fredsopprettende operasjoner vil alltid foregå i en flernasjonalt ramme. Deltakelse i denne type operasjoner har endret karakter etter 1995. Fra selv å lede operasjonene direkte, har FN gått i retning av å overlate den operative gjennomføringen til en allianse eller koalisjon som opererer under FN-mandat. Hovedårsaken til dette er først og fremst FN's manglende evne til effektivt å kunne direkte lede komplekse militære operasjoner, herunder også evne til troverdig beskyttelse av egne styrker.

I debatten om Forsvaret blir det fra tid til annen hevdet at dersom vi kun prioriterte hjemmeoppgavene, eller dersom vi kun deltok i tradisjonelle fredsbevarende operasjoner i FN-regi, så ville moderniseringen av Forsvaret være mindre påkrevet. Dette er påstander jeg vil tilbakevise på det sterkeste. Også FN har blitt påvirket av de nye utfordringene. I oktober 2000 konkluderte FN's ekspertpanel for fredsoperasjoner i Brahimi-rapporten med at FN's tradisjonelle tilnærming til slike operasjoner måtte endres i takt med blant annet økte krav til reaksjonsevne, effektiv ledelse og bedret operativ evne. Norske soldater som deltok i for eksempel FN-operasjonene på Balkan frem til 1995, opplevde hvordan kravene til FN og til FN-soldater endret seg. Under den FN-ledede perioden, ble styrkene kontinuerlig trakassert og undergravd, men når NATO ble satt inn med robuste styrker og med mandat til å gjennomføre oppdraget ved bruk av maktmidler, endret partenes opptreden seg over natten til positivt samarbeid. FN's konferanse i Stockholm i slutten av januar i år hadde fokus på hvordan FN i fremtiden kan forebygge "folkemord". Her ble behovet igjen presisert for robuste, gripbare militære styrker som raskt kunne settes inn for å forebygge og hindre katastrofer av denne karakter. Etter min mening må norske styrker forberedes, trenes og øves for oppdrag i hele spekteret av operasjoner. Noe annet vil begrense fleksibiliteten, redusere relevansen av Forsvaret og være en dårlig sikkerhetspolitisk investering.

En av de viktigste overordnede langsiktige målsettinger med MFU har vært å legge forholdene til rette slik at fremtidige beslutningstakere gis handlefrihet til å justere eller endre kursen. Etableringen av et logistikk- og støttekonsept som bygger opp under den strategiske og operative innretning er her helt sentralt. Det vil si et sterkt fokus på at all støttevirksomhet har et overordnet rasjonale om å bruke minst mulig av de samlede ressurser, men å være godt nok for effektivt å understøtte den operative virksomheten. MFU har påvist og anbefalt et effektiviseringspotensiale i størrelsesorden to milliarder kroner per år, samtidig som de operative leveransene bedres. Det foreligger på sikt et ytterligere effektiviseringspotensiale som kan realiseres først og fremst ved en sterkere konsentrasjon av Forsvarets virksomhet. Forsvaret må fokusere sin virksomhet mot primæroppgavene og i størst mulig grad sette bort annen virksomhet. Bortsetting av virksomhet eller offentlig privat partnerskap (OPP) som det også kalles, bidrar til å skape handlefrihet og fleksibilitet.

Et forsvar basert på verneplikt er sterkt forankret blant folk flest, også i officerskorpset. Men verneplikten må som resten av Forsvaret, moderniseres og

tilpasses behovene. Det hevdes i enkelte miljøer at verneplikten er et mål i seg selv, og dermed at all mannlig ungdom bør gjennomføre militær førstegangstjeneste. Hvis Forsvaret skulle pålegges en slik oppgave, snakker vi om ekstrakostnader på flere milliarder kroner per år. Militær verneplikt må praktiseres ut fra Forsvarets behov. Men når en relativt liten andel av årskullet gjennomfører førstegangstjeneste, forutsetter det at de som gjennomfører føler tjenesten meningsfull, at det gir status og en økonomisk kompensasjon som er langt bedre enn i dag.

Deltakelse i internasjonale operasjoner er en av Forsvarets hovedoppgaver. Det er derfor naturlig at alt befalet i prinsippet er til disposisjon når slike oppgaver løses, det vil si at beordringsplikt for alt befalet innføres. Gjennomføring av politisk lovlige fattede vedtak, bør ikke kunne stanses av enkeltindividers motstand mot å delta. Beordringsplikt vil spre belastningene og gi nødvendig kompetanse til større deler av organisasjonen. Det er heller ikke slik at frivillighet rekrutterer de beste, ei heller er det slik at frivillighet og eventuelt hyppig frivillighet er sunt for den enkelte.

Gripbare militære kapasiteter innebærer at avdelingene er samtrente over lengre tid. Samtrente avdelinger krever kontinuitet på alle nivåer, spesielt på de lavere. Hvis Forsvaret skal dreies i denne retningen, forutsettes en relativ stor økning i antall befal på dette nivå. Tidligere hadde vi et stort antall stabsstillinger som kunne bekles av befal som avanserte ut av stillinger på lavt nivå. Når disse avansementsmulighetene blir sterkt redusert, blir dermed størstedelen av denne kategorien overtallige i 35- til 40-års alderen. Forsvaret har behov for å beholde denne kategorien befal over tid, ikke minst for å skape kontinuitet og erfaring på lavt nivå. Men ansettelsesforholdet må tidsbegrenses, for ikke å komme i opp i en situasjon hvor det må etableres kontinuerlige omfattende avgangspakker for å få personellet til å slutte. For å rekruttere til en slik ordning, må den gjøres attraktiv med bonus- og eventuelt utdanningsordninger.

Forsvaret kan beskrives som en kompetanseorganisasjon. Kvalitet og kompetanse henger nøye sammen. Dette er igjen koblet nært til motivasjon og rekruttering. Høy kvalitet innenfor vårt utdanningssystem er avgjørende for å motivere og skape grunnlaget for kvalitet og høy kompetanse i Forsvaret generelt. Vi har i dag i hovedsak et meget godt utdanningssystem. Men det må tilpasses og utvikles i takt med resten av Forsvaret. De grep som foreslås i MFU både innenfor befalsskole- krigsskole- og stabsskole-systemet er nødvendige grep for sikre en mer helhetlig bruk av ressursene, samt å opprettholde minst samme høye kvalitet med bruk av mindre ressurser.

Jeg har i dette foredraget påpekt og drøftet de mest sentrale strategiske grep som ligger til grunn for MFU, og som etter mitt inntrykk i all hovedsak blir videreført i LTP 04. Disse grepene er i stor grad rettet inn mot å forhindre at beslutninger som fattes i dag ikke må bli en "tvangstrøye" for fremtidens forsvar. Forsvarssjefen og hans ledergruppe står fullt og helt sammen om MFU og spesielt de grep og

beslutninger som må tas for å legge forholdene til rette for å opprettholde og videreutvikle et relevant forsvar, og dermed til det Forsvaret er ment å være; et fleksibelt sikkerhetspolitisk instrument.

Militær transformasjon – konsekvenser for norsk suverenitetshevdelse¹

Jacob Børresen

Takk for at jeg ble invitert hit for å snakke om et tema jeg brenner for. Jeg håper at dette er mer enn et alibi til motparten, for det jeg nå skal si det er viktig og det er oppriktig ment.

Det er ingen tvil om at vi skal ha et forsvar som er sikkerhetspolitisk relevant, spørsmålet er hvordan et slikt forsvar skal se ut. Svaret avhenger av en lang rekke faktorer. De to viktigste skal jeg konsentrere meg om i dette foredraget. Den første gjelder vår oppfatning av Norges strategiske stilling. Hva består utfordringene mot Norges sikkerhet og Norges interesser av? Hvordan ser våre strategiske omgivelser ut? Hvilke krefter er det som bestemmer forholdet mellom statene i det internasjonale samfunnet av stater? Og hvilken rolle spiller militær makt i den sammenhengen? Det er det ene.

Den andre faktoren som er avgjørende for hvordan Forsvaret skal innrettes, er hvilken oppfatning vi har av hvordan militær makt omsettes til politisk innflytelse.

For sikkerhets skyld, når Barthold Hals stadig vekk sier at de som er imot omorganiseringen påstår at vi ikke trenger å omorganisere, så er ikke det sant. Det er ingen av oss som sier det. La oss slutte å diskutere mot stråmenn som vi konstruerer. La oss heller diskutere realitetene. Det er ingen tvil om at omstillingen i Forsvaret var og er nødvendig, viktig og riktig. Det vi diskuterer er hvilken retning omstillingen skal ta.

Problemet, slik jeg ser det, er at på begge disse avgjørende punktene – punkt 1; hva er Norges strategiske stilling? og punkt 2; hvordan omsettes militær makt til politisk innflytelse? – så tar regjeringen feil, og bygger på et galt grunnlag. Konsekvensen av det er at omstillingen i Forsvaret er på full fart i feil retning.

Når det gjelder Luftforsvaret og Sjøforsvaret så er ikke dette så dramatisk, for uansett hvilken retning vi tok, så ville ikke resultatet blitt så forskjellig. Det som er dramatisk, er Hæren. Problemet er at Hæren er i ferd med å bli absurd liten og at vi er i ferd med å passere et *point of no return* i den forstand at den dagen en begynner å selge Hærens *real estate* – Hærens garnisoner, øvingsområder og leirer – så må det en ny krig til for at Hæren skal komme tilbake.

Hva er det som er galt? Jo for det første så er det et overdrevet fokus på operativ ild og på enhetenes evne til å overleve på en høyteknologisk slagmark, på å sloss

¹ Redaktøren gjør oppmerksom på at denne teksten har et utpreget muntlig preg siden den er basert på Flaggkommandør Børresens muntlige fremføring uten manus ved seminaret. Den gjengitte teksten er godkjent av Børresen.

og på å vinne. Jeg kommer tilbake til det. For det annet er det et overdrevet fokus på internasjonale operasjoner i en slik grad at det setter våre evner til å ivareta våre interesser nasjonalt i fare. Når kravet er at Forsvaret skal kunne operere sammen med våre allierte i skarpe operasjoner i strid, så betyr det at det er våre alliertes standarder og valg av løsninger som blir bestemmende for våre valg av materiell og struktur. Det siste eksempelet nå er link-systemet til de nye fregattene som er veldig dyrt, men som er absolutt nødvendig for å kunne delta i internasjonale operasjoner. Konsekvensen er at Forsvaret får veldig lite volum. Det vi glemmer, det er at for et lite land som Norge så er ikke Forsvarets viktigste oppgave aktivt å reise ut og forfølge norske interesser med militær makt. Det er slik stormakter alltid har opptrådt, og alltid vil komme til å opptre, for de har den valgmuligheten. Det er ingen tradisjon i Norge for å delta ute med styrker i stormaktenes militærdiplomati. Vi har en helt annen tradisjon, vi feirer nasjonaldagen med barnetog og ikke med militærparader. Vi har ingen sterke militære tradisjoner, hvor eksempelvis offisersyrket har meget høy prestisje. Nordmenn har et helt annet selvbilde. Og det betyr at når regjeringen samtidig har unnlatt å bygge et solid politisk grunnlag for beslutningen om å delta ute, så blir denne beslutningen, om den skulle bli satt under press, om det verste skulle skje og vi fikk et betydelig antall falne og sårede, så ville det vise seg at denne politikken er veldig skjør.

Og samtidig er regjeringen overbevist om, som jeg også skal komme tilbake til, at vi har løst krigens problem i vår del av verden. Trusselen om krig er ikke lenger tilstede, krig det er nå noe som foregår langs Europas urolige ytterkant, i samfunn som er mindre utviklet enn vårt. Og Forsvaret av Norge foregår nå på Balkan, i Midtøsten, i Nord-Afrika osv. Hvis det i en slik situasjon blir politisk vanskelig eller umulig å bruke styrker, på grunn av den erfaringen vi gjorde, og som vi var uforberedt på, samtidig som vi ikke trenger noe territorielt forsvar hjemme – ja hva skal vi da med et forsvar til 30 milliarder kroner i året? Min påstand er at regjeringens nåværende sikkerhetspolitikk truer Forsvarets eksistens.

Hvordan er vi kommet i denne situasjonen? For 2 år siden holdt Forsvarsministeren, Kristin Krohn Devold, et foredrag i Oslo Militære Samfund som hun innledet med å se på oss, kritikerne, rette en pekefinger mot oss, og si: ”Den kalde krigen er over!” Jeg må innrømme at jeg følte meg mektig provosert den gangen. Men i år da jeg var i Oslo Militære Samfund og hørte på Kristin Krohn Devold, så fikk jeg faktisk en sterk trang til å reise meg opp å returnere komplimentet til vår kjære forsvarsminister, og si: ”Hør her: den kalde krigen er faktisk over!” For hva var det som karakteriserte den kalde krigen? Jo punkt en; det var en felles overhengende trussel. Hva er det regjeringen legger til grunn for vår nåværende forsvars- og sikkerhetspolitikk? Jo, en felles overhengende trussel. Jeg skal litt senere argumentere for at det er feil. Punkt 2, hva er det regjeringen baserer seg på? Jo, et imperativ, nemlig lojalitet i NATO, lojalitet overfor USA, som under den kalde krigen var viktig, riktig og nødvendig. Fordi vi var i samme båt. I dag er det fortsatt slik at USA er vår viktigste allierte, og vi må føre en

politikk som gjør det mest mulig sannsynlig at USA finner det å være i sin interesse å komme oss til unnsetning når vi blir satt under militært press. Men svaret på det er ikke selvutslettende lojalitet. Svaret på det er ikke å stille opp hver eneste gang, eller litt spissformulert, å hoppe hver eneste gang USA hikker, slik vi nå gjør. Og det var faktisk ikke det som var svaret under den kalde krigen heller.

Jeg har lyst til å fortelle en liten anekdote: Jeg tjenestegjorde under Johan Jørgen Holst da vi fikk KV Toshiba saken. For dere unge så var det altså slik at Kongsberg, i strid med COCOM-reglene, hadde eksportert en avansert dreiebenk til Sovjetunionen. Den kunne lage ubåtpropeller, som gjorde at sovjetiske ubåter ble mye mer stillegående enn før. Amerikanerne var rasende. De truet med sanksjoner og Holst ble kalt inn på teppet. I den situasjonen maktet Holst å stå rakrygget og si: hør her dette er tull, vi er allierte, vi har felles interesser, la oss vende dette til noe vi kan gjøre sammen. Så ble resultatet et veldig spennende og veldig viktig oseanografisk forskningsprogram i nordområdene, fellesfinansiert av Norge og USA. Det er et eksempel på hvordan man fører en politikk som er forankret i norske interesser, en norsk analyse, og på det grunnlaget går i møte med våre allierte og skaper et felles solid grunnlag. Jeg har en sterk følelse av at denne måten å håndtere forholdet til mektige og viktige allierte på er meget langt fra den politikken vi ser i dag, og det beklager jeg.

Under den kalde krigen var NATO forutsetningen, grunnvollen, for det norske forsvarsopplegget. Selv om vi ikke snakket så høyt om det den gangen, så vet alle som har studert temaet at det aldri var noen automatikk i NATOs artikkel nr 5. Men vi var nesten der, for gjennom etableringen av NATOs integrerte militære struktur, gjennom øvelser, gjennom planlegging osv, så ble det nesten en automatikk til slutt. NATO var helt vesentlig for vår sikkerhet. Hva er NATO i dag? NATO er fortsatt meget vesentlig. I NATO har vi utviklet et system for konsultasjoner mellom medlemslandene, et system for krisehåndtering om man vil, som har ført til at krig mellom NATOs medlemsland, tidligere erkefiender, nærmest er utenkelig. Selv Hellas og Tyrkia lykkes det stort sett NATO å håndtere. Det betyr at en utvidelse av NATO østover innebærer en utvidelse av det territoriet der landene som bebor det ikke lenger fører krig og det er i så fall et meget stort fremskritt. Dette er, etter mitt skjønn, NATOs viktigste oppgave i dag. NATO er også USAs fotfeste i Europa, arenaen hvor USA primært utspiller sin sikkerhetspolitikk i Europa, konsulterer med sine europeiske allierte, og utøver innflytelse i europeisk sikkerhetspolitikk. NATO er viktig for USA, og da må vi som lojale allierte fortelle amerikanerne at ved å bruke NATO som en *toolbox* til alle mulige andre oppgaver, bidrar det til å undergrave og svekke det samme NATO. Transformasjon som foregår i NATOs væpnede styrker i dag, og som vi er en del av, har i denne sammenheng ført til at alt som heter forsterkningsplaner og øremerkede forsterkninger er borte. Og volumet på de styrkene som er tilgjengelige er blitt mindre.

Dersom Norge i en situasjon skulle bli satt under militært press, så er det min påstand at det er vanskelig å tenke seg at det er noe som vil skje isolert her oppe i nordområdene, og at det ikke vil være en *fall out* av en mer anstrengt situasjon i Europa mer generelt, som NATO også vil være involvert i. Det er ikke noen dristig påstand at før situasjonen er kommet så langt at Norge trenger hjelp, så er NATOs ressurser egentlig oppbrukt og engasjert andre steder. Samtidig tror jeg det er riktig å si at mens Norge under de siste 20 og de første 6-7 årene av den kalde krigen strategisk sett var helt sentralt plassert i alliansen, så er vi ikke det i dag. Og resultatet av disse to faktorene, vår ringere betydning for NATO, og NATOs mindre kapasitet, i tillegg til et høyere antall medlemsland med et vidt spekter av interesser, gjør at det ikke er sikkert at det blir så lett å få et vedtak i NATO-rådet om å prioritere Norge på bekostning av andre innsatsområder. Sannsynligheten for at NATO skal være tilgjengelig og komme oss til hjelp militært, er med andre ord blitt sterkt redusert.

Samtidig er det slik at når det gjelder utfordringene som eksisterer mot norske interesser, og mot norsk sikkerhet, så går ikke konfliktlinjene øst-vest slik som i gamle dager. De går på kryss og tvers. Og i mange situasjoner som ikke nødvendigvis vil lede til krig, men som kan føre til at vi kommer i en ubehagelig situasjon, og at vi blir satt under et visst press, der kan flere av våre allierte i NATO komme til å vise seg å være våre ærede motparter. NATO har med andre ord ikke lenger den samme funksjonen i norsk sikkerhetspolitikk som alliansen hadde under den kalde krigen. Derfor er det veldig positivt og bra at regjeringen nå for eksempel satser på å bygge den såkalte nordsjøalliansen. At vi i større grad enn under den kalde krigen får en bilateralisering av forholdet vårt til USA, kan også være positivt. Så mitt ankepunkt mot regjeringens forsvars- og sikkerhetspolitikk er at regjeringen faktisk ikke synes å ha oppdaget at den kalde krigen er over, for den viderefører den kalde krigen håndgrep; imperativet om lojalitet i NATO, lojalitet mot USA og forestillingen om en felles fiende, og et sett med felles interesser. Vi går fortsatt til Washington og Brussel for å hente våre trusselvurderinger og strategiske analyser, slik vi gjorde det under den kalde krigen.

Men i virkeligheten er Norge på mange måter mer utsatt i dag enn vi var under den kalde krigen. Og vår situasjon er veldig annerledes enn situasjonen til land som for eksempel Nederland, Belgia, Luxembourg, Portugal og Storbritannia, noe som gjør at det er absolutt påkrevd at vi lager våre egne analyser, foretar våre egne trusselvurderinger, istedenfor å løpe til Washington og Brussel og hente marsjordreder derfra. Hva er det som har skjedd i våre politiske og sikkerhetspolitiske omgivelser? For det første, så har det skjedd en politisk revolusjon. Sovjetunionen har gått i oppløsning. Vi har fått en lang rekke nye selvstendige stater i Europa. Delingen av Tyskland, delingen av Europa, er opphevet. Under den kalde krigen holdt de to supermaktene, USA og Sovjetunionen, Europa i et jerngrep. De kontrollerte Europa. Det skjedde ingen

ting på den forsvars- og sikkerhetspolitiske arenaen i Europa, uten at det var sanksjonert i Moskva eller Washington. Det er ikke lenger tilfelle. Russland har ingen, eller meget liten, myndighet over sitt tidligere europeiske imperium, og USAs evne til å disiplinere og styre de vesteuropeiske statene er sterkt svekket. Det så vi et veldig godt eksempel på under opptakten til Irak-krigen, med Frankrikes og Tysklands motstand.

Vi har også har vært vitne til en transformasjon av landenes militære forsvar. De har beveget seg fra store vernepliktsbaserte og defensive og ubevegelige organisasjoner til små moderne, ”gripbare”, effektive ekspedisjonskorps. Mer tilgjengelige selvfølgelig for den politiske ledelse enn den gamle strukturen var. Samtidig ser vi at stormaktene i våre omgivelser viser større vilje enn før til å bruke militær makt for å nå sine politiske mål, om nødvendig i strid med gjeldende folkerett. Med andre ord, det som skjer er en militarisering av internasjonalt diplomati, en militarisering av utenrikspolitikken, og vi må tilbake til perioden før 1914 for å se noe lignende.

Vi ser at de gamle motsetningene, de geopolitisk bestemte motsetningene, interessemotsetningene, dukker opp igjen i europeisk politikk. Og denne forestillingen vi har i Europa – fordi EU har vært en sånn enestående suksess, fordi at NATO har vært en sånn enestående suksess – om at nasjonalstaten som aktør har utspilt sin rolle, og at krigen som verktøy har blitt irrelevant, det er en forestilling som for det første bare gjelder innenfor dette lille området enn så lenge, og det er en forestilling som ikke deles av våre venner amerikanerne, som har et helt annet syn på militær makt. Den deles heller ikke av vår store nabo Russland. Og da blir det ikke så veldig interessant hva vi mener om det. Det er det ene.

Det andre er at utviklingen jeg nå har beskrevet, er veldig bekymringsfull for et lite land, som først og fremst må støtte seg til respekt for internasjonal folkerett, forbudet mot krig annet enn i rent selvforsvar, som grunnlag for sin sikkerhet.

For det tredje, og for å forsterke dette bildet, så er det slik at Norge og Nordens strategiske betydning tradisjonelt har hvilt på tre faktorer. Den første faktoren har sammenheng med beliggenheten til viktige transportåre, havområdene våre har alltid vært viktige for landene i området, men det som gjør området strategisk interessant er at det har vært viktige transportåre for de omkringliggende stormaktene. På 1500-, 1600-, og 1700-tallet var det Nordsjøen og transporten inn og ut av Østersjøen som var viktig for stormaktene. Derfra fikk de militærstrategiske råvarer som tømmer, hamp, bek, tjære og så videre. Og derfor utøvde stormaktene press på vår region. Det var uakseptabelt at ett land, Sverige, eller Danmark/Norge, skulle kontrollere Øresund, stormaktene sørget for at det var to, så man kunne spille dem ut mot hverandre og ha en viss kontroll. Under første verdenskrig, ble Norge satt under militært press, blant annet på grunn av det tyske behovet for å kunne komme seg ut av Nordsjøen og ut i Atlanterhavet. Under den andre verdenskrig så var akkurat det behovet en av årsakene til at Norge kom i krig med Tyskland. Det vi også så under den andre verdenskrig var at den nordlige

sjøruten, rundt Nordkapp til Murmansk, ble av avgjørende viktig betydning. Så sjørutene våre har ført til at våre omkringliggende stormakter har stor interesse av vårt område. Dermed har de involvert seg i politikken i vårt område.

Den andre faktoren har med råvarer å gjøre: Som jeg sa, vi har tradisjonelt transportert strategisk viktige råvarer som tømmer, tjære, hamp og bek. Så ble det malm, og i dag er det olje og gass. Og det som nå skjer utenfor kysten av Finmark, og utenfor kysten av Kola på kontinentalsokkelen der, er at her får vi Europas nye oljeprovins, Europas nye Kuwait. Det er enorme forekomster av spesielt gass. LNG-teknologien, å fryse ned gass slik at den kan fraktes på tankbåter, har gjort at gassmarkedet nå har blitt globalt. Og USA som storkunde er inne på dette markedet. Det betyr at Norge – om vi ikke var det fra før med olje fra Nordsjøen – i løpet av de neste 5-10 år vil befinne seg i sentrum av oljens geopolittikk. Det betyr igjen at konflikter i Midtøsten, Kaukasus, andre steder som påvirker forsyningen av olje og gass, øyeblikkelig også vil påvirke oss.

Den siste faktoren er den militærstrategiske. Det er fortsatt slik at Russland baserer en viktig del av sin kjernefysiske avskrekingsstyrke på ubåtbaserte missiler. Alle Russlands strategiske ubåter er stasjonert på Kolahalvøya. Når de er ute og seiler så seiler de i våre nordlige havområder. De følges av amerikanske SURTASS/T-AGOS søkefartøyer, og de følges av amerikanske ubåter. Franske ubåter er også i dette området, det samme er britiske. Og man vokter på hverandre. I den forstand sitter vi igjen i nord med en rest av den kalde krigen.

Kombinasjonen av et verdenssamfunn hvor vi ser en militarisering av internasjonalt diplomati og politikk, og Norges strategiske situasjon som er viktigere enn noensinne, gjør at Norge er mer utsatt enn vi har vært på mange år. Og for å sette ekstra spiss på det, som et lite krydder, så er det fascinerende å se hvordan Russland og USA tilnærmer seg hverandre og finner felles interesser på flere og flere områder. Det setter Norge i en interessant situasjon. Konfliktstoffet i vårt område, resultatet av at her møtes stormaktsinteresser, her er det viktige militærstrategiske områder – jeg har glemt å nevne fisk og fiskeprodukter, men tiden flyr – sannsynligheten for at dette konfliktstoffet kan få en militær dimensjon i en krise er veldig stor. Og Norge med vår beliggenhet, med våre tilstøtende havområder, med våre forpliktelser som suveren stat, har en lang rekke oppgaver, militære oppgaver, som bare vi kan ivareta her hjemme. Og vi må derfor sørge for å føre en forsvarspolitik som setter oss i stand til å ivareta disse oppgavene.

En grunnleggende misforståelse i regjeringens politikk er troen på at hvis vi bare stiller opp for våre viktigste allierte USA, er lojale og står på, så vil amerikanerne med takknemlighet hjelpe oss når vi trenger det. Jeg sier til dere at ordet takknemlighet ikke eksisterer i det realpolitiske vokabular. I realpolitikken verden er det kun en nøktern vurdering av interesser opp mot kostnader og risiko som teller. Og det er selvsagt slik fordi det den amerikanske regjering er valgt for, er å ivareta det amerikanske folks interesser. Og den har verken mandat til eller interesse av å sette amerikanske interesser i fare, eller å påføre den amerikanske

befolkning kostnader uten at det tjener den samme befolkningens interesser. Så min påstand er at isteden for å føre en politikk hvor vi legger hovedvekten på å stille opp for USA og NATO i internasjonale operasjoner ute, så må vi legge hovedvekten på utfordringene her hjemme i en situasjon hvor vi er mer utsatt enn vi har vært på mange år. Vi må føre en politikk som gjør at det blir interessant for vår viktigste allierte å støtte oss militært og vi må anrette Forsvaret slik at risikoen ved å støtte oss militært blir minst mulig.

Da kommer jeg til mitt siste poeng: På hvilken måte er det militær makt omsettes til politisk innflytelse? Jeg har lyst til å fortelle dere en historie om forløpet til Falklandskrigen i 1982. Som dere kanskje husker – jeg forteller det til de yngste av dere som kanskje ikke har hørt det – så var situasjonen den at Argentina tradisjonelt hadde gjort krav på Las Malvinas, som var det argentinske navnet på Falklandsøyene. Øyene var under britisk besittelse, britene hadde en avdeling med Royal Marines der nede, de hadde stasjonert et kystvaktfartøy og et forskningsfartøy, HMS Endeavour, som opererte der, og de subsidierte samfunnet på Falklandsøyene, i Port Stanley, ganske tungt med overføringer og statlige arbeidsplasser. Så kom Maggie Thatcher til makten i Storbritannia, og det ble maktpåliggende for henne å spare på offentlige utgifter, bli mer effektiv, ja vi kjenner dette, det er det som skjer i Norge i dag. Hun kuttet ned på subsidiene, reduserte antall offentlige arbeidsplasser, reduserte Royal Marine Corps til et vaktkompani nærmest, og til slutt, som kronen på verket trakk hun hjem HMS Endeavour. I Argentina satt en diktator, General Galtieri, og hadde problemer på hjemmebane, og så seg rundt i klassisk stil om et eller annet som kunne samle nasjonen og ta fokus vekk fra problemene hjemme. Han observerte hva britene gjorde på Falkland, og han skjønnte at nå hadde han en gylden sjanse. Det var åpenbart at britenes interesse for Falklandsøyene var dalende og hvis han nå opptrådte resolutt, og etablerte en fait accompli situasjon, så ville det selvfølgelig bli et helvetes spetakkel, men britene ville ikke foreta seg noe. Og så vet vi hva som skjedde, vi fikk en tragisk og unødvendig krig. Og hva var det som ”trigget” dette? Jo forskjellen, for å spissformulere det, forskjellen på krig og fred, det var en liten avdeling Royal Marines og et kystvaktfartøy. Vi ser altså at det å vurdere betydningen av styrkeforholdet mellom de britiske militære styrkene på Falklandsøyene og de argentinske militære ressursene for den sikkerhetspolitiske situasjonen ikke er så enkelt som det kan synes. Å si at en liten britisk marineinfanteriavdeling kan måle seg i kampkraft med divisjonene til Argentina – det er jo meningsløst – og stridsevnen til dette ene kystvaktfartøyet i forhold til den store Argentinske marinen, det er jo absurd. Poenget er at det militære styrkeforholdet i denne sammenheng er irrelevant. Det dreier seg i stedet om symbolverdien av militær tilstedeværelse. Og da er vi ved mitt siste tema: Hvordan omsettes militær makt til politisk innflytelse?

Jeg vil gå tilbake til det som er formålet med et lite lands forsvar. Formålet med vårt forsvar er å forhindre krig, bidra til å unngå krig i vår del av verden. Hva betyr

det? Jo det betyr at hvis vi lykkes, så blir det ikke krig. Og hva betyr det igjen? Det betyr at det er fredstidsoppgavene som blir Forsvarets viktigste oppgaver.

Fredstidsoppgavene, hvilke oppgaver er det? Jo det er å opprettholde suverenitet, ivareta jurisdiksjon og så videre. Dette har tradisjonelt vært Sjøforsvarets oppgave – Kystvakten og Marinen – assistert av Luftforsvaret. Hæren derimot, med unntak av grensestyrkene, har under hele den kalde krigen vært vant til å tenke krig, for det har vært Hærens oppgave. Hæren har fokusert på krig, og krigsoppgavene. Det var naturlig og riktig under den kalde krigen, men har ført til at Hæren har glemt hvilken rolle en territoriell hær har i fredstid som bidrag til å opprettholde freden. Og nøkkelordet her er tilstedeværelse, ikke med kampstyrker, men med soldater i uniform, som et synlig signal på at dette er norsk territorium, her har den norske regjeringen klare og tydelige interesser, og enhver som prøver seg her må betale en pris for det. Så den første funksjonen for å oppnå politisk innflytelse gjennom militær makt, det er signalgiving. Og derfor er det katastrofalt når Militærfaglig utredning (MFU) legger opp til at Garnisonen i Sør-Varanger (GSV) skal reduseres til et lite vaktkompani, bataljonen er borte. Jegerutdanningen på Garnisonen i Porsanger (GP) skal forsvinne, bataljonen blir borte, det blir bare noe småteri igjen. HV17 skal vekk, heldigvis beholder vi foreløpig brigadeskolen i indre Troms, men også der kuttes det. Heldigvis tviholder fortsatt Luftforsvaret på Bodø som et kraftsentrum, og Andøya. Marinen sloss for Ramsund og Olavsvern. Men det er et press på gang, vi har hørt Barthold Hals si det: at det mest kosteffektive hadde jo vært å være på en 3-4 steder på indre Østland, og det er også det som er mest personellvennlig, og familievennlig. Dette er en total abdikasjon i forhold til det som er Forsvarets sentrale oppgave i norsk sikkerhetspolitikk, tilstedeværelse.

Signalgiving er den første biten, den andre biten er krisehåndtering. Og krisehåndtering forutsetter også tilstedeværelse. Det var årsaken til at jeg var en sterk forkjemper for at det fellesoperative hovedkvarteret skulle ligge på Reitan, og ikke i Stavanger. Og det er først og fremst fordi vi er et sånt langstrakt og rart land. Nord-Norge er "et helt annet sted" enn resten av landet vårt. Tilstedeværelse gjør at du får en helt annen forståelse av den lokale situasjon, du kan følge den, du får en helt annen kontakt med aktørene i området, og du kan da reagere mye tidligere og med mye større kompetanse i forhold til den utviklingen som skjer. Og dessuten gir tilstedeværelse en mye større grad av handlefrihet, i forhold til å rykke ut etter behov, som regjeringen nå legger opp til. Utrykning kan nemlig føre til at krisen utilsiktet trappes opp. Regjeringen sier at det er ingen motsetning mellom Forsvaret ute og hjemme, fordi en Telemarksbataljon som kan reise til Kosovo i løpet av en 14 dagers tid, selvfølgelig kan reise til Banak i løpet av en 14 dagers tid. Det er jo riktig det, men også irrelevant, fordi hvis det oppstår en situasjon der oppe som gjør at vi faktisk må sende Telemarksbataljonen dit, ja da er det for seint. Vi kan ikke basere Forsvarets fredstidsoppgaver her hjemme på at vi skal sitte i Oslo-gryta og reagere hver gang det skjer noe. Det vil systematisk bli for seint. Vår oppgave er å være tilstede i de utsatte områdene av landet vårt. Dessverre er det slik for tiden at det ikke bare er forsvarspolitikken som undergraver norsk

sikkerhet og skaper et sikkerhetsvakuum i Nord-Norge, det er en kombinasjon av at statlige arbeidsplasser i store mengder fjernes fra det nordlige Norge. Vi fører en fiskeripolitikk som fører til avfolkning av det nordlige Norge, bortsett fra noen få kraftsentrum. Så kommer Forsvaret på toppen. Ja da er jeg redd for at vi i en krise som måtte oppstå får det jeg vil kalle Galtieri-effekten. Det vakuum som skapes kan bidra til å utløse farlige misforståelser og ubehagelige situasjoner. Fordi vi ikke er tydelige nok på hvor våre interesser ligger og hva det er vi holder på med. I Nord-Norge er distriktspolitikk også sikkerhetspolitikk!

Så vil Barthold Hals si, ja men Jacob, dette Forsvaret som du vil ha – og jeg skal ikke snakke om struktur nå, for det er ikke derfor vi er her – dette Forsvaret som du vil ha, det har vi ikke råd til. Nei det er riktig det, og jeg innledet vel med å si at vi viderefører den doble ubalansen, fordi det ikke er penger i dag til å finansiere selv den bittelille strukturen vi har. Mitt siste ord her er da at mens vi under den kalde krigen gikk alt for langt i å sloss for en kjempesvær struktur, så går det nå alt for langt i retning av å si at vi trenger ikke mer penger, at dette blir veldig bra. Vi må venne oss til tanken på at vi er nødt til å ha et større forsvarsbudsjett enn det vi har i dag, vi er nødt til å ha en større hær enn det vi har i dag. I MFU er ikke engang fornyelse av kampflyene inne i rammen. Men vi må ikke gå til politikerne og fortelle dem at vi trenger mer penger, for det hører de ikke på, det er nok av de som skal ha mer penger. Isteden må vi argumentere for betydningen av et norsk forsvar på en slik måte at politikerne skjønner det selv.

Et transformert Luftforsvar – muligheter, begrensninger og implikasjoner

Tom H. Knutsen

Innledning

Transformasjon

”There can be no rules for the inventive ability required to work out a future solution to meet an estimated situation using new or readapted tools. Preparation is now of more consequence than execution. In other words it is useless to spend millions on a defense system, the future effectiveness of which is doubtful, whereas it is essential to be well informed and exercise foresight.”¹ (Andre Beaufre)

”Transformasjon”, eller ”transformation” på engelsk, betyr i henhold til Websters Dictionary: ”1. To change in composition and structure, 2. To change in outward appearance, 3. To change in character or condition.” Altså en meget omfattende og dyptgripende prosess som ikke bare går på det ytre, men også på endring av karakter og struktur. Statsråden uttrykte det slik i sitt innledningsforedrag:

”Militer transformasjon er en vedvarende og offensiv prosess. En prosess der vi utvikler og tar i bruk nye konsepter og doktriner. En prosess der vi forbedrer Forsvarets kapasiteter, Forsvarets organisasjon, og Forsvarets evne til å samvirke med andre både hjemme og ute.”

Her hjemme har vi i tur og orden vært igjennom en rekke forsvarspolitiske utredninger de siste 10 årene som har ført oss langsomt i retning av en ”transformasjon”. Sist ut i rekken er Forsvarssjefens Militærfaglige Utredning (MFU) som nå er under bearbeidelse i Forsvarsdepartementet til en langtidsproposisjon i løpet av våren. Det har altså ikke manglet på forsøk på ”...å være vel informert og utøve fremsynthet” som antydnet i innledningssitatet.

Tilbakeblikk

Undertegnede hadde for 10 år siden anledning til å gjøre en lignende, men adskillig mer omfattende, analyse som den jeg er bedt om å bidra med i dag. I NUPI-rapport nr. 184 fra 1994 skrev jeg blant annet følgende:

”Den bipolære verden med sitt preg av forutsigbarhet har blitt multipolær og i stor grad uforutsigbar. Kollektiv sikkerhet og

¹ Beaufre, A., ”Exerpts from an Introduction to Strategy”, i Thibault, G. E. (ed.), *The Art and Practise of Military Strategy*, National Defense University, Washington DC 1984, s. 220.

kollektivt forsvar har på ny blitt satt i fokus i bestrebelser på å etablere en "ny verdensorden" basert på en form for internasjonalt rettssamfunn. Brudd på etablerte normer og regler for samhandel mellom stater skal kunne intervenseres mot både politisk og militært. For militærvesenet har denne utviklingen medført et behov for å revurdere grunnleggende doktriner for anvendelse av militære styrker. I dagens internasjonale situasjon er vektleggingen i ferd med å forskyve seg fra krigføring til krisehåndtering. Dette betyr en vesentlig endring i anvendelsen av de militære styrker der blant annet evnen til å håndtere konflikter på lavt og middels intensitets nivå vil komme til å spille en større rolle. I dag ropes det fra flere hold på en "vennlighets militærmakt" som på vegne av verdenssamfunnet kan gripe inn i denne type konflikter. Denne endringen i synet på anvendelsen av militærmakt vil komme til å prege omstruktureringen av de militære styrker verden over."

Videre skrev jeg om utviklingen i Luftforsvaret:

"Totalt sett viser denne drøfting at Luftforsvaret står overfor den mest dramatiske omlegging av oppgaver og roller siden innmeldelsen i NATO i 1949. Riktignok videreføres noen tradisjonelle oppgaver som evne til kamp om en grad av luftoverlegenhet og evne til å sikre baser for innflyging av alliert hjelp. Men hele den sikkerhetspolitiske orientering er endret slik at Luftforsvaret i fremtiden må tilpasse seg i enda større grad deltagelse i flernasjonale operasjoner og krisehåndtering. Dette gjelder både som ledd i internasjonale krisehåndteringsoperasjoner på norsk territorium og eventuelt i tilsvarende operasjoner i utlandet. Stikkordene for den fremtidig struktur i Luftforsvaret må bli: fleksibilitet og mobilitet. Disse to elementer gir til sammen evnen til å kraftsamle de begrensede ressurser i tid og rom der hvor trusler måtte oppstå både innenlands og utenlands. Dette vil etterhvert måtte prege både doktriner, utdanning, trening, personellutvelgelse og materiellanskaffelser."

Jeg kan vel i dag med en viss tilfredshet slå fast at jeg for 10 år siden her utviste en smule "fremsynthet". At den utvikling jeg antok ville komme har preget Luftforsvaret i denne perioden, tror jeg også jeg har dekning for. I dag er Luftforsvaret i ferd med å implementere det såkalte M2N-Konseptet (Mobile, modul- og nettverksbaserte luftoperasjoner) som på mange måter fanger opp kvintessensen i Luftforsvarets tilpasning til de endrede rammebetingelser. Konseptet er utviklet gjennom et samarbeid der GILs ledergruppe og Luftforsvarets utdannings- og kompetansesenter (LUKS) har vært sentrale aktører. Så langt ser det ut som dette har vært en suksess. Det er imidlertid fort gjort å bli historieløse og miste noen perspektiver. Det er også tidligere utviklet tilsynelatende

velfunderte konsepter, basert på både den politiske, økonomiske og operative virkelighet, som i praksis har vist seg å fungere dårlig. Det mest eklatante eksempelet i så måte er vel utviklingen av norsk luftmakt i 30-årene basert på daværende oberst Otto Ruges utmerkede analytiske utredninger. Forestillingen om det ”strategiske overfall” var den gang dimensjonerende for forsvarsplanleggingen (i parentes bemerket en forestilling som slett ikke avviker betydelig fra enkelte scenarier vi også i dag legger til grunn for blant annet MFU). Ruge som ledet den såkalte ”Luftforsvarsutredningen” i 30-årene så blant annet for seg behovet for meget mobile luftstyrker som raskt kunne kraftsamles hvor som helst i landet der et strategisk overfall måtte finne sted. Flyvåpenet ville med sine bombe- og torpedofly hurtig og effektivt kunne ramme både et landstigningsområde og en eventuell transportflåte. Akilleshælen i konseptet, som Ruge så betimelig pekte på, ville være baseorganisasjonen. Luftstyrkene ville være avhengige av et relativt stort antall feltflyplasser og mellomlandingsplasser for å kunne være strategisk mobile og fleksible med henhold til innsettelse. Denne forutsetning ble aldri oppfylt av budsjettmessige årsaker (blant annet bestemte man at fredsorganisasjonen skulle bestå av kun fire flyplasser).

Avgrensninger

Mitt anliggende i dag er derfor følgende: Gitt at Luftforsvaret lykkes med sin transformasjon og fremstår som et gripbart politisk verktøy, kanskje sogar et multiverktøy, hva er da de foreliggende muligheter og begrensninger med henhold til anvendelse av dette verktøyet, og hva er de eventuelle implikasjoner? Jeg vil innledningsvis dra opp noen sikkerhetspolitiske rammebetingelser slik jeg ser dem i forhold til det transformerte Luftforsvaret, med særlig vekt på dette med evne til krisehåndtering og noen aktuelle scenarier som innebærer forskjellige utfordringer for Luftforsvaret. Deretter vil jeg gå kort inn på hvordan det transformerte Luftforsvaret vil se ut i henhold til MFU og annen formell dokumentasjon, før jeg drøfter dette Luftforsvarets muligheter og begrensninger sett i relasjon til de beskrevne scenarier og roller. Avslutningsvis vil jeg komme inn på noen av de implikasjoner dette gir. Med den korte tid som er til disposisjon her, blir det mer en skisse av aktuelle problemstillinger, enn en dyptpløyende analyse. Jeg skylder også å gjøre oppmerksom på at de synspunkter og vurderinger jeg kommer med i dette foredraget står for min personlige regning, og representerer derfor ikke verken Forsvarsdepartementets eller Luftforsvarets offisielle syn.

Sikkerhetspolitiske rammebetingelser

Flere av de foregående foredragsholderne, og ikke minst Statsråden, har redegjort for de sikkerhetspolitiske rammebetingelser. Jeg vil her bare oppsummere noen poenger som er relevant for den drøfting jeg senere kommer tilbake til. For det første vil jeg vektlegge at **trusselbildet** er blitt mer komplekst og sammensatt de senere årene. Spesielt etter 11. september og terrortrusselens inntreden på arenaen som det samlende trusselbegrep, kan det slås fast at vårt ”fiendebilde” er blitt mer

diffust, vanskeligere å definere og kategorisere, og dermed vanskeligere å tolke. Trusselen spenner fra generell sosial uro og ustabilitet, via organisert kriminalitet og terrornettverk, til trusler om regulær militær maktbruk mellom stater. Dette komplekse trusselbildet har gjort det vanskeligere å skille ut det som er de klare militære elementer i dette, og dermed vanskeligere å definere hva som skal være militærmaktens rolle i håndteringen. Dette har igjen medført at vår **nasjonale sikkerhetspolitiske innretting** er blitt mer fokusert på den generelle samfunnsikkerhet og ikke bare den tradisjonelle statssentriske sikkerhet der den militære komponent spilte en dominerende rolle.

Forsvarets roller

En konsekvens av det som her er beskrevet er at Forsvaret nå må betraktes både som et *innenriks- og utenrikspolitisk instrument*.

Rent konseptuelt betyr dette at Regjeringen kan benytte Forsvarets kapasiteter fleksibelt og tilpasset den aktuelle situasjon både på den innenriks- og utenrikspolitiske arena. Debatten om det såkalte "Ute"- og "Hjemme" forsvaret blir derfor etter min oppfatning noe søkt da det er de samme typer kapasiteter som i stor grad er anvendelige for krisehåndtering på begge arenaer.

I det nye nasjonale sikkerhetspolitiske konsept, "Styrke og relevans", er det skissert følgende roller for Forsvaret:

1. Konvensjonelt kollektivt forsvar
2. Forebyggende og beskyttende rolle
3. Regionalt stabiliserende rolle
4. Fremskutt aktørrettet rolle
5. Fremskutt stabiliserende rolle

Her ser man nettopp den bredden i roller som jeg har skissert: hele konfliktskalaen fra fredstid via episode og krisehåndtering til i verste fall en konvensjonell full krig. Rollene dekker både vårt ansvar på eget territorium, i våre nærområder og vår fremskutte rolle i internasjonal konfliktløsning.

Krisehåndtering

Ut i fra det jeg så langt har beskrevet vil jeg postulere at "fra invasjonforsvar til innsatsforsvar" betyr at "krisehåndtering", eller som vi sier på et litt høyere departementalt nivå: "krisestyring", vil være den dominerende aktivitet for vårt nasjonale Forsvar i overskuelig fremtid (10-15 års perspektiv). Dette må også et transformert Luftforsvar forholde seg til.

Grunnleggende prinsipper

Helt grunnleggende vil jeg påstå at krisehåndtering i første rekke er et psykologisk spill. I motsetning til regulær krigføring, i hvert fall hvis vi snakker om utmattelseskrig, der det hele dreier seg om mengder av mennesker og materiell

man har å sette inn i kampen, dreier krisehåndtering seg mer om å kunne påvirke politiske beslutningsprosesser gjennom å sende signaler som oppfanges og tolkes på motstanderens side. Slike signaler dreier seg ofte mer om å kunne demonstrere intensjoner og vilje, enn å direkte bruke rå makt for å vinne en krig. Riktignok kan det ofte være nødvendig å demonstrere at man også har kapasitet til å benytte makt, inkludert militærmakt, for å støtte opp om en politisk/diplomatisk styrt prosess, men det vil da som oftest være nok med mindre, godt planlagte og synkroniserte styrkedemonstrasjoner. For at man skal kunne spille sjakk med en motstander på denne måten, enten det dreier seg om statlige eller ikke-statlige aktører, er man avhengig av å ha et så bredt spekter av kapasiteter å spille på som mulig. Bredde i arsenalet blir minst like viktig som volum. Det hjelper ikke hvis du bare sitter med "bønder", for å bli i sjakkanalogien, selv om du skulle ha mange av dem, hvis motstanderen kan omgå deg, utmanøvrere deg og i verste fall eliminere deg, med et bredt spekter av potente brikker som dronningen, springere og løpere. Dette er for meg et viktig poeng når jeg er bedt om å vurdere det transformerte Luftforsvars muligheter og begrensninger.

Nasjonal krisehåndtering kan dreie seg om alt fra naturkatastrofer til sikkerhetspolitiske kriser. Forsvaret er et instrument som kan spilles på over hele spekteret.

På vår hjemlige arena i dag står vi overfor scenarier som kan komme til å inneholde elementer av ABC-stridsmidler, flyktningsstrømmer, mafiavirksomhet, terrorisme og selektiv bruk av militær makt. Scenariene vil sannsynligvis være flerdimensjonale, det vil si flere av disse elementene kan komme til opptre samtidig i tid og rom, enten som følge av rene tilfeldigheter, eller som følge av en koordinert strategi. Ser vi på de scenarier som de internasjonale fredsstyrker har stått overfor, så er det jo nettopp dette som er karakteristisk. Parallelt med de rene militære utfordringer står man overfor humanitære katastrofer, organisert kriminalitet og terrorisme.

På den utenrikspolitiske arena har Forsvaret allerede vært involvert som et instrument på hele 90-tallet. Kriser som har forårsaket destabilisering og alvorlige anslag mot forsøk på å etablere en internasjonal rettsorden har preget verdenssamfunnet siden slutten av Den kalde krigen. Politisk håndtering av en internasjonal krise har to naturlige målsettinger:

- hindre at krisen eskalerer
- søke å fjerne årsakene til krisen

Den første målsettingen vil være det umiddelbare anliggendet og vil kreve en koordinert innsats med diplomatiske virkemidler eventuelt kombinert med trusler om bruk av maktmidler. Den andre målsettingen vil være mer langsiktig og medføre politiske tiltak som vil kunne gå utover rammen for selve krisehåndteringen.

Krisehåndtering vil alltid i første rekke være et politisk anliggende. Militære styrker kan settes inn selektivt, eller i større skala, som et ledd i krisehåndteringsprosessen. Militærmakt anvendes da ikke for å oppnå total destruksjon og ødeleggelse av en motstander, men for å oppnå grader av atferdsendring. Såkalte "Effects Based Operations".

Todimensjonal krisehåndtering.

Som jeg tidligere har vært inne på vil et skarpt skille mellom et "ute"- og "hjemme"-forsvar være lite hensiktsmessig, da det grenseoverskridende trusselbildet uansett vil tvinge oss inn i en "Todimensjonal" krisestyring. Trusler som oppstår i andre deler av verden vil kunne ha forgreininger til trusler i våre nærområder og vice-versa. Det betyr at de tiltak vi iverksetter i forhold til internasjonale operasjoner vil måtte følges opp av tiltak som ivaretar eventuelle "spillover"-trusler mot vårt territorium og nærområder. På samme måte kan trusler som materialiserer seg her hjemme gi konsekvenser for våre engasjement i utlandet. Det må derfor være en dynamisk flerdimensjonal tilnærming til enhver krisehåndtering. Dette legges også til grunn i utviklingen av Forsvarsdepartementets nye konsept for krisestyring

Mulige scenarier.

For å kunne drøfte det transformerte Luftforsvarets muligheter og begrensninger, kan det være hensiktsmessig å skissere noen få scenarier som uttrykker det beskrevne komplekse trusselbildet både på norsk territorium, i våre nærområder og i mer fjerntliggende strøk:

SCENARIO I. Fredstid, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, støtte til Politi- og Tolletaten.

Dette scenariet utgjør på mange måter normalsituasjonen i fredstid der Forsvaret i økende grad bidrar til å hevde staten Norges suverenitet og sørge for kontroll med de enorme økonomiske ressurser som ligger i våre tilstøtende havområder. Truslene, eller utfordringene, vi møter daglig er mangfoldige og vil typisk ligge i grenselandet mellom organisert kriminalitet, koblinger til terrornettverk, smuglervirksomhet, grensekrenkelser, brudd på bestemmelser i områder under vår jurisdiksjon osv. Mange analytikere har de senere årene slått fast at aktivitetsnivået på dette området vil komme til å øke. Med min relativt korte erfaring fra Krisestyringsseksjonen i Forsvarsdepartementet kan jeg bare støtte dette. Forsvaret er i dette scenariet både hovedaktør (Kystvakt, Air Policing) og støttespiller til en rekke andre statsetater, spesielt Politiet og Tolletaten.

SCENARIO II. Fredstid. Episode/krisehåndtering i vernesonen, terroranslag mot installasjoner på norsk sokkel og/eller norsk territorium.

Dette scenariet representerer også hendelser som kan oppstå relativt hyppig innenfor rammen av det vi normalt mener med fredstid, men langt mindre hyppig enn i Scenario I. Imidlertid kan konsekvensene for samfunnet bli adskillig mer

alvorlige og det vil sannsynligvis alltid være fare for at disse episodene/krisene vil kunne involvere forholdet til andre nasjoner og dermed eskalere til sikkerhetspolitiske kriser. Justisdepartementet vil fremdeles i henhold til sektorprinsippet, og det faktum at vi fortsatt befinner oss i en fase før iverksettelse av Beredskapslovgivningen, være konstitusjonelt ansvarlig for håndteringen. Men i dette scenariet vil Forsvaret relativt raskt komme til å bli en hovedaktør fordi Forsvaret er den eneste etat med de nødvendige Kommando- og kontrollfasiliteter og virkemidler til å intervensere. Dette gjelder særlig trusler mot installasjoner på sokkelen og luftbårne terroranslag.

SCENARIO III. Fredstid. Internasjonal konflikt som involverer norske og alliansepartneres strategiske interesser. Trusler direkte mot norske borgere i utlandet.

Dette scenariet kan medføre innsetting av norske militære styrker i hele spekteret av "Peace Support Operations" (PSO) og eventuell en operasjon etter NATOs Artikkel 5 (Kollektivt selvforsvar). Utenriksdepartementet vil sammen med Statsministerens kontor ha et sentralt ansvar for å utforme norsk politisk respons i nært samarbeid med Forsvarsdepartementet som vil komme med anbefalinger om Military Response Options (MRO). En utvikling vi har sett de senere år når det gjelder PSO er det stadig større behovet for å koordinere innsatsen med sivile myndigheter og "Non Government Organisations" (NGO). I Afghanistan utformes nå et nytt konsept kalt "Provisional Reconstruction Teams" (PRT) der militære styrker brukes for skape en "sikkerhetsparaply" som hjelpeorganisasjoner og bistandsarbeidere kan jobbe under for å gjenoppbygge "Failed States".

Det kan også oppstå situasjoner der norske borgere og interesser trues direkte i utlandet. Dette kan være både statlige og ikke-statlige aktører og hensikten kan være alt fra økonomiske motiver til ønske om å skape politisk press eller mediaoppmerksomhet.

SCENARIO IV. Krise, overgang til krig. Større, katastrofisk terroranslag mot norsk territorium, begrenset anslag med masseødeleggelsesvåpen (MØV), begrenset militært strategisk overfall.

Dette scenariet vil ligge på grensen til et tradisjonelt krigsscenario med iverksettelse av Beredskapslovene. Men på grunn av at terrortrusselen anses for å være den mest dominerende på kort og mellomlang sikt vil det ikke eksistere klare overgangskriterier. Terroristene som motstandere er langt mer flyktige og følger ingen konvensjonelle regler i forhold til hvordan en krig skal forløpe og hvordan krigførende parter skal forholde seg til hverandre.

Det transformerte luftforsvar

MFU-status for Luftforsvaret

For å kunne drøfte muligheter og begrensninger opp mot de oppgaver og scenarier jeg har beskrevet må jeg gi en kort oversikt over hva det "transformerte Luftforsvar" egentlig innebærer. (Som nevnt innledningsvis tar jeg ikke stilling til

sannsynligheten for at transformasjonen egentlig lar seg gjennomføre, jeg tar som utgangspunkt for denne hypotetiske drøfting at det er realisert.)

Strukturelementer

I henhold til MFU skal Luftforsvaret i 2008 bestå av:

- Kampflyvåpen (48 stk F16) (Multirolle, allværskapasitet)
- Luftvern (NASAMS)² (3 nettverk, spissing mot kryssermissilforsvar, fellesoperativ ressurs)
- Maritime overvåkningsfly (MPA)³ (4 stk P3C Orion) (Oppdaterte sensorer, begrenset AGS-kapasitet)⁴ (2 P3N Orion for Kystvakt-oppdrag)
- Elektroniske krigførings-fly (3 DA20 Jet Falcon)
- Transportfly (C130 ekvivalent)
- Helikoptere (18 Bell 412) (Taktisk transport av bakkestyrker, utvikling av spesialoperasjons-kapasitet og bedre integrering med de maritime og landbaserte miljøene for spesialoperasjoner) (14 NH90 Fregatt-og Kystvakt-helikoptere) (12 Sea King Redningshelikoptere)
- Lufttankingskapasitet (MRTT)⁵
- Luft Kommando og Kontroll (LKK) (2 ARS)⁶
- Basesett

Kampflyvåpenets spesielle status

Før jeg går videre og sier noe om den intellektuelle prosess i kjernen av transformasjonen av Luftforsvaret, må jeg knytte et par kommentarer til behovet for et kampflyvåpen. Som jeg har nevnt tidligere vil mye av krisehåndteringsoperasjoner dreie seg om å kunne være raskt tilstede og iverksette tiltak, og ha et bredt spekter av virkemidler tilgjengelig for å kunne møte forsøk på utmanøvrering og eliminering i en tidlig fase. Kampflyet vil i overskuelig fremtid være en av de plattformer som er best egnet til dette. Både de kampfly vi har i inventaret i dag, og enda mer en eventuell neste generasjon, vil ha en rekke egenskaper som er tilpasset de scenarier jeg har beskrevet:

- Rask reaksjonsevne
- Stor rekkevidde (spesielt ved innføringen av tanker kapasitet)
- Kan fungere som en "node" i et informasjonsnettverk, samt som en sensorbærer

2 Norwegian Advanced Surface to Air Missile System

3 Maritime Patrol Aircraft.

4 Air to Ground Surveillance

5 Multirolle Transport og Tankfly

6 A=ACC=Air Control Centre, R=RPC= Recognised Air Picture Production Centre, S=SFP=Sensor Fusion Post

- Kan bringe med seg et vidt spekter av våpen som med stor presisjon kan ødelegge en rekke typer mål både i luften og på overflaten
- Er lite sårbart i de fleste aktuelle scenarier, god evne til trusseltilpasning

Dette er jo på mange måter det multi-verktøyet som en hver krisehåndterer kan ønske seg på et nasjonalt nivå. Konsekvensen av eventuelt å miste denne kapasiteten er stor, ikke bare fordi det da samtidig må tas stilling til en nedleggelse av Luftforsvaret som egen forsvarsgren, men fordi politikerne da ville mangle et viktig element ikke bare for å drive krisehåndtering, men også for mer normale oppgaver innen suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. Tenk bare på situasjonen i Tsjekkia i fjor da amerikanske kampfly måtte bidra til å ivareta jurisdiksjonen i luftrommet over Praha i forbindelse med NATO-toppmøtet. Jeg regner med at jeg her snakker til menigheten når det gjelder å fremheve kampflyvåpenets spesielle status som sikkerhetspolitisk virkemiddel, men jeg tror det er viktig at det startes en bevisstgjøring omkring dette i forbindelse med de mer langsiktige strukturendringer som kan komme.

”Den Intellektuelle Transformasjonen”

Transformasjon betyr dyptgripende endringer ikke bare i forhold til ”hardware”, men like mye i forhold til det kognitive domenet. Transformasjonen i Forsvaret er også i høy grad en intellektuell prosess. Vi må legge av oss gamle innarbeidede tankemønstre og åpne opp for nye tilnæringer til forsvars- og sikkerhetspolitikk, militær strategi og de mer operasjonelle og taktiske problemstillinger. Luftkrigsskolen, og etter hvert Luftforsvarsstaben og LUKS, har vært sentrale aktører i å skape grunnlaget for en intellektuell prosess. Tenkningen omkring Nettverksbasert forsvar har stått sentralt i denne prosessen. Det faller utenfor hensikten med dette foredraget å gå i detalj på alle aspekter ved denne tenkningen, jeg vil bare slå fast at Nettverksbasert forsvar har ligget i bunn for Luftforsvarets transformasjon, sammen med andre viktige elementer som fleksibilitet, modulbasering, evne til oppdragsorganisering, gripbarhet og deployerbarhet. Alle disse faktorene er i Luftforsvaret, som tidligere nevnt, blitt bearbeidet til et nytt operativt konsept, det såkalte M2N-konseptet.⁷

I korthet går det ut på at alle Luftforsvarets enheter gjøres gripbare og deployerbare, det vil si at de som et minimum har strategisk mobilitet og en tilfredsstillende reaksjonsevne. Videre at hele organisasjonen bygges opp av ”moduler” som kan oppdragsorganiseres, eller skreddersys, for det aktuelle oppdrag, og at det hele baseres på en nettverksbasert tilnærming til operasjoner der det blir mindre fokus på plattformer og hierarkier, mer fokus på informasjonsflyt og fleksibilitet i beslutningsprosessene. Dette konseptet, som nå er i ferd med å utvikles til en doktrine, bygger på en rekke av de erfaringer Luftforsvaret har høstet de siste 10 år både gjennom omstillingsprosessen her hjemme, og gjennom

⁷ Mobilt, modulbasert og nettverksbasert operasjonskonsept.

deltagelse i internasjonale operasjoner. Konseptet tar hensyn til både den større bredden i typer operasjoner man kan bli satt inn i, og kravet om "More Bang for the Buck".

Muligheter og begrensninger

Jeg vil nå gå over til å drøfte litt mer inngående det transformerte Luftforsvars muligheter og begrensninger. Jeg vil da benytte de tidligere beskrevne nye oppgaver for Forsvaret og de aktuelle scenarier som ramme for denne drøftingen.

SCENARIO I. Fredstid, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, støtte til Politi- og Tolltaten.

Jeg ser for meg en klar økning i oppgaver for Luftforsvaret innenfor dette scenariet. Behovet for overvåking og kontroll med våre grenser er økende og Luftforsvaret har en rekke kapasiteter som er anvendbare her. Overvåking av luftrommet ved LKK-systemet kan pågå døgntinuerlig, i tillegg kan det settes opp mindre mer spesialiserte overvåkingsdetasjementer bestående av både luftbårne sensorer (for eksempel MPA) og bakkebaserte sensorer i form av for eksempel NASAMS radarer og infrarøde sensorer. Disse vil kunne yte støtte til en rekke statlige etater, inkludert Politi og Tollvesen, i forbindelse med grenseovervåking i forhold til spesielle trusler. Bistand til Politi og Tollvesen for løsning av deres primæroppgaver vil sannsynligvis også øke i omfang. Det kan dreie seg om både administrativ, operativ og håndhevelses-bistand. Når det gjelder det siste er vi relativt raskt over i de mindre terror situasjoner som kan skje i daglig fredstid, gjerne knyttet til organisert kriminalitet, men og med forgreininger til terrornettverk. Jeg ser et økende behov for Luftforsvaret til å videreutvikle en kapasitet innen spesialoperasjoner i samarbeid primært med Forsvarets spesialoperasjonsmiljø, men og med Politiets Beredskapstropp og Utrykningsenheter. Støtte til suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse vil og måtte opprettholdes på et høyt nivå som i dag, men kanskje også økes noe som en følge av evt større aktivitet i nord knyttet til olje og gassforekomster. Vi skal merke oss at hele 25% av verdens oljeressurser faktisk befinner seg i de arktiske strøk! Nye kystvakt- og fregatthelikoptre og fortsatt satsing på MPA-kapasiteter er viktige bidrag til disse oppgavene. Air Policing vil og være en vesentlig oppgave i fremtiden, selv om fokuset har forskjøvet seg noe fra den konvensjonelle "intercept" av fremmede kampfly, mot den mer ukonvensjonelle delen av trusselspekteret, for eksempel luftbårne terroranslag.

SCENARIO II. Fredstid. Episode/krisehåndtering i vernesonen, terroranslag mot installasjoner på norsk sokkel og/eller norsk territorium.

I dette scenariet ser vi for oss at det fra tid til annen oppstår episoder og kriser (uten å definere alt for skarpt hva som ligger i disse begrepene) som går utover de mer rutinemessige aktiviteter beskrevet i forrige scenario. Kjennetegnende for denne type episoder og kriser er at de kan oppstå brått uten særlig mye forvarsel. Det kan være terroranslag mot våre installasjoner på sokkelen eller land, det kan

være episoder i forbindelse med vår myndighetsutøvelse i de økonomiske soner, eller det kan dreie seg om grensekrenkninger av forskjellig karakter som krever håndtering utover det rutinemessige. For å kunne håndtere slike episoder og kriser har vi erfaring for at en del faktorer vil være avgjørende:

- Rask informasjonstilgang, helst sann tid. Situasjonsbevissthet og situasjonsforståelse på både politisk og militærstrategisk nivå.
- Effektive kommando- og kontrollsystemer. Beslutningsnivåer og beslutningstagere/fullmakter må være avklart og systemer tilgjengelig for at beslutninger kan komme raskt frem til de utøvende ledd. (Jeg går ikke her inn på den mer kompliserte diskusjonen om detaljstyring fra politisk nivå, kontra den militære sjefs frihet til selv å velge sine handlemåter. Det vil føre for langt i denne sammenheng og ligger litt på siden av det aktuelle tema.)
- Et bredt spekter av virkemidler både politiske, diplomatiske, økonomiske og maktmidler, inkl militære, som er gripbare og anvendelige.
- Militære maktmidler må ha rask reaksjonsevne og besitte kapasiteter som gir muligheter for både mindre maktdemonstrasjoner og i verste fall nedkjemping av en motstander.

Det transformerte Luftforsvaret vil ha flere kapasiteter som er helt uvurderlige i dette scenariet. Evne til overvåking og avanserte kommando- og kontrollkapasiteter er en del av dette. På maktmiddelsiden har man både kampfly og MPA, og i visse situasjoner også luftvern. Viktig her er det igjen å understreke det jeg har sagt flere ganger allerede; det er avgjørende med et spekter av våpenkapasiteter for å kunne eskalere rasjonelt i forhold til de trekk og mottrekk en motstander foretar seg. For eksempel vil et kampfly som ikke har kapasitet til å ødelegge overflatemål være av relativt begrenset verdi i en rekke av de aktuelle situasjoner. I forbindelse med eventuell terroristbekjempelse er det vesentlig at det transformerte Luftforsvaret som tidligere nevnt også har utviklet en evne til å delta som et integrert element i spesialoperasjoner. Den tid bør være forbi at Luftforsvaret er henvist til en ren transportørrolle. Spesialoperasjoner har vært, og vil sannsynligvis fortsette å være, et betydelig satsingsområde, av årsaker som det vil føre alt for langt å komme inn på her.

SCENARIO III. Fredstid. Internasjonal konflikt som involverer norske og alliansepartneres strategiske interesser. Trusler direkte mot norske borgere i utlandet.

Dette scenariet er typisk for det som etter hvert har blitt hverdagen for det norske Forsvaret. Vi har som nevnt ambisjoner om å kunne delta globalt i både en stabiliserende og aktørrettet rolle. Det siste betyr for eksempel det vi gjorde med spesialstyrker og F16 i "Operation Enduring Freedom". Vi deltok i kampen mot terrorismen ved å bidra direkte til nedkjempelse av aktørene. På Balkan og i Afghanistan og Irak deltar vi i en stabiliserende rolle for å bidra til å bevare fred og gi muligheter for gjenoppbygging. I disse dager diskuteres mulig innsats i Sudan i

en stabiliserende rolle. Jeg skal ikke her komme inn på de mer kompliserte utenriks- og sikkerhetspolitiske problemstillinger vis a vis deltagelse under amerikansk ledelse kontra NATO og FN og eventuelt EU. Jeg kan bare slå fast at etterspørselen etter norsk militærmakt på den globale arena er større enn vi klarer å møte. Det er også et faktum at NATO nå har forpliktet seg på det nye konseptet med opprettelsen av en stående responsstyrke, NATO Response Force (NRF). At dette konseptet blir en suksess betraktes av mange som et være eller ikke være for NATO som en fortsatt militær allianse. Konseptet vil være ressurskrevende for alle nasjonene som har forpliktet seg til å delta, blant annet Norge. Det diskuteres nå også en utvidelse av NATOs engasjement i Afghanistan. Det er derfor all grunn til å anta at det transformerte Luftforsvaret må innstille seg på å være gripbar og deployerbar for å kunne være relevant i denne sammenheng. Nøkkelen her vil etter min oppfatning være en vellykket implementering av alle aspekter av M2N-konseptet. Modulbaseringen og evnen til rask oppdragsorganisering må videreutvikles, og basesettkapasiteter og logistikkenheter må utvikles langs de samme linjer. Her må Forsvarets Logistikkorganisasjon (FLO) også sterkere på banen og være en aktør i denne delen av transformasjonen. Hvor mye Luftforsvaret kan stille av komplette detasjement vil til syvende og sist være en politisk avgjørelse. Et komplett detasjement med 12 F16 fly med Force Protection og logistikk-pakke for selvstendige "sustained operations" er en tung og dyr enhet å sende ut. Det samme gjelder også for et komplett NASAMS-detasjement. Derfor må man også ha fleksibilitet nok til å kunne bidra med mindre detasjementer, helt ned til enkeltstående moduler (de såkalte "Minste Deployerbare Enheter"), i samarbeid med andre land. Videreutviklingen av EPAF-samarbeidet⁸ i det som nå kalles European Expeditionary Air Wing (EEAW) er etter min oppfatning et godt eksempel på hvordan det kan skapes forutsigbare og rasjonelle rammer for at flere nasjoner kan gå sammen om å sette opp substansielle bidrag til internasjonale operasjoner.

Et område som nå er i ferd med å bli sett på litt mer inngående er dette med trusler som kan oppstå mot norske sivile borgere og interesser i utlandet. Dette kan dukke opp nokså plutselig, nylig var det en terrortrussel mot den norske ambassaden i Egypt. Spørsmålet om beskyttelse av norsk skipsfart i utenlandske farvann er også relevant i denne sammenheng. Flere departementer og statlige etater har i fredstid et ansvar for å håndtere de situasjoner som kan oppstå. Rent prinsipielt kan man se for seg betydelige oppgaver for norsk militærmakt i forbindelse med beskyttelse og eventuelle evakueringer. Med henhold til Luftforsvarets ressurser snakker vi da særlig om MPA og transportflykapasiteter, men og i enkelte situasjoner om kampfly og helikoptre.

⁸ European Participating Air Forces.

SCENARIO IV. Krise, overgang til krig. Større, katastrofisk terroranslag mot norsk territorium, begrenset anslag med MØV, begrenset militært strategisk overfall.

Dette scenariet beskriver en situasjon der Norge har vært utsatt for et større anslag som har lammet vesentlige samfunnsfunksjoner. Tilstanden er nærmest krigslignende, men uten at det nødvendigvis har funnet sted et klassisk militært angrep. Det er derfor ikke opplagt at Beredskapslovene er iverksatt og Forsvaret gitt hovedansvaret for å føre en motstandskamp innenfor rammen av det gamle Totalforsvarskonseptet. Det som imidlertid er et faktum er at i et slikt scenario er det kun Forsvaret som besitter de nødvendige ressurser til å kunne takle situasjonen. Regjeringen kan derfor bestemme at Forsvarsdepartementet i visse situasjoner gis hovedansvaret for å håndtere krisen, selv om vi teknisk sett fremdeles befinner oss i fredstid. For Forsvaret betyr dette at man kan bli satt inn helt eller delvis for å både bekjempe de elementer som har forårsaket krisen, og bistå det sivile samfunn med gjenopprettelse av normaltilstand. Hvor langt Forsvaret må regne med å gå i forhold til å bekjempe de elementer som har forårsaket krisen uten eventuell alliert bistand, vil helt avhenge av den politiske situasjon i øyeblikket. Er krisen forårsaket av terrorister eller statlige aktører? Er det snakk om regulære angrep med begrensede militære styrker, eller er det maktdemonstrasjoner i form av fjernbekjempning? Hva er de strategiske interesser til våre nærmeste allierte, spesielt USA, i denne situasjonen? Kan NATOs Artikkel 5 komme til anvendelse? Det er mange spørsmål knyttet til et slikt scenario som vi vanskelig kan besvare her og nå. Imidlertid ligger det jo en intensjon om at det vi selv investerer i å bistå andre med i lignende situasjoner, vil gjøre det mer sannsynlig at vi selv får hjelp den dagen vi trenger det.

For Luftforsvaret betyr dette scenariet at man kan komme til å måtte benytte samtlige av sine kapasiteter, enten enkeltvis, eller i større fellesoperasjoner. Det siste gjelder særlig hvis krisen skyldes begrensede angrep med militære maktmidler i forskjellig form. De kapasiteter det transformerte Luftforsvaret rår over gjør at man kan bidra til fellesoperasjoner både mot angrep gjennom luften, over land og over sjø. Etter min oppfatning er Luftforsvaret i stand til å møte de fleste militære utfordringer et slikt scenario kan medføre, med unntak av forsvar mot ballistiske missiler. Slikt forsvar finnes kun innenfor en allianseramme og betinger at dersom det trues med slike midler, eller de faktisk tas i bruk, må det presses på politisk for å få slike kapasiteter deployert til Norge.

Implikasjoner

Jeg har nå forsøkt å gi noen betraktninger omkring de muligheter og begrensninger et transformert Luftforsvar vil ha i forhold til noen aktuelle scenarier, og i forhold til de oppgaver som er skissert for Forsvaret. Hva er så implikasjonene av dette? Hva vil det bety for nasjonen, for organisasjonen for personellet? Det vil føre for langt her å gi utdypende svar på disse spørsmålene, men la meg peke på noen aspekter:

- Det transformerte Forsvar, og implisitt det transformerte Luftforsvar, vil etter min oppfatning være en riktig vei å gå i forhold til de politiske og økonomiske realiteter. Norge vil med dette få både et ”innenriks- og utenrikspolitisk” multiverktøy, som kan støtte de politiske målsettinger på mange måter. Men det betinger at analysen om trusselbildet er korrekt. At vi utpeker terrorismen som hovedutfordringen de nærmeste 10-15 år støttes av NATO-alliansen og av USA. USA ser imidlertid for seg at det på litt lengre sikt kan komme til å oppstå nye såkalte ”Peer Competitors” som kan gjøre tradisjonelle mellomstatlige kriger mer aktuelle igjen. Hva dette eventuelt vil bety for det transformerte Forsvar vi nå er i ferd med å skape er vanskelig å si og faller utenfor rammen av dette foredraget.
- For Luftforsvaret betyr dette at man må fortsette omleggingen i retning av å bli en effektiv og slagkraftig ”ekspedisjonsstyrke”. Man må bli enda mer gripbar, og man må sørge for at LUKS og Luftvingene utvikler effektive styringsverktøy for å kunne gjennomføre oppdragsorganisering raskt og effektivt. For å få dette til er det sannsynligvis nødvendig med større innslag av vervet personell innenfor luftvern og baseforsvarsenheter.
- For personellet betyr dette blant annet at man må ta innover seg alle aspekter ved å være en ”ekspedisjonsstyrke”. Det betyr også etter min oppfatning at man må bort fra frivillighetsprinsippet i forbindelse med utenlandstjeneste. Det valget må man ta ved yrkestilsettingen. Tjenestegjøring i Luftforsvaret vil bety å være til disposisjon for operasjoner både i Nordområdene, på norsk territorium og globalt der Regjeringen anser det måtte være norske vitale interesser. GIL har snakket mye om å gå fra et ”Forsvar av territorium til et forsvar av verdier”. Dette betyr etter min oppfatning at man som offiser må bevisstgjøres mer hvilke verdier det egentlig er vi skal ofre livet for. Demokratiet, ytringsfriheten, religionsfriheten, menneskerettighetene også videre, er vi villige til å ofre livet for disse begrepene hvis de ikke betyr noe for oss? Transformasjon er også i høy grad en intellektuell prosess som jeg har nevnt tidligere. Det betyr at institusjoner som Luftkrigsskolen og Forsvarets Stabsskole har klare utfordringer i forhold til å bidra til å endre holdninger og utvikle den kompetanse som er relevant i forhold til de utfordringer vi vil stå overfor. Med fare for å virke nepotistisk vil jeg fremheve at Luftkrigsskolen har gjort en meget bra jobb på dette felt så langt.

Oppsummering/avslutning

Transformasjon betyr altså dyptgripende endringer. I det transformerte Luftforsvaret finner vi igjen mye av arven i form av kapasiteter, men samtidig er det en intellektuell transformasjon som innebærer nye måter å tenke på, nye måter å operere på og nye grunnleggende verdier. Jeg har forsøkt å antyde det transformerte Luftforsvarets muligheter og begrensinger i forhold til noen skisserte

scenarier og funnet at mulighetene langt overstiger begrensningene. Men jeg har også pekt på at det hele betinges av at analysen av rammebetingelsene er riktig og at alle forutsetninger som er lagt inn blir realisert. Det er derfor selvfølgelig fullt mulig at jeg må stå her igjen om 10 år og forklare hvorfor alt gikk galt!

Refleksjoner over bruk av norske kampstyrker i utlandet¹

Thorbjørn Jagland

Det var veldig hyggelig å bli invitert hit. Da jeg fikk invitasjonen gikk jeg til Forsvarskomiteen for å høre hva dette var og om jeg burde dra. Det sa de jeg absolutt burde, for de hadde vært her i fjor og de hadde fått mye ut av det. De syntes dette var veldig interessant, samtidig som de hadde møtt mange mennesker. På bakgrunn av det sa jeg ja med en gang og jeg angrer ikke på det, fordi det er veldig viktig å ha en dialog mellom oss politikere og dere som skal sette politiske vedtak ut i livet.

I invitasjonen stod det at jeg kanskje kunne tegne en litt større himmel for oss rundt dette med internasjonale operasjoner. Jeg trodde Luftforsvaret var nærmere himmelen enn meg, men jeg skal prøve.

Innledningsvis så er det klart at denne problemstillingen reiser veldig mange spørsmål. Med god grunn. Et av spørsmålene er hva som skal være balansen mellom det vi deltar med ute og det vi skal ha her hjemme. For behovet her hjemme er jo tilstede, jeg vil ikke si at det er blitt så mye større, men jeg vil ikke si at det er blitt så mye mindre heller. Vi har fortsatt en stor nabo som ikke er noen trussel, men det å ha en stor nabo, det er som det er. Vi har et stort havområde, en lang kyst, vi har olje og gassressurser, og alt dette krever selvfølgelig forsvarsmessige ressurser, og dermed så er det begrensning på hva vi kan gjøre ute. Samtidig så er perspektivet som er blitt lagt til grunn av Stortinget, at forsvar i dag det er å se de farene som er der ute, og derfor er vi med i internasjonale operasjoner. Jeg skal prøve å begrunne hvorfor vi er det, men jeg har lyst til å si at det andre spørsmålet som reiser seg rundt dette er spørsmålet om legitimitet. Ikke bare formell legitimitet, selvfølgelig i det som er hovedpilaren i norsk utenrikspolitikk, nemlig den internasjonale legitimiteten gjennom FN, som har vært mye diskutert gjennom Irak-krisen. Men det er også legitimitet i befolkningen, altså folk spør seg, hvorfor gjør vi det vi gjør? Hvorfor er vi med i operasjoner der vi rett og slett kan måtte skyte på folk? Og det skjer under full fjernsynsdekning. Det er jo ikke sånn som det var før at krigen var lenger borte på en måte, nå er det jo rett inn i stua med en gang. Og det er klart at det etter min oppfatning krever en langt klarere begrunnelse. Folk må vite hvorfor vi gjør det for at de skal slutte opp om det, ved siden av den internasjonale legitimiteten som dette skal ha.

Da ønsker jeg å tilføye at jeg tror at vi på politisk hold bør se igjennom hvordan vi håndterer slike spørsmål. Vi har hatt den utvidede utenrikskomité, der har alle tingene kommet, og for så vidt sikret gjennom en parlamentarisk kontroll, men det

¹ Redaktøren gjør oppmerksom på at denne teksten har et utpreget muntlig preg siden den er basert på Thorbjørn Jaglands muntlige fremføring uten manus ved seminaret. Den gjengitte teksten er godkjent av Jagland.

er klart at offentligheten i vår tid har større behov for å få vite hva det er vi faktisk engasjerer oss i, hva det er som skjer. Der tror jeg man kan forbedre de politiske beslutningsprosessene, slik at de som skal utføre dette, og det er dere og mange andre, vet at vi har et skikkelig grunnlag for det som skal gjøres og vet at argumentene og informasjonen har kommet fram til befolkningen. Det er nemlig forutsetningen for at folk skal slutte opp om det vi gjør.

I den sammenheng har jeg også lyst til å si at i kjølvannet av det som har skjedd i Irak, så er det også et stort problem for det internasjonale samfunn å skaffe seg legitimitet for det som skjer. Når det reises spørsmål om vi kan stole på de virkelige store etterretningsorganisasjonene som vi har i verden, så er det klart at folk blir urolige. For da spør de med en gang, kan vi egentlig stole på informasjonen? Gjorde man dette på et ordentlig grunnlag? Og i mitt hode som politiker så har jeg følgende spørsmål: Hva om det var spørsmål om å sette i gang en atomkrig? Om man gjør det på et ordentlig grunnlag, at man har nok informasjon til å kunne sette i gang en atomkrig, for det er nemlig det det kan komme til å dreie seg om. Da synes jeg det blir veldig trøblete, hvis situasjonen er den at man egentlig ikke helt vet om den informasjonen som når fram til politikerne er den rette. Eller om politikere som vi må stole på som allierte, bruker den informasjonen på en forkjært politisk måte. Det spørsmålet er også blitt reist og jeg føler at i kjølvannet av det som er skjedd i Irak-krisen er det mange slike forhold som bør gås igjennom, slik at man får et beslutningsgrunnlag som folk er fortrolig med, og som alle kan stole på.

Selve hovedspørsmålet er selvfølgelig: Hvorfor gjør vi dette? Og da har jeg lyst til å referere til det som sjefen for FN's atombyrå, El Baradai, sa nå nettopp; at faren for at private terrornettverk skal få atomvåpen er en større atomtrussel enn den vi hadde under den kalde krigen. Det er etter min oppfatning selve begrunnelsen for at vi nå deltar i Afghanistan og i Irak, og at vi har et ganske bredt fredsengasjement andre steder også. Fordi jeg faktisk tror at han har rett. Den atomtrusselen vi hadde under den kalde krigen, den kunne vi klare ved at vi hadde en terrorbalanse, som besto av at ingen av atommaktene da hadde noen interesse av å utløse noen atomvåpen, fordi det straks ville føre til at den andre parten ville gjøre det samme. Og begge to ville være utslettet. Men den atomtrusselen som er ved at private terrornettverk kan få tak i atomvåpen eller masseødeleggelsesvåpen kan jo ikke avskrekkes på den måten. Vi ser også at dette er grupper og mennesker som har et helt annet moralsk grunnlag, og derfor er de antakeligvis mye mer tilbøyelig til å ville bruke atomvåpen. Jeg tror at hos begge de to supermaktene vi hadde under den kalde krigen, så fantes det en bremse mot å bruke disse våpnene som var veldig sterk. Mens i disse terrornettverkene så eksisterer kanskje det motsatte, en vilje til å bruke dem hvis man får tak i våpnene. Når man kan gå så langt som man gjorde 11. september i USA, så er det lett å se at man kan være villig til å bruke masseødeleggelsesvåpen til sitt formål, og at terskelen er mye lavere for det i disse terrornettverkene enn det som var under den kalde krigen.

La meg ta et lite tilbakeblikk for å begrunne hvorfor verdenssamfunnet må ta dette alvorlig. La oss gå til Somalia, for mange sier at hvis man bare holder seg unna, så blir alt greit. Men Somalia er ikke greit. En av de virkelige store terroraksjonene rettet mot amerikanerne fant sted i Mogadishu, og siden fikk vi tilsvarende aksjoner i Kenya og andre steder på 90 tallet. Ingenting ble gjort i Somalia, og i dag er Somalia en såkalt sammenrast stat. Det finnes intet statsstyre der, det er rett og slett banditter og terrorgrupper som behersker landet, og det er hjemsted for mye av den terroren vi ser. Sudan var det samme, og jeg bruker det eksempelet, for om man ikke klarer å få til fred i Sudan, så vil sannsynligvis Sudan komme i samme kategori som Somalia, og hva slags situasjon har vi da på Afrikas horn? Husk at dette er nabolaget til Midtøsten. Jeg mener at hvis man hadde grepet fatt i situasjonen i Somalia da den oppsto, så kunne man kanskje ha unngått mye av det vi ser i dag. Og dermed så er min konklusjon gitt; vi er nødt til å gå etter disse terrornettverkene, og vi er nødt til å gå inn i de områdene og de statene der dette eksisterer og florerer, for å få disse landene på fote igjen slik at man tar vekk grunnlaget for det. For ellers vil det true oss alle. Etter min oppfatning er det jo faktisk slik det er i dag. Men vi må ha en bred strategi for det vi gjør, slik at de militære og de sivile og det diplomatiske og det politiske spiller sammen i større grad enn det som etter min oppfatning skjer nå. Jeg mener også at Europa og USA i større grad er nødt til å spille på lag, for ellers så oppnår man ingen ting. Det skal jeg også begrunne litt seinere.

Da skal jeg prøve å tegne en litt bredere himmel, som det ble etterlyst i den mailen jeg fikk. Jeg skal ut fra mine erfaringer forsøke å ta dere med på en liten reise for å forklare hva jeg mener. Jeg tror vi har en utrolig farlig verdenssituasjon. Fordi det er tre ting som på en måte spiller sammen. Og som delvis henger sammen med hverandre, det er tre ting som opptrer sammen og som delvis henger sammen med hverandre. Det ene er det enorme fattigdomsproblemet som vi har i store deler av verden. Det andre er økende miljøproblemer i store deler av verden, som delvis henger sammen med fattigdommen, og omvendt, fattigdom skaper miljøproblemer, og miljøproblemer skaper fattigdom. Og så har vi denne terrorsituasjonen, disse terrornettverkene, oppi alt dette.

La oss reise til Libanon, bare for å forklare hva jeg mener. Jeg kjenner Midtøsten ganske godt, jeg har reist der i 30 år. For man må prøve å forstå hvor dette kommer fra. Hvis man kommer til en palestinsk flyktningleir i Beirut, og kommer inn i et palestinsk hjem der, er det to ting som slår deg veldig med en gang, fordi det er så dominerende. Det er et stort fjernsynsapparat, og på toppen av det fjernsynet står det et palestinsk flagg. Da må vi huske på at i disse leirene i Beirut bor det 3-400 000 mennesker. De har aldri hatt statsborgerskap i Libanon. De voksne har derfor aldri kunnet gå ut fra leirene for å ta seg arbeid, barna har aldri kunnet gå ut fra leirene for å kunne gå på skole. De eneste som har gjort noe for disse menneskene siden 1948 da de kom dit, og mange har levd der siden, uten statsborgerskap og uten noen rettigheter, det er FNs organisasjoner inni leirene. Men på

fjernsynsapparatet så kan disse menneskene nå se den enorme avstanden mellom den velstanden som vi har, og den elendighet og tragedie de selv opplever. Flagget på toppen av fjernsynsapparatet er drømmen om å komme ut og vekk. Det er denne situasjonen som nå eksploderer midt i ansiktet på oss, over hele Midtøsten, for det er 4 millioner flyktninger som lever i alle de arabiske landene.

Men dette er ikke den eneste forklaringen, for hvis man reiser til Saudi Arabia, til hovedstaden Riyadh, så vil man oppleve noe merkelig, i alle fall opplevde jeg det. Det man kan lese om dette landet i bøker, og det gjør mange når man reiser til et land, det har man egentlig ikke trodd på. For eksempel har kvinner ikke lov å kjøre bil, de har ikke lov til å arbeide, og dermed de må importere 100.000-vis av folk fra Sri Lanka og lenger øst for å gjøre den jobben som halvparten av befolkningen kunne ha gjort. De praktiserer Sharia og hver fredag på torget i Riyadh så kappes det av hoder, bein, armer og folk blindes. Jeg har sett det selv. Det står det om i bøkene. Når du kommer inn til byen i fly, så ser den helt normal ut, som en hvilken som helst vestlig metropol, med høye glasshus og så videre – det ser moderne ut. Så kommer du ned på bakken, så oppdager du denne voldsomme avstanden. I en liten del av dette samfunnet opplever du globaliseringens fordeler, med de flotte bilene og de høye husene, og alt dette her. Mens resten av befolkningen lever i en utrolig misære og undertrykkelse. Og halvparten av befolkningen kan rett og slett ikke gjøre inntektsgivende arbeid. Dette er situasjonen over stort sett hele Midtøsten. Det er en region som preges av undertrykkende regimer.

Tilbakeståenhet og lav økonomisk vekst. Irans nasjonalprodukt er nesten blitt halvert siden Ayatolla-regimet tok makten i 1979. Resignasjon og arbeidsløshet. Husk på at i denne regionen så er det ikke en aldrende befolkning, så de sitter ikke om kveldene og ser på eldrebølgen på fjernsyn. Det er voksende ungdomsmasser. Og hvis man har lest den utviklingsrapporten som FN laget om Midtøsten, som en del muslimske intellektuelle var med på å lage, så vil man se hva som er situasjonen. Disse landene, til tross for at de er ganske rike, er de som bruker minst på utdanning av ungdommen, på forskning og utvikling, i det hele tatt på å utvikle økonomien. Så over hele Midtøsten finner du ungdom som er uten håp om arbeid og utdanning. Altså mangler de et håp om et liv før døden, og derfor så søker de et liv etter døden, å komme til Allah. Oppi alt dette har du altså 4 millioner palestinske flyktninger, med enda mindre håp. Dette er noe av bakgrunnen for at terrorproblemet i dag i hovedsak skrives seg fra Midtøsten, etter min oppfatning. Klarer vi ikke å få gjort noe med det, så tror jeg det vil eksplodere mer og mer.

Oppi alt dette så har vi den palestinsk-israelske konflikten, som på en måte er blitt symbolet for muslimene på at vi i vesten opptrer *unfair*. Symbolet på at vi har en slags dobbeltmoral. Mens da Irak invaderte Kuwait, så vedtok en straks en resolusjon om å gå til angrep på Irak, mens Israel har okkupert de palestinske områdene i 40 år. Nå forteller jeg bare hvordan en snakker i de arabiske landene. Det som også er helt sikkert, er at på grunn av denne konflikten så kan disse diktatorene, som det jo egentlig er i denne regionen, de kan holde seg ved makta,

for de kan når som helst kanalisere frustrasjonen i sin egen befolkning mot Israel og USA, isteden for at det blir rettet mot dem selv. Så de frykter egentlig freden. For når freden kommer, så vil folk begynne å etterspørre resultater på hjemmebane. Da kan de ikke lenger gi skylda på Israel og USA, da vil folk spørre; ja, men hva er det dere gjør for egen befolkning? Det koker egentlig i denne regionen.

Første gang jeg deltok i noe internasjonalt var da jeg var med i den norske FN-delegasjonen til New York, denne folkevalgte delegasjonen som er der hele høsten under hovedforsamlingen. Det var i 1975 og det var kvinneår i FN. Alle snakket om kvinners rettigheter, og kvinners rett til å stemme og så videre. Saudi Arabias utenriksminister skulle holde innlegg på vegne av sitt land, han het Barodi, men ble også kalt Parodi. Han åpnet sitt innlegg på følgende måte, "I dont understand all this talking about women's right to vote, in my country not even the men have the right to vote." Og det er situasjonen fortsatt i dag. Det er ingen tilfeldighet at Bin Laden kommer fra Saudi Arabia. Han bruker denne frustrasjonen, denne resignasjonen, denne stagnasjonen, dette hatet mot vesten, til en enda mer fundamentalistisk retning innenfor Islam. Og det er det vi ser eksploderer nå. Og hvis vi gjør som i Mogadishu, i Somalia, lukker øynene og trekker oss ut, så tror jeg at det vil være enda større fare på ferde enn det vi ser nå.

La meg gå litt videre, for jeg hadde to andre punkter, bare for å forklare hvordan jeg ser disse tingene, dere husker denne båten Tampa? Det er vel 2 år siden nå, jeg husker det godt for jeg var utenriksminister da. Da kaptein Rinnan en natt begynte å kjøre denne båten inn i australsk territorialfarvann så ringte den australske utenriksministeren til meg. Jeg befant meg i Finland, og han hylte, at jeg måtte stoppe denne idioten. Som akkurat da brøt australsk territorialgrense. Jeg har aldri vært borti noe mer udiplomatisk menneske. Jeg måtte forklare at jeg ikke var kaptein på båten, i henhold til havretten så er det kapteinen som bestemmer hvor båten skal gå, han har satt på "mayday" signal og han har rett til å gjøre hva han vil som kaptein. Men utenriksministeren ville ikke godta det, og hisset seg mer og mer opp. Hvorfor var han så hissig? Hvorfor ville den australske regjering hindre at båten kom til australsk havn? Jo for på den båten var det 400 afghanske flyktninger, og i området rundt Stillehavet så befinner det seg 4 millioner afghanske flyktninger. Så hvis 400 kunne komme, så er det klart at noen 100.000 til ville komme til Australia.

Afghanistan er også historien om en sammenrast stat. Det var ingen tilfeldighet at Bin Laden holdt til der. Han kom for øvrig fra Sudan som jeg også har vært inne på. Det er selve begrunnelsen for at vi er i Afghanistan, fordi man måtte rette opp situasjonen i det landet. Vi må gjøre alt vi kan for å få det til, ellers blir det også et arnested for enda mer terror. Flyktningssituasjonen på grunn av at Afghanistan falt sammen er helt utrolig – 4 millioner flyktninger.

Siden jeg nevnte flyktningproblemer og vi er i Asia; vi leser nå i avisene om klimaproblemer, og hva som er situasjonen i den verdensdelen. Det finnes diverse

grupper over hele Asia som er villig til å ta i bruk de samme virkemidlene for å skape sin egen stat, for sin egen etniske gruppe, for det er jo det som er en av konfliktene nå, nemlig de etniske konfliktene, ikke øst-vest konflikten. Etniske konflikter, og alle er sannsynligvis villig til å ta i bruk terror for å nå sine mål. I store deler av Asia finnes en rekke etniske grupper som er villige til å ta i bruk slike virkemidler. Vi kan se på tamilene på Sri Lanka. Bare langs Himalayas fot så er det diverse grupper som vil ha sin egen stat. Himalaya har verdens 3. største is- og snømasse. Nå leser man i avisen at is- og snømassene er i ferd med å smelte. Is- og snømassene i Himalaya er jo utgangspunkt for verdens største elver, Yangtze, den gule elv, Tanges og Ganges. Flommen i Yangtze var jo mye verre enn den vi hadde i Europa. Poenget er at hvis vannstanden øker i disse elvene, så er det jo der folket bor og dyrker sin mat, og hvis de skal bli drevet på flukt inn til de store byene i Asia, som fra før av er overbefolket, som fra før av er forurenset, hva da? Vi leser nå om de mørke skyer over Asias byer, skyer av forurensing som gjør at kommer du til Beijing i dag, så ser du nesten aldri sol. Hvis nye millioner av mennesker blir drevet på flukt inn til disse svære byene, hvilket kaos kan det skape? Og hvilke nye konflikter kan komme opp?

Det er derfor jeg hadde som utgangspunkt at vi er nødt til å få en samlet politikk for å håndtere disse svære globale problemene fordi de henger sammen. Bekjempelse av fattigdommen, løsning av miljøproblemene, få til demokrati, i hvert fall en utvikling i den regionen som er et arnested for terrorismen, nemlig Midtøsten. Et av hovedpoengene der er å skape en bedre situasjon i Irak, og løse Palestina-Israel konflikten. Vi kan mene hva vi vil om Irak, og om det var riktig eller galt å gå til krig i Irak, men jeg mener det er ubestridelig slik at hvis amerikanerne og britene ikke lykkes i Irak, så er vi alle veldig ille ute. Et Irak i kaos, i en region som er omtrent slik jeg beskrev, hva vil det bety for vår egen sikkerhet? De som sitter og håper på at amerikanerne skal kjøre seg fast for at vi skal kunne si at var det ikke det vi sa? Det synes jeg er en veldig destruktiv politikk. Uavhengig om man var for eller imot krigen så bør vi være for at man skal lykkes i Irak, rett og slett av hensyn til vår egen sikkerhet. Det er begrunnelsen som flertallet i Stortinget hadde for å delta i den stabiliseringsstyrken som er satt inn i Irak.

Samtidig må vi se på hele regionen i sammenheng, alt henger etter min oppfatning sammen. Fra Afghanistan, Irak og gjennom disse andre landene til konflikten mellom palestinere og Israel. Noe av det jeg tror vi nå må få gjort er å få til en sterkere koordinering av militære virkemidler, som absolutt trengs, av sivile virkemidler, av politikk, av diplomati og ikke minst at Europa og USA kommer på talefot igjen. Jeg synes at det er et voldsomt tankekors at til tross for at Europa og USA i dag besitter militær, politisk, diplomatisk og ikke minst økonomisk styrke som er uten sidestykke i historien, så er vi nærmest tilskuere til dette som skjer i vårt naboland, som egentlig er en trussel mot oss alle. Den voldsomme kapasitet som vi har både økonomisk, politisk og militært i form av EU, NATO og USA

som er et maskineri i seg selv. Hvis disse kunne gå sammen, om man kunne samarbeide om å løse problemene, hvor mye lengre kunne man da kommet med å skape fred i denne regionen?

La meg nevne et eksempel på en positiv ting som har skjedd. EU så at det var fare for at det kunne bli en økende konflikt i Iran, og at det kunne være stedet for en ny krig. EU startet et diplomati mot Iran, de sa at de var villige til å utvide det økonomiske samarbeidet med Iran, mot at iranerne samarbeidet med FNs atombyrå og slipper til inspektører. Dette hadde ikke ayatollaene vært villig til før det, men det fikk EU til. Men det skjedde ikke uten at amerikanerne lå bak og hadde den militære trusselen. Etter min oppfatning en kombinasjon av en militær trussel og en militær kapasitet som bare amerikanerne har, og et diplomati og en økonomisk styrke som europeerne har i form av EU. Man hadde en gulrot og man hadde en trussel, og det har faktisk til nå virket. Det kunne man gjøre i større deler av regionen, en kombinasjon av det europeiske og det amerikanske, en kombinasjon av militært engasjement og politikk. Eksempelvis så er det blitt reist spørsmål om ikke man skal utvide Partnerskap for Fred til å gjelde for Midtøsten. Etter min oppfatning en god ide. Hvorfor? Jo fordi da Berlinmuren falt så etablerte NATO det de kalte Partnerskap for Fred, som var et tilbud til de landene som var i østblokken, og også til nøytrale land som Sverige og Finland, om å inngå et partnerskap med NATO. Man fikk mulighet til å trene sammen med NATO-styrker blant annet med sikte på å delta i internasjonale operasjoner. Dette gjaldt landene i øst- og sørøst Europa og også i Kaukasus. Jeg tror at dette har en positiv stabiliserende virkning. Man har trukket disse landenes militære styrker inn i en helt annet sammenheng enn det de var satt til tidligere. Hvorfor ikke nå komme med et slik tilbud til landene i Midtøsten, sånn som NATOs generalsekretær har tatt til orde for? Og hvorfor ikke kombinere dette med en aktiv politikk fra EUs side for et økt økonomisk samarbeid med disse landene, som absolutt trenger økonomisk utvikling? Så har man den amerikanske militære avskrekkingen i bakgrunnen. Disse tingene kan kanskje bidra til å skape ny utvikling i denne regionen.

Jeg har bare lyst til å avslutte med følgende; vi kan ikke overse den trusselen som nå eksisterer, etter min oppfatning var den undervurdert siden det er stilt spørsmål om etterretningens informasjon til offentligheten og verdensopinionen. Så er det også et stort spørsmål for meg hvorfor man måtte ha 11. september for å bli klar over hvor omfattende dette egentlig var. Først nå begynner El Baraday å si hvor stor trusselen egentlig er. Man kan etter min oppfatning ikke overse det, man kan heller ikke overse sammenhengen den er satt inn i, og man må heller ikke overse kompleksiteten og man må heller ikke overse at det faktisk kan gå ganske galt om man ikke er i stand til å ta de rette grepene.

Man kunne kanskje være fristet til å sammenligne den situasjonen vi har i dag med den man hadde ved forrige århundreskifte. Uten sammenligning for øvrig, så hadde man da den situasjonen at militærapparatet ble bygget ned, de to militæralliansene

man hadde gikk i oppløsning, den første Nobels fredspris ble delt ut, den svære fredskongressen ble holdt i Wien, og alle Europas statsjefer, konger og fyrster kom til denne kongressen og de erklærte høytidelig følgende: Det vil ikke bli mer krig i Europa. Det ville bli en varig fred i nasjonenes konsert. Og denne perioden ble kalt den lykkelige periode, *La belle époque*, fordi alle var lykkelige for at det ikke ville bli mer krig i Europa. Og det gikk bare 14 år til den første verdenskrig startet.

Det som er forskjellen, det er jo faktisk at vi i dag har internasjonale institusjoner. Vi har bygget opp et svært apparat i Europa, vi har en multinasjonal struktur som står til rådighet, og som kan gjøre noe. Det er NATO som gjør noe i Afghanistan. Kanskje man bør ha en Afghanistan-modell i Irak? Vi har FN, vi har mange ting som binder dette her sammen, vi må sørge for å få brukt det slik at vi ikke kommer i den situasjonen som var ved forrige århundreskifte, nemlig at man var lykkelig intetanende om hva som skulle komme, og alle trodde det skulle gå bra. Fordi det var bare nasjonalstatene som eksisterte, og som sto mot hverandre. Det var ikke noe overgripende, det var ingen som var i stand til å gripe inn.

Jeg samarbeidet i mange år med Willy Brandt, han var leder for den internasjonale organisasjonen som Arbeiderpartiet er med i, og jeg var formann i styret der. Da vi kom sammen i Bonn, som da var hovedstaden i Forbundsrepublikken, så ville han gjøre unna sakene som vi hadde å diskutere hurtig, så han kunne komme seg opp på en restaurant som han likte å sitte på, oppe i skogholtet over Rhinen, og ta seg litt vin og Cognac og prate. En gang husker jeg han sa: Thorbjørn, ser du den broen som går der nede over Rhinen? Det var den siste broen som var igjen da de allierte styrkene kom fram og som de kom seg over før Wermacht fikk ødelagt den, og den siste marsjen mot Berlin kunne begynne. Hvorfor dette helvete, hvorfor måtte de allierte styrkene gå meter for meter fra Atlanterhavets kyst, over Rhinen og helt til Berlin, og russerne den samme lange avstanden bare fra den andre siden, hvorfor dette helvete? Jo det er mange grunner, men man skjønnte ikke før det var for sent hva som var situasjonen i Tyskland, og hvilken trussel det var. Og det tror jeg er et ganske viktig signal nå, at vi er nødt til å se hvilken trussel vi står overfor, og vi må prøve å håndtere det slik at vi undergraver grunnlaget for disse terrornettverkene. Vi må gå etter dem, vi må være der de er, og vi må prøve å gjenopprette fred i de statene der de har florert og vært grunnlag for utvidelsen av. Det er i virkeligheten selve begrunnelsen for det norske engasjementet og det er det vi må få fram til folk. Men så er jeg enig i at vi ikke bare kan drive med det, vi har også andre interesser å ivareta, men vi kan ikke unnlate å være med på dette hvis vi skal mene noe med å ha et troverdig forsvar. For det er etter min mening dette som er den store trusselen for sivilbefolkningen i dag.

Jeg samarbeidet mange år med Willy Brandt, han var leder den internasjonale organisasjonen som Arbeiderpartiet er med i, og jeg var formann i styret der. Da vi kom sammen i Bonn, som da var hovedstaden i forbundsrepublikken, så ville han

gjøre fort unna sakene som vi hadde å diskutere, så han kom seg opp på en restaurant som han likte å sitte på, oppe i skogholtet over Rhinen, og ta seg litt vin og Cognac og prate. En gang husker jeg han sa: Torbjørn, ser du den broen som går der nede over Rhinen? Det var den siste broen som var igjen da de allierte styrkene kom fram og som de kom seg over før Wermacht fikk ødelagt den, og den siste marsjen mot Berlin kunne begynne. Hvorfor dette helvete, hvorfor måtte de allierte styrkene gå meter for meter fra Atlanterhavets kyst, over Rhinen og helt til Berlin, og russerne den samme lange avstanden bare fra den andre siden, hvorfor dette helvete? Jo det er mange grunner, men man skjønnte ikke før det var for sent hva som var situasjonen i Tyskland, og hvilken trussel det var. Og det tror jeg er et ganske viktig signal nå, at vi er nødt til å se hvilken trussel vi står overfor, og vi må prøve å håndtere det slik at vi undergraver grunnlaget for disse terrornettverkene. Vi må gå etter dem, vi må være der de er, og vi må prøve å gjenopprette fred i de statene der de har floreret og vært grunnlag for utvidelsen av. Det er i virkeligheten selve begrunnelsen for det norske engasjementet og det er det vi må få fram til folk. Men så er jeg enig i at vi ikke bare kan drive med det, vi har også andre interesser å ivareta, men vi kan ikke unnlate å være med på dette hvis vi skal mene noe med å ha et troverdig forsvar. For det er etter min mening dette som er den store trusselen for sivilbefolkningen i dag.

Tidligere utgivelser i skriftserien

- Volum 1: Øistein Espenes og Nils E. Naastad: Luftforsvaret – et flerbruksverktøy for den kalde krigen?
- Volum 2: Gunnar Fermann: Aspekter ved konflikt og konflikthåndtering i Kosovo
- Volum 3: Lars Fredrik Moe Øksendal (red.): Nytt NATO – nytt Luftforsvar? GILs Luftmaktseminar 2000
- Volum 4: Ljubisa Rajic: Luftkampen sett og vurdert fra Beograd
- Volum 5: John Andreas Olsen (red.): Luftforsvaret i fremtiden: Nisjeverktøy for NATO, eller multiverktøy for Norge? GILs Luftmaktseminar 2001
- Volum 6: Ole Jørgen Maaø: Litteraturen om norsk luftfart før 2. verdenskrig. En oversikt og bibliografi
- Volum 7: Albert Jensen et al.: A Critique of the Norwegian Air Power Doctrine
- Volum 8: Karl Erik Haug (red.): Luftmakt, Luftforsvarets og assymetriens utfordringer. GILs Luftmaktseminar 2002
- Volum 9: Morten Karlsen, Nils E. Naastad og Ole Jørgen Maaø: Krigen mot Irak – noen perspektiver på bruken av luftmakt
- Volum 10: Karl Selanger (red.): Luftmakt 2020. Fremtidige konflikter og utfordringer. GILs Luftmaktseminar 2003

Tidligere utgivelser kan bestilles fra biblioteket ved Luftkrigsskolen

